

Ηλιαχτίδα - Βασιλική Συρίγου

«Μειονοτικές στρατηγικές αντίστασης στη Ψυχολογιοποίηση»

Διδακτορική Διατριβή

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

2013

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Καθηγητή Σ. Παπαστάμου που μου έδειξε τον κόσμο της πειραματικής κοινωνικής ψυχολογίας και με έμαθε πώς να εξημερώνω τα «τέρατα» εάν θέλω να τον πλησιάσω. Τον Αναπληρωτή Καθηγητή Γ.Προδρομίτη ο οποίος απετέλεσε καταλύτης δίνοντας καίριες λύσεις σε επιστημονικά δύσκολες στιγμές και την Καθηγήτρια Ξ.Χρυσόχου όπου στην πολύ δύσκολη για μένα πορεία δεν μου άφησε περιθώριο να εγκαταλείψω τη μαχητικότητά μου.

*Στους γονείς μου,
στη μητέρα μου που μου έδειξε το δρόμο και στον
πατέρα μου που τον περπάτησε.*

Περιεχόμενα	Σελ.
Κεφάλαιο 1^ο	7
Εισαγωγή	
1.1 Πλειοψηφική επιρροή και κοινωνική συμμόρφωση	14
1.2 Μειονοτική επιρροή και σταθερότητα συμπεριφοράς	20
1.3 Ψυχολογιοποίηση	35
Κεφάλαιο 2^ο	49
2.1 Εισαγωγή πειραματικού σχεδιασμού	
2.2 Πειραματικό σχέδιο 1 ^{ου} πειράματος	53
2.3 Πειραματικό σχέδιο 2 ^{ου} πειράματος	54
Κεφάλαιο 3^ο	55
3.1 Μεθοδολογικές σημειώσεις – Πειραματική Διαδικασία 1 ^{ου} – 2 ^{ου} πειράματος	
3.2 Πειραματικός σχεδιασμός - Εγχειρηματοποίηση ανεξάρτητων μεταβλητών 1 ^{ου} πειράματος	56
3.2.1 Α' Φάση	
3.2.2 Β' Φάση	58
3.3 Πειραματικός σχεδιασμός - Εγχειρηματοποίηση ανεξάρτητων μεταβλητών 2 ^{ου} πειράματος	61
3.3.1 Α' Φάση	
3.3.2 Β' Φάση	61

Κεφάλαιο 4^ο	65
Πειραματικό υλικό	
Εξαρτημένες μεταβλητές 1 ^{ου} πειράματος	
Α' Φάση Μετρήσεις	
Β' Φάση Μετρήσεις	69
4.2 Εξαρτημένες μεταβλητές 2 ^{ου} πειράματος	70
Α' Φάση Μετρήσεις	
Β' Φάση Μετρήσεις	71
Κεφάλαιο 5^ο	73
Δομή εξαρτημένων μεταβλητών – δείκτες (1 ^{ου} – 2 ^{ου} πειράματος, Α' - Β' φάσης).	
Κεφάλαιο 6^ο	82
1 ^ο Πείραμα Αποτελέσματα	
6.1 Κύριες επιδράσεις	
6.1.1 Πηγή της ψυχολογιοποίησης	
6.1.2 Διαχρονική συνεκτικότητα	89
6.1.3 Επανάκθεση των συμμετεχόντων στο μήνυμα της μειονότητας	93
6.2 Αλληλεπιδράσεις	95
6.2.1 Διαχρονική συνεκτικότητα και επανάκθεση των συμμετεχόντων στις μειονοτικές απόψεις.	
6.2.1.1 Άμεση επιρροή	
6.2.1.2 Εικόνα της πηγής και επιχειρηματολογία των συμμετεχόντων	98
6.2.2 Πηγή της ψυχολογιοποίησης και επανάκθεση των συμμετεχόντων στις μειονοτικές απόψεις.	101
6.2.2.1 Έμμεση επιρροή	

6.2.3 Πηγή της ψυχολογιοποίησης, διαχρονική συνεκτικότητα και επανέκθεση των συμμετεχόντων στις μειονοτικές απόψεις.	103
--	-----

6.2.3.1 Έμμεση επιρροή

Κεφάλαιο 7^ο	108
-------------------------------	-----

2ο Πείραμα αποτελέσματα

7.1 Κύριες επιδράσεις

7.1.1 Αντιψυχολογιοποίηση

7.2 Αλληλεπιδράσεις	111
---------------------	-----

7.2.1 Αντιψυχολογιοποίηση της μειονότητας και επανέκθεση των συμμετεχόντων στο μειονοτικό μήνυμα

7.2.2 Πηγής ψυχολογιοποίησης, αντι-ψυχολογιοποίηση και επανέκθεση των συμμετεχόντων στο μειονοτικό μήνυμα

	113
--	-----

Κεφάλαιο 8^ο	115
-------------------------------	-----

Συζήτηση

Βιβλιογραφία	127
---------------------	-----

Παράρτημα	137
------------------	-----

1. Πίνακες κλιμάκων 1 ^{ου} πειράματος	
2. Πίνακες κλιμάκων 2 ^{ου} πειράματος	154
3. Δείκτες	168
4. Διαγράμματα - Παραγοντικές αναλύσεις	181
5. Αναλύσεις διακύμανσης	198

Κεφάλαιο 1^ο

Εισαγωγή

Η εργασία αυτή διερευνά την υπόθεση σύμφωνα με την οποία η διαχρονική συνεκτικότητα της μειονότητας κάτω από ορισμένες συνθήκες μπορεί να λειτουργήσει ως αντίσταση στη διαβρωτική επίδραση της ψυχολογιοποίησης. Αν και οι μειονότητες ψυχολογιοποιημένες, ασκούν αμβλυμμένη επίδραση τόσο στο επίπεδο της άμεσης και πρόδηλης επιρροής τους, όσο και στο επίπεδο της έμμεσης και κοινωνικά λανθάνουσας επιρροής τους, υπάρχουν ενδείξεις σύμφωνα με τις οποίες το μόνο «όπλο» που διαθέτουν απέναντι στην ψυχολογιοποίησή τους είναι οι σταθερές και αποφασιστικές συγκρουσιακές τους γνώμες και συνεκτικές συμπεριφορές (Παπαστάμου, 1989). Η διαχρονική συνεκτικότητα μειονοτικής συμπεριφοράς πράγματι αντικρούει το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της ψυχολογιοποίησης σε ένα άμεσο και κοινωνικά έκδηλο επίπεδο όχι όμως σε έμμεσο (Παπαστάμου, 1989). Στόχος της εργασίας αυτής είναι να ερευνηθεί το θέμα της έμμεσης επιρροής που πιθανώς να ασκεί η διαχρονικά συνεκτική μειονότητα εφόσον ψυχολογιοποιηθεί. Ακολουθώντας την χρονολογική ταξινόμηση των ερευνών σύμφωνα με τους Martin & Hewstone (2010), θα μπορούσαμε να πούμε πως η προβληματική της παρούσας έρευνας εντάσσεται στη δεύτερη χρονολογική περίοδο, δεδομένου ότι στην περίοδο αυτή εισάγεται μεν η έννοια της διαχρονικής συνεκτικότητας καθώς και αυτής της ψυχολογιοποίησης, αφήνοντας ωστόσο κάποια ερωτήματα τα οποία παραμένουν ακόμα αναπάντητα.

Πιο αναλυτικά οι Martin & Hewstone χωρίζουν τις έρευνες στο θέμα της επιρροής σε πέντε χρονολογικές περιόδους.

Η πρώτη χρονολογική περίοδος αφορά έρευνες που έγιναν πριν το 1970 και μελέτησαν την ισχύ της πλειοψηφίας και τη συμμόρφωση που αυτή ήταν ικανή να προκαλέσει στους συμμετέχοντες (π.χ. Asch, 1951· Crutchfield, 1955). Στις έρευνες αυτές χρησιμοποιήθηκαν αντικειμενικά έργα κρίσης και διερευνήθηκε ο βαθμός συμφωνίας των συμμετεχόντων με μια πλειοψηφία ατόμων. Το ενδιαφέρον επικεντρωνόταν στην κοινωνική επιρροή που ασκούσε η πλειοψηφική ομάδα, η οποία είχε, σύμφωνα με τη θεωρία, τη δύναμη να δημιουργήσει μια σχέση εξάρτησης με τους αποδέκτες του μηνύματός της οι οποίοι κατά κανόνα αποτελούσαν μια μειοψηφία. Όποια απόπειρα παρέκκλισης από την άποψη της πλειοψηφίας ή της μη συμμόρφωση σε αυτή, σήμαινε κατ'ανάγκη απειλή για την ομαλή λειτουργία της ομάδας. Οι εν δυνάμει φορείς αυτής της παρέκκλισης θα έπρεπε ή να συμμορφωθούν με τις επιταγές της ομάδας ή να αποκλειστούν από αυτήν.

Κατά τη δεύτερη χρονολογική περίοδο που αναφέρεται στα τέλη του 1960 έως το 1980 οι έρευνες εστιάζονταν στις συνθήκες εκείνες που θα επέτρεπαν σε μια μειοψηφία, να επηρεάσει μια πλειοψηφία. Ο Moscovici και οι συνεργάτες του ανακίνησαν το ζήτημα της μονοδιάστατης προσέγγισης των φαινομένων κοινωνικής επιρροής, με όρους δηλαδή αποκλειστικά και μόνο κοινωνικής συμμόρφωσης και άσκησης κοινωνικού ελέγχου. Αναρωτήθηκαν πώς είναι δυνατόν να συμβαίνει κάτι τέτοιο αφού όλοι γνωρίζουμε ότι εκτός από την κοινωνική συμμόρφωση στις επιταγές της πλειοψηφίας ή και την άσκηση κοινωνικού ελέγχου από αυτήν, υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες διαδίδεται μια καινοτομία και επιτυγχάνεται κάποια κοινωνική αλλαγή (Moscovici & Faucheux, 1972· Moscovici, Lage, & Naffrechoux, 1969). Αμφισβητήθηκε δειλά η μονόπλευρη άσκηση επιρροής και ο Moscovici (1976) αναφέρθηκε στη σύγκρουση που προκαλούν οι μειονότητες στον πληθυσμό

μέσα από τη νέα και διαφορετική προοπτική τους. Ωστόσο, η επιθυμία των ανθρώπων να αποφύγουν τη σύγκρουση αυτή, τους οδηγεί συχνά στην απόδοση των μειονοτικών απόψεων στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών της μειονότητας (Papastamou, 1986) γεγονός που επιφέρει και τη μείωση της μειονοτικής επιρροής. Ο μόνος τρόπος για να μπορέσει η μειονότητα να ασκήσει επιρροή ήταν μέσα από το ύφος της συμπεριφοράς της, τη σιγουριά και την αφοσίωση που θα έδειχνε στις αρχικές της απόψεις (Moscovici, 1976· Mugny, 1975), γεγονός που θα καθιστούσε τη μειονότητα ορατή και θα τράβαγε την προσοχή μέσα στην ομάδα (Schachter, 1951).

Κατά τη διάρκεια της τρίτης χρονικής περιόδου των ερευνών (από το 1980 έως το 1990) συγκρίνεται η επιρροή της πλειοψηφίας και της μειονότητας στο ίδιο πειραματικό υπόδειγμα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η *θεωρία της κοινωνικής επίδρασης* (Latané & Wolf, 1981) η οποία ερμηνεύει την επιρροή ως μια ενιαία διαδικασία ανεξάρτητα από την πηγή προέλευσής της. Άλλες θεωρίες διαχωρίζουν τον ενεργοποιούμενο μηχανισμό της επιρροής, ανάλογα με το αν αυτή προέρχεται από την πλειοψηφία ή τη μειονότητα και κάνουν επίσης την διαφοροποίηση ανάμεσα στη δημόσια ή άμεση επιρροή και την επιρροή του ιδιωτικού ή έμμεσου επιπέδου. Οι θεωρίες αυτές είναι η *θεωρία της μεταστροφής* (Moscovici, 1980), η *θεωρία συγκλίνουσας-αποκλίνουσας σκέψης* (Nemeth, 1986) και η *προσέγγιση αντικειμενικής συναίνεσης* (Mackie, 1987). Στη θεωρία της συγκλίνουσας-αποκλίνουσας σκέψης αναφέρεται ότι η πλειοψηφία οδηγεί σε διαφορετικό είδους σκέψης από τη μειονότητα. Οι πλειοψηφίες στρέφουν την προσοχή στα κύρια επιχειρήματά τους ενώ αντιστοίχως οι μειονότητες τη στρέφουν αφενός στα κύρια επιχειρήματά τους αλλά και σε ένα μεγάλο εύρος θεμάτων σχετικών με το θέμα της επιρροής. Αυτή η διαφοροποίηση καθιστά τις μειονοτικές απόψεις ικανές να επιφέρουν μεγαλύτερη

δημιουργικότητα και καλύτερες επιδόσεις. Η προσέγγιση αντικειμενικής συναίνεσης υποστηρίζει την άποψη ότι τα άτομα θεωρούν ότι έχουν παρεμφερείς απόψεις με την πλειοψηφία και διαφορετικές απόψεις από εκείνες της μειονότητας. Εάν η πλειοψηφία έχει διαφορετική άποψη από εκείνα, τότε η διάψευση της προσδοκίας τους θα τα οδηγήσει να εξετάσουν λεπτομερώς τα επιχειρήματα της πλειοψηφίας για να εντοπίσουν τα αίτια της διαφοράς αυτής με αποτέλεσμα η εντατική διερεύνηση να δημιουργήσει και τις προϋποθέσεις για αλλαγή γνώμης. Από την άλλη πλευρά η δεδομένη απόσταση των απόψεων των ατόμων από τις απόψεις της μειονότητας καθιστά περιττή την λεπτομερή εξέταση των επιχειρημάτων της άρα και η κατά συνέπεια ενδεχόμενη αλλαγή στάσης δεν είναι πλέον πιθανή.

Τα αποτελέσματα σε αυτήν την χρονική φάση δείχνουν ότι ασκείται επιρροή τόσο σε δημόσιο όσο και σε ιδιωτικό επίπεδο από τις πλειοψηφίες και τις μειονότητες αλλά υπό διαφορετικές συνθήκες. Οι ρυθμιστικοί παράγοντες είναι αυτοί που καθορίζουν το θέμα της επιρροής και οι θεωρίες που αναφέρονται σε αυτούς είναι οι *θεωρίες των ενδεχόμενων επιδράσεων*. Στις θεωρίες αυτές τα αίτια, οι διαδικασίες και τα αποτελέσματα δε συνδέονται μόνο με κάποια πηγή αλλά εξαρτώνται και από τρίτες μεταβλητές (Γαρδικιώτης, 2008). Χαρακτηριστικές θεωρίες είναι η *θεωρία επεξεργασίας της σύγκρουσης* (Mugny, Butera, Sanchez-Mazas, & Perez, 1995) και το *μοντέλο διπτού ρόλου* (De Vries, De Dreu, Gordijn, & Schuurman, 1996).

Κατά τη τέταρτη φάση των ερευνών αναδεικνύεται ο ρόλος των γνωστικών αποκρίσεων (1990 έως σήμερα). Στη φάση αυτή η πλειοψηφική και μειονοτική επιρροή στηρίζεται σε μεθοδολογίες και θεωρίες οι οποίες προέρχονται από την κοινωνική νόηση και ειδικότερα από τις γνωστικές θεωρίες της πειθούς. Οι έρευνες δίνουν έμφαση στην επεξεργασία των πληροφοριών δηλαδή στις σκέψεις των ατόμων

όταν εκτίθενται σε μηνύματα πειθούς. Σχετικές θεωρίες της περιόδου αυτής είναι η *συμφωνία πηγής-θέσης* (Baker & Petty, 1994), το *μοντέλο πλαισίου/σύγκρισης* (Crano & Alvaro, 1998) και το *μοντέλο επεξεργασίας πηγής-πλαισίου* (Martin & Hewstone, 2008). Η έκθεση σε μηνύματα πειθούς είτε της πλειοψηφίας είτε της μειονότητας και ο βαθμός ενθάρρυνσης των συμμετεχόντων από κάθε μία από αυτές τις πηγές καθορίζει αφενός την παραγωγή συνεκτικών με τα εκάστοτε μηνύματα σκέψεων και αφετέρου το κατά πόσο θα επηρεαστούν οι συμμετέχοντες από τις πηγές επιρροής. Σε μεθοδολογικό επίπεδο αναπτύχθηκε ο «κατάλογος σκέψεων» (thought list), ως τρόπος έρευνας των γνωστικών διαδικασιών που αναπτύσσουν οι συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια της έκθεσής τους σε μηνύματα επιρροής.¹

Η πέμπτη φάση (μέσα 1990 έως σήμερα) αναφέρεται στην εφαρμοσμένη έρευνα και στις επιπτώσεις της πλειοψηφικής ή μειονοτικής επιρροής. Στη φάση αυτή γίνεται προσπάθεια να ερμηνευτούν γεγονότα της καθημερινής ζωής και διερευνώνται υπαρκτές μειονοτικές και πολιτικές ομάδες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι έρευνες των Prislina & Christensen, (2005)· Smith, Tindale, & Anderson, (2001)· Smith & Diven, (2002).

Επιστρέφοντας στη δεύτερη χρονολογική περίοδο της ερευνητικής διαδρομής πάνω στα φαινόμενα της κοινωνικής επιρροής, παρατηρούμε ότι ο Moscovici και οι συνεργάτες του ερεύνησαν τη μειονοτική επιρροή μέσα από την έννοια της συνεκτικότητας. Έκαναν τον διαχωρισμό ανάμεσα στη *διαχρονική* και *συγχρονική*

---

¹ Σύμφωνα με πρόσφατα πειραματικά δεδομένα (Papastamou, Gardikiotis, Prodromitis, 2012) η χρήση της μεθόδου του καταλόγου σκέψεων δεν περιορίζεται στην καταμέτρηση του αριθμού των σκέψεων αλλά ενεργοποιεί ακριβώς αυτό το οποίο προτίθεται να καταγράψει δηλαδή την κεντρική οδό επεξεργασίας του μηνύματος (Petty & Cacioppo, 1986, Chaiken, 1987), ή και την επικύρωση του μηνύματος (Moscovici, 1980).

συνεκτικότητα διευκρινίζοντας ότι η *διαχρονική συνεκτικότητα* αναφέρεται στον σταθερό, μεθοδικό και αποφασιστικό τρόπο που επιδεικνύει η μειονότητα μέσα στο χρόνο και κάτω από διαφορετικές συνθήκες, ενώ η *συγχρονική συνεκτικότητα* αναφέρεται στην ισχυρή συναίνεση μεταξύ των μελών μιας μειονοτικής ομάδας μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Αυτή η συνεκτικότητα μπλοκάρει τη διαπραγμάτευση της μειονότητας με τον πληθυσμό, τον οποίο επιθυμεί να επηρεάσει, με αποτέλεσμα να προκληθεί σύγκρουση. Η σύγκρουση αυτή είναι που μετασχηματίζει τις απόψεις άρα και οδηγεί με τη σειρά της στην αποδοχή των μειονοτικών απόψεων (Mugny, 1975).

Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, μπορούμε να πούμε πως στο σημείο αυτό εντάσσεται ο βασικός προβληματισμός της παρούσας έρευνας, υπό την έννοια ότι τα ερωτήματα που θέτουμε και στα οποία επιχειρούμε να απαντήσουμε μέσω της πειραματικής μας παρέμβασης α)αφορούν στον τρόπο λειτουργίας της διαχρονικής συνεκτικότητας β)στις επιπτώσεις της διαχρονικής συνεκτικότητας στο επίπεδο της άμεσης και έμμεσης επιρροής, γ)στις σχέσεις που (έστω και συμβολικά) εγκαθιδρύονται μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών φορέων που εμπλέκονται στις διαδικασίες κοινωνικής επιρροής (μειονότητα, μειοψηφία, πλειοψηφία, εξουσία, πληθυσμός), δ)στην έκταση (και τα όρια) της διαβρωτικής επίδρασης της ψυχολογιοποίησης στην άσκηση της μειονοτικής επιρροής. Πρέπει να σημειώσουμε επίσης, ότι ένα σημείο στο οποία διαφοροποιείται σαφώς (τόσο σε μεθοδολογικό όσο και σε κυρίως, θεωρητικό επίπεδο) η έρευνά μας από τα πειράματα που έχουν γίνει μέχρι τώρα στο συγκεκριμένο χώρο είναι ότι οι συμμετέχοντες στα πειράματά μας γίνονται κοινωνοί της (υποτιθέμενης) αλληλεπίδρασης μεταξύ διαφόρων κοινωνικών φορέων, στα πλαίσια πάντα της διαδικασίας της κοινωνικής επιρροής και δεν

καλούνται άμεσα ή και ρητά να συμμετάσχουν σε αυτήν. Όπως θα μας δοθεί η ευκαιρία να δούμε παρακάτω, η διαφοροποίηση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική δεδομένου ότι εισάγει εμμέσως πλην σαφώς στην πειραματική μελέτη των φαινομένων κοινωνικής επιρροής τις κοινωνικές αναπαραστάσεις των φαινομένων αυτών. Συγκεκριμένα, στην έρευνά μας, οι συμμετέχοντες παρακολουθούν την αλληλεπίδραση ανάμεσα σε μια μειονότητα η οποία δέχεται την επίθεση της ψυχολογιοποίησης από τρεις φορείς με διαφορετική κοινωνική υπόσταση ο καθένας (μιας πλειοψηφικής ομάδας, μιας μειοψηφικής και μιας ομάδας εξουσίας). Το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στο εάν υπάρχει αυξομείωση της επιρροής (άμεσης ή έμμεσης) σε σχέση με το διαφορετικό status της πηγής της ψυχολογιοποίησης και πιο συγκεκριμένα, εάν απέναντι σε αυτήν την σαφή ιεραρχική διαφορά νομιμοποιείται η μειονότητα στην αντίληψη των συμμετεχόντων να ασκήσει επιρροή. Για πρώτη φορά, δηλαδή, εγχειριματοποιείται πειραματικά η ψυχολογιοποίηση με έναν διαφορετικό τρόπο: Οι συμμετέχοντες γίνονται κοινωνοί της αλληλεπίδρασης των διαφορετικών ομάδων και δεν καλούνται να ψυχολογιοποιήσουν οι ίδιοι τη μειονότητα. Με διαφορετικό τρόπο επίσης εγχειριματοποιείται και η έννοια της διαχρονικής συνεκτικότητας σε σχέση με την ψυχολογιοποίηση. Η διαχρονική συνεκτικότητα παρεμβαίνει εδώ όχι συμβολικά αλλά εμπράκτως, τόσο επειδή τα ερωτηματολόγια δίνονται στους συμμετέχοντες σε δύο διαφορετικές χρονικές φάσεις με απόσταση μιας εβδομάδας της πρώτης φάσης από τη δεύτερη όσο και επειδή οι συμμετέχοντες «μαθαίνουν» ότι η μειονότητα επιδεικνύει στην πράξη μια συμπεριφορά με έκδηλα τα χαρακτηριστικά της διαχρονικής συνεκτικότητας.

Πριν προχωρήσουμε, όμως, στην παρουσίαση της έρευνάς μας αυτής καθαυτής, τη μέθοδο που ακολουθήσαμε σε αυτήν και τα βασικά της αποτελέσματα, ας μας

επιτραπεί να αναφερθούμε εκτενέστερα σε κάποια θεωρητικά ζητήματα που αφορούν τον ευρύτερο προβληματισμό της παρούσας έρευνας.

1.1 Πλειοψηφική επιρροή και κοινωνική συμμόρφωση

Η προσέγγιση του θέματος της πλειοψηφικής επιρροής και της κοινωνικής συμμόρφωσης θέτει το ερώτημα εάν το άτομο μπορεί να αντισταθεί στις πιέσεις της ομάδας. Η έρευνα του Ash (1951) πάνω στην πλειοψηφική επιρροή διερεύνησε το κατά πόσο η πλειοψηφία έχει τη δυνατότητα να κάνει τα άτομα να συμμορφωθούν με τις απόψεις της. Στο πείραμα αυτό χρησιμοποιήθηκε ένα έργο αντικειμενικό μη διφορούμενο στο οποίο όλοι οι συμμετέχοντες γνώριζαν ότι μόνο μια απάντηση είναι έγκυρη και επίσης γνώριζαν ποια είναι αυτή η απάντηση. Οι πειραματικές συνθήκες είχαν δύο χαρακτηριστικά, την ομοφωνία της πλειοψηφίας και την απομόνωση του υποκειμένου. Το «ανυποψίαστο» υποκείμενο, υπό τις συνθήκες αυτές εκτέθηκε στις λαθεμένες απαντήσεις της αριθμητικής πλειοψηφίας και συμφώνησε με την άποψή της. Σύμφωνα με την μετα ανάλυση των Bond και Smith, (1996) των 133 μελετών που διεξήχθησαν σε 17 χώρες χρησιμοποιώντας το κλασσικό παράδειγμα του Ash, υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις σύμφωνα με τις οποίες οι συμμετέχοντες συμμορφώνονται με τις κρίσεις της αριθμητικής πλειοψηφίας ακόμα και εάν αυτές είναι εμφανώς λάθος. Η ομοφωνία της ομάδας είναι καθοριστικός παράγοντας της συμμόρφωσης του υποκειμένου αφού η παραμικρή ρωγή της ομοφωνίας αυτής επιφέρει κατά συνέπεια και πτώση της συμμόρφωσης.

Η κοινωνική συμμόρφωση κατά τον Ash (1951) έχει σχέση με την πίεση που ασκείται στους συμμετέχοντες από την πηγή της κοινωνικής επιρροής εξαιτίας της εσωτερικής συνοχής των αυξανόμενων σφαλμάτων της πλειοψηφίας άρα και της κατά αναλογία αυξανόμενης σύγκρουσης των συμμετεχόντων απέναντι σε αυτήν την

πλειοψηφική πηγή επιρροής. Σύμφωνα με τον Ash, η ύπαρξη ενός ατόμου που απαρτίζει την πλειοψηφία και εκφέρει λαθεμένο λόγο μπορεί να οδηγήσει το υποκείμενο σε αποδόσεις που αφορούν την κακή όραση ή την ιδιοσυγκρασία του ατόμου αυτού. Όμως, η επιρροή της πλειοψηφίας αυξάνει παράλληλα και με τον αριθμό των μελών που απαρτίζουν την πλειοψηφία αυτή μέχρι τον αριθμό μελών 4. Επίσης, η πρόσληψη της πλειοψηφίας αυτής από τους συμμετέχοντες είναι σημαντική για την αύξηση της συμμόρφωσης, αφού σύμφωνα με τον Wilder, (1977) δεν έχει τόσο σημασία ο αριθμός της πλειοψηφίας αλλά το πώς προσλαμβάνεται ο αριθμός αυτός, δηλαδή το νόημα που παίρνει το ποσοτικό. Εάν οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται την πλειοψηφία με όρους ανεξαρτησίας τότε η συμμόρφωση αυξάνεται ενώ εάν θεωρήσουν οι συμμετέχοντες ότι τα μέλη της πλειοψηφίας επηρεάζονται μεταξύ τους τότε η επιρροή της πλειοψηφίας αυτής είναι ίση με την επιρροή που θα ασκούσε ένα μεμονωμένο άτομο. Οπότε τρεις ομάδες που απαρτίζονται από δύο μέλη ασκούν μεγαλύτερη συμμόρφωση έναντι δύο ομάδων που απαρτίζονται από τρία μέλη, όπως επίσης και οι δύο ομάδες ή οι τρεις ομάδες ασκούν μεγαλύτερη επιρροή από τα δύο ή τα τρία αντίστοιχα άτομα.

Η συμμόρφωση, επηρεάζεται από την πιθανή ρωγμή στην ομοφωνία της πλειοψηφίας μόνο σε έργα όμως που αφορούν τη φυσική πραγματικότητα και όχι σε αυτά που αφορούν τις κοινωνικές εκτιμήσεις, τις γνώμες και τις ιδεολογικές πεποιθήσεις (Allen και Levine, 1968, 1969). Όταν ένα μέλος μιας πλειοψηφικής ομάδας δίνει απαντήσεις σε αντικείμενο που αφορά γνώμες και πεποιθήσεις και διαφωνεί το υποκείμενο με αυτές δεν παρουσιάζεται μείωση της συμμόρφωσης του υποκειμένου. Όταν όμως ένα μέλος μιας πλειοψηφικής ομάδας διαφωνεί με την ομάδα του και συμφωνεί με την απάντηση του υποκειμένου τότε έχουμε μείωση της κοινωνικής συμμόρφωσης και

μειώνεται ακόμα περισσότερο όταν ο πειραματικός συνεργός δείχνει ικανός (Allen και Levine, 1971) καθώς και όταν υποστηρίζει την άποψη του υποκειμένου στην αρχή της αλληλεπίδρασης (Morris, Miller και Sprangenberg, 1977).

Επιπλέον μεταβλητές οι οποίες αυξάνουν την πιθανότητα της συμμόρφωσης υπονομεύοντας την εμπιστοσύνη του υποκειμένου στην κρίση του είναι η δυσκολία του έργου, η αμφισημία του ερεθίσματος και η αβεβαιότητα από την πλευρά του υποκειμένου, (Allen, 1965, Levine, 1989). Από την άλλη πλευρά οι συνθήκες ανωνυμίας κάτω από τις οποίες ο δέκτης του μηνύματος επιρροής εκφράζει τις απόψεις του σχετικά με το μήνυμα αυτό, μειώνει την συμμόρφωση. Η σύγκριση απαντήσεων των συμμετεχόντων που δόθηκαν πρόσωπο με πρόσωπο σε σχέση με αυτές που δόθηκαν ανώνυμα έδειξαν πράγματι μια ουσιαστική μείωση της συμμόρφωσης σε συνθήκες ανωνυμίας (Deutsch και Gerard, 1955).

Οι Crowne και Liverant (1963) έδειξαν ότι τα άτομα που πιστεύουν ότι η συμπεριφορά τους επηρεάζεται και καθορίζεται από τις πράξεις των άλλων έχουν λιγότερο εμπιστοσύνη στον εαυτό τους άρα επηρεάζονται και περισσότερο σε σχέση με τα άτομα που θεωρούν ότι τα ίδια έχουν την ευθύνη για την συμπεριφορά τους. Επίσης η συμμόρφωση έχει διάρκεια, σύμφωνα με τον Ash το υποκείμενο που θα συμμορφωθεί κατά την αρχή της αλληλεπίδρασης θα συνεχίζει να συμμορφώνεται μέχρι το τέλος της αλληλεπίδρασης αυτής. Επιπλέον, το φύλο της πηγής της κοινωνικής επιρροής παίζει ρόλο κατά τη διαδικασία της κοινωνικής συμμόρφωσης, καθώς όταν παρουσιαστεί αποκλίνουσα συμπεριφορά στην αρχή της αλληλεπίδρασης από την πηγή της κοινωνικής επιρροής και η πηγή αυτή είναι άντρας, ο οποίος απευθύνεται σε δέκτες άντρες, τότε θα έχουμε υψηλή κοινωνική επιρροή. Ενώ για να έχει μια γυναίκα ως πηγή, υψηλή επιρροή σε δέκτες άντρες αλλά και γυναίκες θα

πρέπει να δείξει την αποκλίνουσα συμπεριφορά της στο τέλος της αλληλεπίδρασης, αφού μια γυναίκα μόνο όταν έχει αρχικά αποδεχτεί την κυρίαρχη νόρμα δικαιούται να αποκλίνει στη συνέχεια από αυτήν (Bray, Johnson και Chistom, 1982).

Η συμμόρφωση επομένως, δεν είναι προϊόν της κανονιστικής εξάρτησης του ατόμου από την ομάδα αλλά της ανάγκης του ατόμου να αποκαταστήσει τη συναίνεση με την πλειοψηφία. Κατά αυτήν την έννοια θα μπορούσε να υποστηρίξει κάποιος ότι η αποτυχία της ίδιας της συναίνεσης οδηγεί στην παρουσία ή την απουσία της επιρροής (Allen & Levine, 1968).

Πιο πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι η πλειοψηφία δεν διαμορφώνει μόνο κρίσεις και συμπεριφορές αλλά διαμορφώνει επίσης και τον τρόπο με τον οποίο σκέφτονται τα άτομα. Έρευνες δείχνουν (Nemeth, 1995) ότι όταν τα άτομα έρχονται αντιμέτωπα με την πλειοψηφική άποψη, η οποία διαφέρει από τη δική τους, όχι μόνο υιοθετούν τη πλειοψηφική θέση αλλά πείθουν και τους εαυτούς τους για την αλήθεια της άποψης αυτής εξετάζοντας το θέμα μόνο από την οπτική της πλειοψηφίας. Προσπαθούν να καταλάβουν γιατί η πλειοψηφία έχει αυτήν τη θέση και το εξετάζουν αποκλειστικά και μόνο από τη δική της πλευρά. Δηλαδή, ψάχνουν για πληροφορίες με προκατειλημμένο τρόπο, διαβάζοντας πρωταρχικά πληροφορίες που εξηγούν, δικαιολογούν και επιβεβαιώνουν την πλειοψηφική άποψη, (Nemeth και Rogers, 1996). Οι πλειοψηφίες όχι μόνο έχουν τη δύναμη να μας κάνουν να υιοθετήσουμε την άποψή τους δημοσίως, αλλά αλλάζουν και τον τρόπο που σκεφτόμαστε πάνω σε ένα θέμα αφού τείνουμε να μη βλέπουμε τις εναλλακτικές παρά μόνο τη δική τους άποψη. Θα μπορούσε να πει κάποιος ότι κάνουμε από μόνοι μας πλύση εγκεφάλου στον εαυτό μας επειδή διερευνούμε μόνο πληροφορίες που συνάδουν με την πλειοψηφική άποψη (Nemeth και Kwan, 1987).

Σύμφωνα με τη προσέγγιση αυτή η κοινωνική επιρροή υφίσταται αλλά με ασύμμετρο τρόπο, έχοντας μια μόνο κατεύθυνση. Συγκεκριμένα, προέρχεται από αυτούς που κατέχουν την εξουσία, απευθύνεται σε αυτούς που δεν την έχουν και με τους οποίους εγκαθιδρύεται μια σχέση εξάρτησης. Η όποια απόκλιση από αυτή τη λογική παρουσιάζεται ως απειλή προς την αρμονική λειτουργία της ομάδας, επομένως ο αποκλίνων ή θα πρέπει να συμμορφωθεί με τις απόψεις της ομάδας ή θα πρέπει να απορριφθεί. Ξεκινώντας από την άποψη ότι αυτό που πιστεύουν οι πολλοί είναι και αληθινό² αυτομάτως χάνεται η δυνατότητα στη μειονοτική ομάδα να μπορέσει να αγωνιστεί για να κατακτήσει αυτό που κατέχει εξορισμού η πλειοψηφία. Άρα, η ύπαρξη της μειονότητας ταυτίζεται με την παρέκκλιση και το λάθος.

Η μείωση των παρεκκλίσεων καθώς και οποιωνδήποτε διαφορών που πάνε αντίθετα στις κοινωνικές νόρμες, τις οποίες επιβάλλει η πλειοψηφία, δίνει τη δυνατότητα στην πλειοψηφική ομάδα να ασκήσει κοινωνικό έλεγχο. Μέσα από την τιμωρία που επιβάλλει η πλειοψηφία σε οποιαδήποτε διαφορετική συμπεριφορά, επιτυγχάνει την επικράτηση της ομοιομορφίας και των ίδιων αξιών άρα εξασφαλίζει την αρμονία και τη διατήρηση της ύπαρξης της πλειοψηφίας. Ο κοινωνικός έλεγχος, κατά τον Ash, είναι το ζητούμενο για την πλειοψηφία και η συμμόρφωση το μέσο για να επιτευχθεί.

Την αιτία πίσω από αυτό το φαινόμενο την αναδεικνύει ο Festinger, (1950) καθώς υπάρχει πίεση για ομοιομορφία μέσα στην ομάδα προκειμένου να επιτευχθεί η συναίνεση και η πίεση αυτή δημιουργεί τη σχέση εξάρτησης του ατόμου από την ομάδα, αφού αναζητά την κοινωνική αποδοχή των άλλων για την επαλήθευση των απόψεών του. Σε επίπεδο γνώμης όταν δεν υπάρχει αντικειμενική πραγματικότητα τα

---

² Όπως άλλωστε υποστηρίζεται και από τη θεωρία της κοινωνικής συμμόρφωσης (Festinger, 1954).

άτομα έχουν την τάση να δημιουργούν ένα τέτοιο κριτήριο αναζητώντας τα συγκεκριμένα άλλα άτομα που έχουν την ίδια γνώμη με αυτά. Το γεγονός δηλαδή, ότι δεν μπορούν να βασιστούν σε μια αντικειμενική πραγματικότητα αναγκάζει τα άτομα να στηριχτούν σε μια κοινωνική πραγματικότητα. Εάν έχουμε μια διαφορετική άποψη αυτό θα πρέπει να σημαίνει ότι κάνουμε λάθος εμείς και όχι ότι κάνει λάθος η πλειοψηφία. Με το δεδομένο ότι θέλουμε να ανήκουμε στην πλειοψηφία ή και να είμαστε αποδεκτοί από την πλειοψηφία, θεωρώντας ότι κινδυνεύουμε να γίνουμε αντικείμενο απόρριψης³ εάν συνεχίσουμε να έχουμε διαφορετική άποψη από εκείνη, συμμορφωνόμαστε με τις επιταγές της. Επομένως, μέσα από την ανάγκη των ανθρώπων για να βελτιώσουν την εικόνα του εαυτού τους, να λάβουν περισσότερες πληροφορίες, να στηριχτούν κοινωνικά σε περίπτωση αμφιβολίας τους, γεννιέται η έννοια της εξάρτησης του ατόμου από την ομάδα. Η ανάγκη της εξάλειψης της αβεβαιότητας οδηγεί το άτομο να αποκαταστήσει το κενό της αλήθειας μέσα από μια διαπροσωπική απαίτηση που λέει ότι ο άλλος θα ξέρει κάτι παραπάνω από εμένα. Αν και το λειτουργικό μοντέλο επιδιώκει την εξάρτηση και τη συμμόρφωση, τα άτομα που δείχνουν αυτήν την συμμόρφωση υποτιμούνται (Steiner, 1966) ενώ αυτοί που παραβαίνουν τις κοινωνικές νόρμες θεωρούνται ικανότεροι και ισχυρότεροι από τους άλλους (Hollander, 1967).

Η εξάρτηση από την πλειοψηφία διευκολύνει την άσκηση κοινωνικού ελέγχου και προφανώς δυσχεραίνει τη διάδοση καινοτομίας. Ο μελλοντικός καινοτόμος, σύμφωνα με τον Hollander, (1960,1977), μπορεί να υπάρξει μόνο εάν προσαρμοστεί μέχρι τη στιγμή εκείνη που θα εξασφαλίσει το κοινωνικό ανάστημα του αρχηγού, γιατί η

---

³ Η ανησυχία του κοινωνικού υποκειμένου να είναι αποδεκτό και συγκεκριμένα να μην απορριφθεί επιφέρει την λεγόμενη κανονιστική επιρροή (Deutsch και Gerard, 1955).

καινοτομία μπορεί να επέλθει μόνο από υψηλά ιστάμενα κοινωνικά άτομα⁴ (Hollander, 1958, 1960) και εφόσον γίνει αρχηγός μπορεί να μετατρέψει μόνο ορισμένες από τις θεσπισμένες νόρμες, χωρίς όμως να δύναται να προκαλέσει ουσιαστική ρωγμή στο κοινωνικό σύστημα (Μιούνυ, 1982 και Παπαστάμου, Μιούνυ, 1983, 2001).

1.2 Μειονοτική επιρροή και σταθερότητα συμπεριφοράς

Ο Moscovici, (1976) ερμήνευσε το πείραμα του Ash με έναν διαφορετικό τρόπο. Δεδομένου ότι οι πειραματικοί συνεργοί ήταν πλειοψηφία⁵ και έδιναν ομόφωνα λανθασμένες απαντήσεις, στην πραγματικότητα εάν προσεγγίσουμε το μήνυμα των απαντήσεων με ποιοτικούς όρους, θα διαπιστώσουμε ότι ήταν μειονοτικό και όχι πλειοψηφικό γιατί έρχεται σε ρήξη με τις κυρίαρχες κοινωνικές νόρμες και ως τέτοιο προσλήφθηκε από τους συμμετέχοντες.

Η αρχική απόκριση των συμμετεχόντων στο πείραμα του Ash ήταν η σωστή αλλά η ομόφωνη επιμονή της πλειοψηφίας στην εσφαλμένη άποψη δημιουργεί μια σύγκρουση στους συμμετέχοντες την οποία προσπαθούν να επιλύσουν είτε συμφωνώντας με την πλειοψηφική άποψη είτε ακολουθώντας την δική τους άποψη. Η σύγκρουση για τον Moscovici έχει μεγάλη σημασία για το εάν εμφανιστεί ή όχι η επιρροή αφού αφενός αποτελεί τον καθοριστικό παράγοντα αντίστασης ως προς την ομοιομορφία και αφετέρου το μοναδικό τρόπο για να μπορέσει η μειονότητα να περάσει τις απόψεις της στον πληθυσμό. Αναφέρει χαρακτηριστικά, (Moscovici,

---

⁴ Ο Hollander μέσα από αυτόν τον τρόπο έθιξε το θέμα της επιρροής της μειοψηφίας.

⁵ Με την έννοια ότι αριθμητικά συγκροτούσαν μια πλειοψηφία.

1979), «η σύγκρουση είναι απαραίτητη για τις μειονότητες γιατί μέσω αυτής μπορεί να δημιουργηθεί ρωγμή στην κοινωνική συναίνεση». Ο πληθυσμός για να επιλύσει τη σύγκρουση αυτή ακολουθεί είτε τις πλειοψηφικές απόψεις και έχουμε κοινωνική συμμόρφωση είτε τις μειονοτικές απόψεις, εφόσον η μειονότητα παρουσιαστεί σταθερή στη συμπεριφορά της.

Ας ακολουθήσουμε όμως με μεγαλύτερη λεπτομέρεια τους συλλογισμούς της θεωρίας του Moscovici (1980) και ας αναλύσουμε τον τρόπο με τον οποίο εξηγεί τη σύγκρουση αυτή:

Ο Moscovici τονίζει τη διαφορά της επιρροής ανάμεσα στην πλειοψηφία και τη μειονότητα. Ξεκινάει από την άποψη ότι η επιρροή της πλειοψηφίας είναι μεγαλύτερη από την επιρροή που ασκεί η μειονότητα, (Moscovici, 1976). Η μειονότητα όμως επηρεάζει τις ιδιωτικές απαντήσεις των ατόμων περισσότερο από την πλειοψηφία, ενώ η πλειοψηφία επηρεάζει τις δημόσιες απαντήσεις των ατόμων, (Moscovici και Lage, 1976). Το αποτέλεσμα της επιρροής της πλειοψηφίας είναι η ενδοτικότητα και η δημόσια συμφωνία με την ομάδα και αυτό συμβαίνει σύμφωνα με τον Festinger, (1953) εξαιτίας της ικανότητας της πλειοψηφίας για τιμωρία και ανταμοιβή. Κατά τον Moscovici, (1980) η δημόσια συμφωνία με τις πλειοψηφικές απόψεις συνοδεύεται ως ένα βαθμό και από την ιδιωτική συμφωνία του ατόμου. Εάν μειωθούν οι κοινωνικές πιέσεις προς το άτομο και το άτομο δεν νοιώθει κάποια έλξη προς την ομάδα, η δημόσια και ιδιωτική αποδοχή τείνει να μειώνεται (Berkowitz, 1954, Deutsch και Gerard, 1955, Thibaut και Strickland 1956, French και Raven, 1959). Είναι γεγονός ότι τα άτομα έχουν αμφιθυμική στάση τόσο απέναντι στις μειονοτικές απόψεις όσο και απέναντι στις πλειοψηφικές απόψεις (Moscovici, 1980). Εάν κάποιες απόψεις εκφράζονται από μια μειονότητα δε σημαίνει αυτομάτως ότι τα

άτομα θα τις απορρίψουν επειδή αντιβαίνουν την ισχύουσα κατάσταση και αντίστοιχα, εάν κάποιες απόψεις εκφράζονται από την πλειοψηφία αυτό δεν οδηγεί απαραίτητως στην πλήρη αποδοχή τους επειδή είναι σύμφωνες με τους κανόνες. Καθοριστικός παράγοντας για την αποδοχή των απόψεων αυτών είναι το εάν πλήττουν τις δημόσιες αλλά και ιδιωτικές συμπεριφορές των ατόμων.

Απέναντι στις πλειοψηφικές ή μειοψηφικές απόψεις το άτομο ή η ομάδα έρχεται σε σύγκρουση. Η αιτία της σύγκρουσης αυτής έχει να κάνει με την απόσταση των ατόμων ανάμεσα στις ιδιωτικές και στις δημόσιες απαντήσεις τους. Ο βαθμός της σύγκρουσης αυτής εξαρτάται από τη σταθερότητα που θα επιδείξει η πλειοψηφία ή η μειονότητα στις απόψεις που υπερασπίζεται. Η μη διάθεση της πηγής επιρροής να συμβιβαστεί και να κάνει παραχωρήσεις εξαναγκάζει το άτομο να μετακινηθεί στις απόψεις του γιατί μόνο έτσι θα μπορέσει να έχει σχέσεις με την πηγή επιρροής. Ο Moscovici, (1980) περιγράφει τη σύγκρουση αυτή σχηματοποιώντας την αλληλεπίδραση ανάμεσα σε δύο πόλους αντιδιαμετρικά αντίθετους όπου στον έναν βρίσκεται η πλειοψηφία ή η μειονότητα και στον άλλον το άτομο ή η ομάδα. Όσο αυξάνεται η συνοχή και η σταθερότητα στον έναν πόλο τόσο αυξάνεται και ο βαθμός σύγκρουσης στον άλλον και κατά συνέπεια τόσο μεγαλύτερη πρέπει να είναι η αλλαγή στο άτομο ή την ομάδα για να μειωθεί η σύγκρουση αυτή. Αξίζει στο σημείο αυτό να επισημάνουμε ότι η όποια αλλαγή στην αλληλεπίδραση αυτή ανάμεσα στους δύο πόλους προέρχεται μόνο από τον ένα πόλο, δηλαδή τα άτομα ή την ομάδα (Moscovici, 1980).

Οι μηχανισμοί άσκησης επιρροής ανάμεσα στην πλειοψηφία και τη μειονότητα είναι τελείως διαφορετικοί. Εάν ένα άτομο έρθει σε σύγκρουση με μια πλειοψηφική άποψη το ερώτημα που θέτει στον εαυτό του είναι γιατί δεν σκέφτομαι όπως εκείνοι.

Μπαίνει σε μια διαδικασία σύγκρισης όπου συγκεντρώνεται στο τι λένε οι άλλοι και όχι στο υπό κρίση αντικείμενο. Αντίθετα η σύγκρουση που προκαλεί η μειονοτική άποψη οδηγεί τα άτομα να αναρωτηθούν γιατί σκέφτονται αυτό που σκέφτονται. Άρα, διερευνούν πλέον το ίδιο το αντικείμενο και τη σχέση του με την πραγματικότητα, ξεκινώντας με αυτόν τον τρόπο τη διαδικασία της επικύρωσης. Τα άτομα επομένως, ενεργούν με τελείως διαφορετικό τρόπο όταν έρχονται σε σύγκρουση με μια πλειοψηφία ή με μια μειονότητα, με αποτέλεσμα και η υφή της σύγκρουσης αυτής να είναι τελείως διαφορετική στην κάθε περίπτωση. Στην πλειοψηφία η σύγκρουση αφορά τους άλλους και την επιλογή τους να απαντάνε με αυτόν τον τρόπο ενώ στη μειονότητα η σύγκρουση αφορά την πρόσληψη της πραγματικότητας. Οι Guillon και Personnaz, (1983) περιγράφουν το φαινόμενο αυτό αναφέροντας ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη της μειονότητας νοιώθουν μια γνωστική σύγκρουση ενώ στη συνθήκη της πλειοψηφίας μια διαπροσωπική σύγκρουση. Απέναντι στην πλειοψηφία, το άτομο για να καταφέρει να μειώσει τη σύγκρουση αυτή τροποποιεί τις απαντήσεις του σε ένα δημόσιο επίπεδο απεμπολώντας κατά κάποιον τρόπο την ατομικότητά του, ενώ απέναντι σε μια μειονότητα τροποποιεί τη συμπεριφορά του σε ένα ιδιωτικό επίπεδο εξαιτίας του φόβου να μη θεωρηθεί και το ίδιο παρεκκλίνον. Αυτός ο διαχωρισμός εξηγεί και τα διαφορετικά επίπεδα επιρροής (άμεσης και έμμεσης) όπου μια μειονότητα θα έχει επίδραση σε ένα βαθύτερο επίπεδο από ό,τι μια πλειοψηφία δημιουργώντας συμπεριφορά μεταστροφής, ενώ η πλειοψηφία προκαλεί συμπεριφορά ενδοτικότητας. Η σταθερότητα της μειονότητας άρα και η μεγαλύτερη σύγκρουση που επιφέρει, οδηγούν σε πιο ριζοσπαστική μεταστροφή επομένως και σε μεγαλύτερη έμμεση επιρροή (Moscovici, 1980).

Ο Moscovici υποστήριξε ότι για να κατανοήσουμε τη μειονοτική επιρροή πρέπει να ενδιαφερθούμε κατά κύριο λόγο στον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρεται η μειονότητα αυτή καθώς και στις αποδόσεις που προκαλεί η συμπεριφορά της αυτή, δηλαδή στον τρόπο με τον οποίο ο στόχος επιρροής εξηγεί τη συμπεριφορά της μειονότητας. Μίλησε δηλαδή για το ύφος συμπεριφοράς και το όρισε ως «... τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται και παρουσιάζεται η συμπεριφορά..να προκαλέσει το αποδεκτό ή να απορρίψει μια κρίση...το γεγονός ότι διατηρεί μια άποψη που ορίζεται με επαρκή τρόπο και αναπτύσσεται με συνεκτικό τρόπο» (Moscovici, Lage, & Naffrechoux, 1969, p. 366). Η έννοια της σταθερότητας έχει ερευνηθεί πάρα πολύ, ίσως εξαιτίας του γεγονότος ότι ήταν πιο εύκολο να εγχειρηματοποιηθεί πειραματικά σε σχέση με τα υπόλοιπα είδη συμπεριφοράς που προσδιόρισε ο Moscovici (1976), αφοσίωση, αυτονομία, δικαιοσύνη και ακαμψία.(Παπαστάμου, 1989). Η σταθερότητα επιτρέπει στη μειονότητα να γίνει ορατή στην ομάδα, να τραβήξει ή και σύμφωνα με τον Schachter, (1951) ακόμα και να απαιτήσει την προσοχή. Οι συνεκτικές απαντήσεις της μειονότητας οδηγούν σε αποδόσεις βεβαιότητας και αυτοπεποίθησης, ειδικά όταν βλέπουν τη μειονότητα να απορρίπτει δημόσια την πλειοψηφική θέση. Ο Moscovici, (1979) αναφέρει ότι η ένδειξη σταθερότητας αποτελεί τον αντίθετο πόλο της αβεβαιότητας και των αμφιβολιών. Η αντίσταση της μειονότητας είναι αυτή που την καθιστά ικανή, στα μάτια των συμμετεχόντων, προς κάθε προσπάθεια συμμόρφωσης. Η αβεβαιότητα όμως και η ένταση που είναι φυσικό επακόλουθο της μειονοτικής αντίστασης, λόγω της ανισορροπίας που προκαλεί, ενέχει μέσα της και τη δυνατότητα της εναλλακτικής σκέψης. Σύμφωνα με τις έρευνες των Kimball και Hollander, (1974) φάνηκε ότι το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες αντιμετωπίζουν μια διαφωνούσα μειονότητα δεν τους οδηγεί απαραίτητα στο να ακολουθήσουν τις

απόψεις της πλειοψηφίας ή της μειονότητας αλλά στο να αποκτήσουν οι ίδιοι κάποιο βαθμό ανεξαρτησίας.

Αυτό το είδος συμπεριφοράς δημιουργεί δύο τύπους σύγκρουσης στα μέλη της πλειοψηφίας: ένα *γνωστικό* επειδή μέσω της σταθερότητας της συμπεριφοράς αυξάνονται οι εναλλακτικές απαντήσεις και ένα άλλο *κοινωνικό* σε επίπεδο διαπροσωπικών σχέσεων δεδομένου ότι απειλείται η συνοχή της ομάδας. Κατά τον Moscovici, (1985) ο καθένας αναγνωρίζει ότι μια συνεκτική μειονοτική ομάδα ξέρει καλά τι θέλει, είναι πρόθυμη να πληρώσει το τίμημα των πράξεών της, θα απορρίψει οποιαδήποτε εκχώρηση προς την πλειοψηφία και σε καμία περίπτωση δεν θα υποκύψει σε πιέσεις. Αυτή η συμπεριφορά διατηρεί την εσωτερική δύναμη της μειονότητας.

Η έννοια της σταθερότητας, όπως προείπαμε, έχει δύο μορφές τη συγχρονική και τη διαχρονική. Η πρώτη αναφέρεται στην ομόφωνη απάντηση των μελών μιας μειονότητας και η δεύτερη στη διατήρηση της ίδιας απάντησης κατά τη διάρκεια του χρόνου. Μέσα από έρευνες των Faucheux και Moscovici, (1967) βρέθηκε ότι εάν δείξει διαχρονική συνεκτικότητα στη συμπεριφορά του ένα μειονοτικό υποκείμενο μπορεί να επηρεάσει τις απόψεις της πλειοψηφίας. Επίσης, ενώ η μειονότητα δεν βασίζεται ούτε στον φόβο της απόρριψης από πλευράς υποκειμένων, σε περίπτωση που δεν συμφωνήσουν με την άποψή της, ούτε και στο (ανύπαρκτο) μεγάλο αριθμητικό μέγεθός της, ως ένδειξη σωστής θεώρησης της πραγματικότητας, αλλά ούτε και στο γεγονός ότι έχει κάποια ιδιαίτερη ικανότητα, παρόλα αυτά μπορεί να ασκήσει επιρροή μέσω της διαχρονικής της συνεκτικότητας, ενώ αντίθετα εάν η μειονότητα συμβιβαστεί ή δείξει μη συνεκτικότητα συμπεριφοράς δεν θα έχει κανένα αντίκτυπο (Moscovici, Lage και Naffrechoux, 1969).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι μέσα στα πλαίσια της σταθερότητας της συμπεριφοράς και πίσω από την προφανή διαφωνία της μειονοτικής ομάδας υπάρχει η ίδια αξία της διαφωνίας. Η διαφωνία της μειονότητας δεν ενέχει μόνο την ιδεολογική διάσταση των απόψεων αλλά το ίδιο το μειονοτικό στυλ συμπεριφοράς προσδίδει στην μειονότητα αυτοπεποίθηση, ανεξαρτησία, ενεργητικότητα, συστηματικότητα, (Nemeth, Wachtler and Endicott, 1977· Nemeth and Wachtler, 1974), ακόμα και σεβασμό, (Wolf, 1979). Η διαφωνία δηλαδή είναι κάτι παραπάνω από την ενίσχυση της θέσης κάποιου και τη δημιουργία αμφιβολιών στις πλειοψηφικές απόψεις. Η διαφωνία μπορεί να εκφράζει ένα νόημα στο ίδιο το γεγονός της διαφωνίας. Η έκθεση στην διαφωνούσα μειονότητα ακόμα και όταν είναι λάθος επί του περιεχομένου των λόγων της, προκαλεί αντίσταση στη συμμόρφωση και πιο συγκεκριμένα η έκθεση στη διαφωνία, είτε αυτή είναι συνεκτική είτε όχι, μειώνει τη συμμόρφωση ενώ στην περίπτωση που είναι συνεκτική οδηγεί σε καθολική ανεξαρτησία. Η αξία της έννοιας της διαφωνίας εμπεριέχεται στο γεγονός ότι εκτός από την προφανή αμφισβήτηση της αρτιότητας των γνώσεων της πλειοψηφίας, υποκρύπτεται η αυτοπεποίθηση, το κουράγιο καθώς και η επιθυμία να παραμείνει πιστός στις απόψεις του ο φορέας της διαφωνίας αυτής και να μετατραπεί σε πρότυπο, (Nemeth, 1988). Η διαφωνούσα μειονότητα είτε είναι συνεκτική είτε μη συνεκτική παρότι συγκεντρώνει πάνω της την εικόνα μιας μειονότητας που έχει μειωμένη ευφυΐα εν τούτοις προσλαμβάνεται να έχει αυξημένη ατομικότητα και κουράγιο. Από την άλλη όμως πλευρά, η συνεκτική μειονότητα σε σύγκριση με μια μη συνεκτική μειονότητα προσλαμβάνεται οριακά ως πιο αρεστή και ως κάποια μειονότητα που αξίζει μεγάλο σεβασμό και επίσης προσλαμβάνεται ως ιδιαιτέρως πιο έξυπνη από μια μη συνεκτική μειονότητα. Δεδομένου ότι ευρήματα έχουν δείξει ότι η συνεκτικότητα είναι απαραίτητη, εάν όχι ικανή συνθήκη για την υιοθέτηση της προτεινόμενης θέσης, (Maass and Clark, 1984)

η έννοια της διαχρονικής συνεκτικότητας επηρεάζει τους ανθρώπους στο να είναι πιο ανεξάρτητοι και να αντισταθούν στην πίεση της συμμόρφωσης. Ο μηχανισμός που στην ουσία αυξάνει την ανεξαρτησία των απόψεων, ακόμα και σε συνθήκες που συμβαίνουν αργότερα στον χρόνο, είναι η έκθεση στην διαφωνία, δηλαδή η έκθεση σε κάποιον που είναι πρόθυμος να εκφράσει τη διαφωνία του ακόμα και εάν το περιεχόμενο της διαφωνίας αυτής είναι λάθος. Οπότε το εάν κάποιος λέει αλήθεια ή το εάν είναι αρεστός ή το εάν ενισχύεται η άποψη του υποκειμένου προσδίδοντάς του αυτοπεποίθηση για τα λεγόμενά του, κατά την εξήγηση του Allen, (1975) περί «κοινωνικής υποστήριξης», δεν έχει καμία σημασία, σημασία έχει η συνεκτικότητα και συγκεκριμένα η διαχρονική συνεκτικότητα της διαφωνίας.

Ποιος όμως είναι ο τρόπος αυτός που θα μπορούσαμε να ελέγξουμε τη συνεκτικότητα; Μήπως είναι η επανάληψη των μειονοτικών απόψεων, η οποία προσλαμβάνει για τους συμμετέχοντες σημασία σταθερότητας συμπεριφοράς; Η απάντηση δόθηκε μέσα από την έρευνα των Nemeth, Swedlund και Kanki, (1974) οι οποίοι υποστηρίζουν πως όταν δεν εγχειρηματοποιηθεί η συνεκτικότητα μέσω της επανάληψης της μειονοτικής άποψης αλλά χρησιμοποιηθεί ένα υπόδειγμα των μειονοτικών θέσεων τότε αποδίδονται χαρακτηρισμοί στην μειονότητα όπως: σίγουροι για τις απαντήσεις τους, οργανωμένοι, αξιόπιστοι, σε σύγκριση με την μη υποδειγματοποίηση των μειονοτικών απόψεων. Με λίγα λόγια οι ερευνητές τονίζουν την έννοια των αποδόσεων σε σχέση με το γεγονός της επανάληψης ή μη των μειονοτικών απόψεων. Η απόδοση που θα δημιουργηθεί στο μυαλό της πλειοψηφίας για τη μειονότητα έχει την κύρια σημασία ασχέτως το πώς εγχειρηματοποιήθηκε πειραματικά η απόδοση αυτή, μέσω της επανάληψης ή της υποδειγματοποίησης. Η Nemeth με τους συνεργάτες της τονίζει το θέμα της πρόσληψης της σταθερότητας και

της εμπιστοσύνης που αποδίδεται στη μειονότητα ως το κυρίαρχο ζήτημα πέραν της όξυνσης της σύγκρουσης.

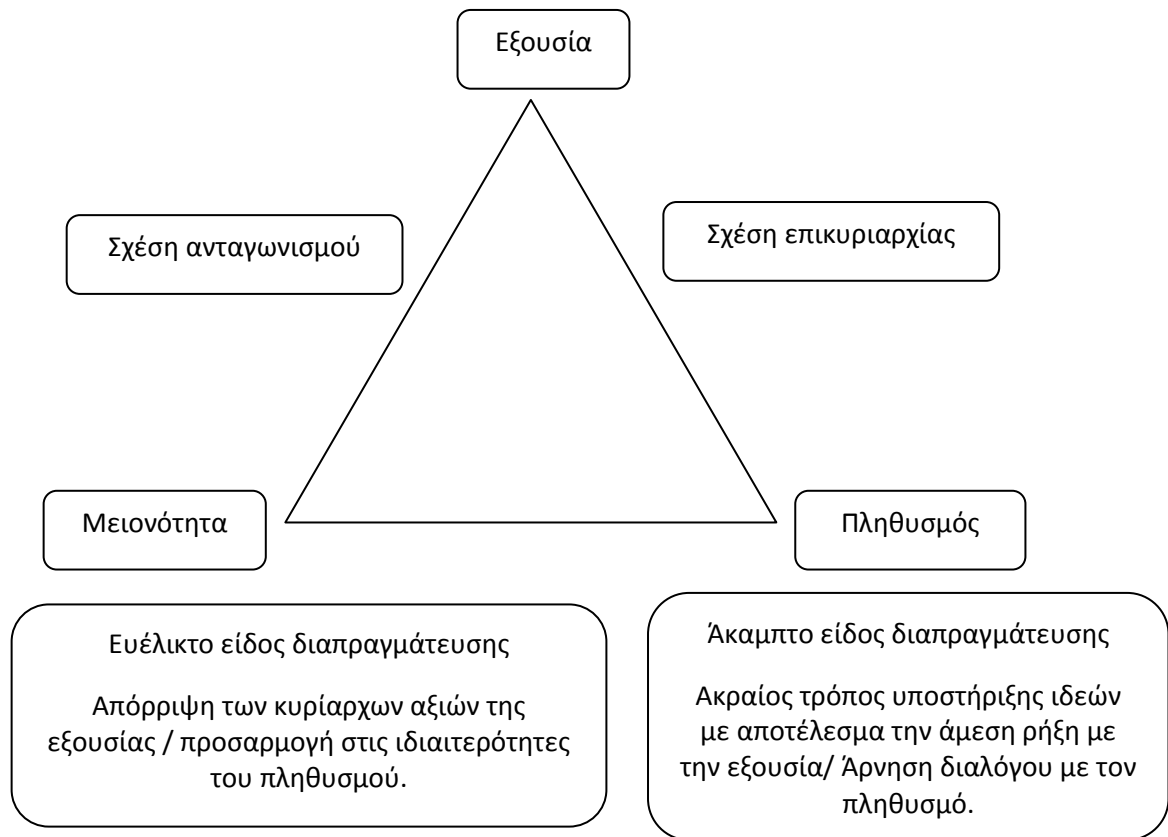
Από όλα αυτά προκύπτει ότι το πιο σημαντικό είναι τελικά όχι μόνο η μειονότητα να είναι σταθερή αλλά να αναγνωρίζεται και από τους συμμετέχοντες ότι η σταθερότητα αυτή είναι αποτέλεσμα της προσωπικής βούλησης της μειονότητας, χωρίς να παρεμβαίνουν άλλου είδους αποδόσεις. Η σταθερότητα όμως αυτή της μειονότητας για να μπορέσει να επιφέρει επιρροή δεν πρέπει να ερμηνευτεί ως ακραία και αδιάλλακτη. Σύμφωνα με έρευνες των Doise και Moscovici, (1969-1970) πάνω στην πρώιμη ή όψιμη κοινωνική παρέκκλιση φάνηκε ότι όταν η συνοχή μιας ομάδας δεν είναι μεγάλη και παρεκκλίνει κάποιος από αυτήν με βαθμιαίο τρόπο τότε τα υπόλοιπα μέλη θα τον ακολουθήσουν, ενώ εάν η παρέκκλιση συμβεί με απότομο τρόπο τότε τα υπόλοιπα μέλη δεν θα τον ακολουθήσουν ακόμα και όταν δε θα θέλουν να παραμείνουν στην άποψή τους. Επομένως, η πόλωση των απόψεων που επιφέρει η παρέκκλιση μπορεί να κάνει τους συμμετέχοντες να απορρίψουν τις μειονοτικές απόψεις.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι το έργο των πειραμάτων αφορούσε μια φυσική πραγματικότητα όπου έκανε ξεκάθαρο τον διαχωρισμό της πλειοψηφίας και της μειονότητας τόσο σε αριθμητικό επίπεδο όσο και σε κανονιστικό. Σε έρευνα όμως του Mugny, (1974) το έργο αφορούσε απόψεις και εκτιμήσεις. Εδώ οι συμμετέχοντες ακολουθούσαν την κυρίαρχη άποψη της εξουσίας, η οποία θεσπίζει κοινωνικούς κανόνες και ταυτόχρονα υφίστανται την κυριαρχία αυτής της εξουσίας συγκροτώντας έτσι μια σιωπηρή πλειοψηφία (Papastamou, 1979). Το ερώτημα που δημιουργήθηκε από αυτόν το διαχωρισμό είναι τι είδους σχέσεις υπάρχουν ανάμεσα στην εξουσία τον πληθυσμό αλλά και στην μειονότητα. Η βάση της σχέσης ανάμεσα

στην εξουσία, και τον πληθυσμό είναι η κάθε μορφή επικυριαρχίας. Η σχέση αυτή δεν αφορά αποκλειστικά και μόνο την κοινωνική επιρροή αλλά αφορά και την στρατηγική της μειονότητας και της εξουσίας για κατάληψη ή και διατήρησης της εξουσίας, (Παπαστάμου και Μιούνυ, 1983). Η αφομοίωση μειονοτικών απόψεων από την εξουσία σημαίνει το κατά πόσο η εξουσία μπορεί να υιοθετήσει τις μειονοτικές απόψεις και να τις κάνει εξουσιαστικές πετυχαίνοντας ταυτόχρονα τη διάλυση της μειονότητας, επομένως η σχέση είναι καθαρά ανταγωνιστική. Οι διαδικασίες όμως κοινωνικής επιρροής αφορούν τη σχέση μειονότητας και πληθυσμού, όπου ο πληθυσμός αποτελεί το στόχο επιρροής για την μειονότητα.

Κατόπιν αυτού του τριαδικού μοντέλου ο Mugny, (1975) επεσήμανε το γεγονός ότι το συνεκτικό είδος συμπεριφοράς δημιουργεί σύγκρουση όχι μόνο προς στην κυρίαρχη πλειοψηφία ή εξουσία αλλά και προς στον πληθυσμό ή στην σιωπηρή πλειοψηφία, κάτι που ανάγκασε τον ερευνητή να βρει ποιος είναι ο τρόπος εκείνος που θα επιλυθεί η σύγκρουση προς τον πληθυσμό ή την σιωπηρή πλειοψηφία. Ο τρόπος αυτός είναι το *είδος διαπραγμάτευσης*, το ευέλικτο ή άκαμπτο. Ο *ευέλικτος* τρόπος διαπραγμάτευσης αναφέρεται στη συμβιβαστική συμπεριφορά της μειονότητας προς τον πληθυσμό χωρίς όμως να αφαιρεί από τη σταθερότητα που αντιτίθεται στις κυρίαρχες νόρμες. Ο *άκαμπτος* τρόπος διαπραγμάτευσης αναφέρεται στην παντελή άρνηση της μειονότητας προς οποιοδήποτε συμβιβασμό με τον πληθυσμό και στην ακραία υποστήριξη των απόψεων της με αποτέλεσμα την απόλυτη ρήξη προς την εξουσία (βλ. Σχήμα 1).

Σχήμα 1

Μέσα από τις έρευνές του ο Mugny και οι συνεργάτες του, (1972-1973) επιβεβαίωσαν ότι η άκαμπτη μειονότητα ασκεί μικρότερη επιρροή από ότι ασκεί η ευέλικτη μειονότητα καθώς και ότι η ακαμψία οδηγεί τους συμμετέχοντες σε ακραίες απαντήσεις. Το πείραμα όμως αυτό ανέδειξε έναν άλλον προβληματισμό. Οι συμμετέχοντες στο πείραμα αυτό προσέλαβαν τη μειονότητα ως φασιστική, χαρακτηρισμός που την έφερνε σε αντίθεση με τις ενεργές μειονότητες όπως τις ερεύνησε ο Moscovici (Moscovici και Ricateau· 1972, Moscovici, 1976) οι οποίες είχαν καθαρά προοδευτικό χαρακτήρα. Το επόμενο βήμα ήταν για τον Mugny, (1975) να ερευνήσει πειραματικά τη μειονότητα εκείνη της οποίας το ιδεολογικό στίγμα έρχεται σε ρήξη αφενός με την κυρίαρχη ιδεολογία αλλά και με τις απόψεις των συμμετεχόντων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι πράγματι η ευέλικτη μειονότητα

επιφέρει αλλαγή στις απόψεις των συμμετεχόντων ενώ η άκαμπτη δεν τους επηρεάζει. Κατόπιν αρκετών πειραματικών ερευνών που επιβεβαιώνουν το εύρημα αυτό (Mugny, 1974, Mugny, 1975, Mugny και Papastamou, 1976-1977) κατέληξαν οι ερευνητές στο ότι το σταθερό είδος συμπεριφοράς δεν αρκεί από μόνο του στο να επέλθει επιρροή αλλά το είδος διαπραγμάτευσης της σύγκρουσης ανάμεσα στη μειονότητα και τον πληθυσμό είναι εκείνο που αποτελεί την απαραίτητη συνθήκη.

Εάν εμβαθύνουμε όμως στο πείραμα του Mugny, (1975), όπου αναδείχθηκε ο σημαντικός ρόλος του είδους διαπραγμάτευσης της σύγκρουσης της μειονότητας με τον πληθυσμό, θα διαπιστώσουμε ότι ο τρόπος για να μπορέσει ο ερευνητής να αναδείξει το φαινόμενο αυτό ήταν μέσω των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις ήταν εκείνες που έδωσαν την απάντηση σχετικά με το θέμα της αυξομείωσης της ευλύγιστης ή άκαμπτης μειονότητας. Εξαρχής φάνηκε ότι υπήρχε συσχέτιση ανάμεσα στην ακαμψία της διαπραγμάτευσης και τη σταθερότητα συμπεριφοράς, όπου όσο περισσότερο αντιλαμβάνονταν οι συμμετέχοντες τη μειονοτική ακαμψία τόσο λιγότερο αντιλαμβάνονταν τη σταθερότητα συμπεριφοράς. Η ακαμψία δηλαδή, αποτελούσε την κύρια διάσταση η οποία εμπόδιζε τους συμμετέχοντες να διακρίνουν οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό της μειονότητας. Στη συνέχεια υπήρξε συσχέτιση της εικόνας της πηγής με την αλλαγή γνώμης των συμμετεχόντων. Όσο περισσότερο οι συμμετέχοντες προσλάμβαναν τη μειονότητα ως άκαμπτη τόσο μικρότερη ήταν η επιρροή της μειονότητας αυτής πάνω τους. Επομένως το συμπέρασμα ήταν ότι αυτό που έχει σημασία αναφορικά με τη μειονοτική επιρροή δεν είναι το άκαμπτο περιεχόμενο της μειονοτικής εικόνας αλλά ο τρόπος πρόσληψης του περιεχομένου αυτού. Επειδή μπλοκάρεται η διαπραγμάτευση με τους συμμετέχοντες, προκαλείται σε αυτούς η εικόνα της

ακαμψίας και κατά συνέπεια η ακαμψία αυτή είναι που επιφέρει τη μείωση στη μειονοτική επιρροή.

Στο πείραμά του ο Ricateau, (1970-1971) αναφέρθηκε στις περιστάσεις εκείνες υπό τις οποίες οι συμμετέχοντες έρχονται αντιμέτωποι με τη μειονότητα και κατά πόσο και σε πιο βαθμό οι περιστάσεις αυτές έχουν σημασία στη μειονοτική επιρροή. Συγκεκριμένα, οι περιστάσεις μπορούν να κάνουν ακόμα πιο έκδηλη την εικόνα της άκαμπτης μειονότητας και έτσι να έχουμε μεγαλύτερη μείωση της μειονοτικής επιρροής. Οι πολλές κατηγορίες εκτίμησης της πηγής, δηλαδή ο μεγάλος αριθμός των κλιμάκων σε σχέση με τις λιγότερες κατηγορίες, τις οποίες χρησιμοποιεί ο ερευνητής για να απαντήσουν οι συμμετέχοντες, αυξάνει τη μειονοτική επιρροή. Όσο ο αριθμός των κλιμάκων μεγαλώνει τόσο αυξάνεται και η μειονοτική επιρροή, όσο περισσότερες κλίμακες χρησιμοποιούν οι συμμετέχοντες για να περιγράψουν τη μειονότητα, τόσο περισσότερο προσλαμβάνουν τη μειονότητα με όρους γνωστικών χαρακτηριστικών και λιγότερο με όρους που αφορούν την ακαμψία της. Μεθοδολογικά ο Ricateau χρησιμοποίησε λίγες ή περισσότερες κλίμακες για να αναδείξει την εικόνα της μειονότητας. Αυτή όμως η μεθοδολογική πρακτική είχε και θεωρητικό υπόβαθρο, γιατί φάνηκε ότι η κατηγοριοποίηση που γίνεται με μονολιθικό τρόπο αναδεικνύει τη σημασία που έχει για το υποκείμενο η εμφανέστερη πληροφορία που δέχεται και η εμφανέστερη πληροφορία είναι το μπλοκάρισμα της διαπραγμάτευσης. Άρα, εάν κατά τη διάρκεια της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στη μειονότητα και τον πληθυσμό εμφανιστεί ακαμψία στη διαπραγμάτευση αναδεικνύεται μια μόνο διάσταση της μειονοτικής συμπεριφοράς, η ακαμψία, και έτσι επισκιάζεται η σταθερότητα της μειονότητας. Επομένως, δεν έχει την καθοριστική σημασία για τη μειονοτική επιρροή ούτε το είδος διαπραγμάτευσης της

μειονότητας με τον πληθυσμό δηλαδή το ευλύγιστο ή άκαμπτο ούτε η εικόνα της μειονότητας ευλύγιστη ή άκαμπτη. Ο καθοριστικός παράγοντας είναι η σημασία που έχει για τους συμμετέχοντες η ακαμψία αυτή. Η σημασία αυτή της ακαμψίας που επιδρά στη μειονοτική επιρροή υπονοεί έναν ισχυρό δεσμό που δημιουργείται στη σκέψη των συμμετεχόντων ανάμεσα στις απόψεις που πρεσβεύει η μειονότητα και στην εικόνα της. Εάν οι συμμετέχοντες αποδώσουν τη συμπεριφοράς της μειονότητας στην ακαμψία της τότε θα έχουμε και μείωση της μειονοτικής επιρροής. Το επόμενο ερώτημα που αναδείχθηκε ήταν ποιές είναι οι συνθήκες εκείνες που ευνοούν ή όχι τον συγκεκριμένο δεσμό των αποδόσεων.

Μια από τις συνθήκες που ευνοούν αυτόν τον δεσμό είναι ο αριθμός των πηγών των μειονοτικών μηνυμάτων. Σύμφωνα με το πείραμα των Mugny και Papastamou, (1980), τονίζεται ο ρόλος της σχέσης ανάμεσα στην αλληλεπίδραση της ευελιξίας ή της ακαμψίας και του αριθμού των μειονοτήτων (μία ή δύο). Η απόδοση του κειμένου σε μια μειονότητα προκαλεί μικρότερη επιρροή της άκαμπτης μειονότητας σε σχέση με την ευλύγιστη, όταν όμως αποδίδεται το κείμενο σε δύο ανεξάρτητες μεταξύ τους μειονότητες παρατηρούμε ότι τα αρνητικά αποτελέσματα της ακαμψίας εξαφανίζονται. Δηλαδή το γεγονός της ακαμψίας σταμάτησε να γίνεται ιδιαίτερος αντιληπτό. Προσπαθώντας να εξηγήσουν οι ερευνητές το φαινόμενο αυτό, διαπίστωσαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στην εικόνα της μιας μειονότητας και της ασκούμενης κοινωνικής της επιρροής, κάτι που σημαίνει ότι η εικόνα που σχηματίζουν για τη μία μειονότητα οι συμμετέχοντες είναι καθοριστική για την επιρροή που ασκεί η μειονότητα αυτή. Επομένως, η εικόνα της ακαμψίας είναι αρκετή για να μειώσει την επιρροή της μειονότητας. Στην περίπτωση όμως που

υπάρχουν δύο μειονότητες η συσχέτιση αυτή εξαφανίζεται άρα μειώνεται και η επίδραση της άκαμπτης εικόνας στην επιρροή που ασκούν οι μειονότητες.

Όλοι αυτοί οι μηχανισμοί προσδίδουν στις μειονότητες κάποιες σημασιολογικές αξιολογήσεις. Εάν οι αξιολογήσεις αυτές είναι αρνητικές σημαίνει αυτομάτως και την κοινωνική κατηγοριοποίηση των μειονοτήτων αυτών, άρα και τη σαφή διαφοροποίηση ανάμεσα στον πληθυσμό και στην μειονότητα. Εάν όμως οι αξιολογήσεις αυτές δεν είναι τόσο αρνητικές δημιουργείται η εντύπωση ότι η μειονότητα και ο πληθυσμός δεν είναι τόσο διαφορετικές ομάδες. Σύμφωνα με τον Tajfel και άλλους, (1971) για να επιτευχθεί η μέγιστη διομαδική διαφοροποίηση αρκούν κάποια διατομικά κριτήρια ταξινόμησης. Με βάση αυτό το συμπέρασμα μπορούμε να σκεφτούμε ότι η ακαμψία μπορεί να αποτελεί ένα τέτοιο κριτήριο ταξινόμησης, άρα κατά συνέπεια να προκαλέσει στους συμμετέχοντες την εντύπωση της πλήρους διαφοροποίησης του πληθυσμού με τη μειονότητα. Τι συμβαίνει όμως όταν οι συμμετέχοντες προσλαμβάνουν τη μειονότητα με όρους ευελιξίας; θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η μειονοτική ευελιξία επιτρέπει στους συμμετέχοντες να σκεφτούν ότι έχουν κοινά χαρακτηριστικά με τη μειονότητα; Απάντηση στο ερώτημα αυτό επιχειρεί να δώσει το πείραμα των Mugny και Papastamou, (1982). Στο πείραμα αυτό οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι έχουν λιγότερα ή περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά με τη μειονότητα και τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο λόγος για τον οποίο τα διαφορετικά είδη διαπραγμάτευσης οδηγούν σε διαφορετικό βαθμό μειονοτικής επιρροής είναι ότι δημιουργούνται διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις. Εάν οι συμμετέχοντες πλησιάσουν ή όχι τη μειονότητα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον επαναπροσδιορισμό της κοινωνιοψυχολογικής τους ταυτότητας με βάση τη μειονότητα αυτή, (Παπαστάμου,

1989). Με βάση τη θεωρία του Turner, (1981) το άτομο ορίζει τον εαυτό του και αποδίδει στον εαυτό του χαρακτηριστικά με βάση την ομάδα υπαγωγής του. Αυτό αιτιολογεί και τη δυσκολία των μειονοτήτων να διαδώσουν τις ιδέες τους, αφού η αποδοχή ή όχι των μειονοτικών ιδεών από τους συμμετέχοντες εξαρτάται από την αυτοαπόδοση των μειονοτικών αυτών χαρακτηριστικών, δηλαδή από το εάν θεωρείται κάποιος μειονοτικός ή όχι επειδή συμφωνεί με τις μειονοτικές ιδέες. Κατά τον Larsen, (1974) είναι μεγάλο το κοινωνικό κόστος που καλείται να πάρει κάποιος εάν ταυτιστεί με κάποια αρνητικά χαρακτηριστικά. Η ακαμψία που ενδεχομένως να επιδείξει μια μειονότητα επισκιάζει τα όποια θετικά γνωρίσματα της μειονοτικής συμπεριφοράς και κατά συνέπεια αυξάνει το ρίσκο να ταυτιστούν οι συμμετέχοντες με την ακαμψία αυτή.

Ένα επόμενο θεωρητικό ζήτημα που αφορά στην έρευνά μας είναι η έννοια της ψυχολογιοποίησης, η οποία θα αναλυθεί ευθύς αμέσως:

1.3 Ψυχολογιοποίηση

Η συχνή εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων με βάση ψυχολογίζουσες ερμηνείες οδηγεί στην σκέψη ότι η εξήγηση αυτή είναι επιλεκτική, μονοκατευθυνόμενη και ιδεολογικά φορτισμένη, (Παπαστάμου, 1989). Ο ρόλος της ψυχολογιοποίησης είναι να επιταχύνει το τέλος των μειονοτικών απόψεων αφού απευθύνεται σε ομάδες των οποίων οι απόψεις θεωρούνται εξορισμού ότι δεν είναι αντικειμενικές, δεν αντανακλούν την πραγματικότητα και υποστηρίζονται από άτομα που διασπούν την κοινωνική συναίνεση άρα και τον υπονοούμενο κανόνα της αντικειμενικότητας που αυτή η συναίνεση πρεσβεύει, (Παπαστάμου, 1989).

Ο στόχος της ψυχολογιοποίησης είναι η μείωση της μειονοτικής επιρροής και το γεγονός αυτό αποκαλύπτει και το μη τυχαίο της εμφάνισής της. Η άποψη αυτή αποδεικνύεται από ένα πείραμα, (Papastamou, Mugny & Kaiser, 1980) σχετικά με το είδος διαπραγμάτευσης της σύγκρουσης (εύελικτο-άκαμπτο) και την ψυχολογιοποίηση ή μη. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι όταν καλούνται οι συμμετέχοντες να ψυχολογιοποιήσουν τη μειονοτική πηγή επιρροής, η επιρροή της πηγής αυτής είναι μικρότερη από ό,τι σε συνθήκες μη ψυχολογιοποίησης όπου οι συμμετέχοντες δεν καλούνταν να μαντέψουν τα κυριότερα γνωρίσματα της προσωπικότητας της πηγής. Στην αλληλεπίδραση όμως των δύο μεταβλητών παρατηρούμε ότι η ευελιξία σε σύγκριση με την ακαμψία επιφέρει μεγαλύτερη επιρροή μόνο σε συνθήκες μη ψυχολογιοποίησης. Σε συνθήκες ψυχολογιοποίησης η εύελικτη μειονότητα ασκεί μειωμένη επιρροή και δεν μπορεί να περάσει τις απόψεις της, ενώ αντίθετα η ψυχολογιοποίηση δεν εμποδίζει την άκαμπτη μειονότητα να ασκήσει επιρροή. Δηλαδή, η ψυχολογιοποίηση εμποδίζει την μειονοτική επιρροή όταν η μειονότητα αυτή είναι εύελικτη. Μια πιθανή ερμηνεία του αποτελέσματος αυτού είναι ότι το άκαμπτο είδος διαπραγμάτευσης της σύγκρουσης επιφέρει στους συμμετέχοντες μια ψυχολογιοποιητική εξήγηση της μειονοτικής συμπεριφοράς, (Παπαστάμου, 1989).

Ποιες όμως είναι οι ιδιαιτερότητες της λειτουργίας της μειονότητας και πως αυτές σχετίζονται με τη μείωση της μειονοτικής επιρροής που επιφέρει η ψυχολογιοποίηση; Μπορεί μια μειονότητα να ασκήσει επιρροή όταν επιλέγει να εκφράζει τις απόψεις της μέσα από έναν ηγέτη ο οποίος εκπροσωπεί τις πεποιθήσεις της ομάδας ή όταν η ομάδα αυτή λειτουργεί δημοκρατικά χωρίς την παρουσία κάποιου ηγέτη; συνεχίζει να είναι ίδιος ο ρόλος της ψυχολογιοποίησης όταν ενεργοποιείται απέναντι σε μια

δημοκρατική μειονότητα ή σε μια μειονότητα που ορίζεται από έναν ηγέτη; Τα αποτελέσματα ερευνών, (Papastamou, 1985) έδειξαν ότι εφόσον οι συμμετέχοντες ασχολούνται με τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά του ηγέτη μιας μειονοτικής ομάδας αυτό από μόνο του είναι επαρκές για να μπορέσει η μειονότητα αυτή να περάσει τις απόψεις της ασκώντας επιρροή. Αντίθετα η ψυχολογιοποίηση πετυχαίνει και η μειονότητα δεν ασκεί επιρροή όταν η μειονότητα αυτή λειτουργεί με δημοκρατικό τρόπο. Το επόμενο ερώτημα που γεννήθηκε σχετικά με τον στόχο της ψυχολογιοποίησης ήταν εάν η ψυχολογιοποίηση καταφέρνει να μειώσει την επιρροή μόνο του μειονοτικού λόγου ή έχει τα ίδια αποτελέσματα και στον πλειοψηφικό λόγο.

Ξεκινώντας από την παραδοχή των Moscovici, Mugny & Papastamou, (1981) ότι οι ενεργές μειονότητες δυσκολεύονται περισσότερο να επηρεάσουν τους συμμετέχοντες σε σχέση με την πλειοψηφία σχεδιάστηκε πείραμα, (Papastamou, 1986) όπου εγχειρηματοποιήθηκε η ψυχολογιοποίηση ή μη μιας πλειοψηφικής ή μειονοτικής πηγής επιρροής αντίστοιχα. Οι συμμετέχοντες στο πείραμα αυτό χωρίστηκαν σε «κοντινά» και «μακρινά» υποκείμενα, θέτοντας με αυτόν τον τρόπο και το θέμα της ιδεολογικής απόστασης των συμμετεχόντων αυτών από την πηγή επιρροής, έχοντας υπόψη ότι η μεγαλύτερη διαφωνία με την πηγή επιρροής προκαλεί μεγαλύτερες πιθανότητες να πειστούν οι συμμετέχοντες από την πηγή αυτή. Επιπλέον υπήρξε και η μέτρηση της εικόνας της πηγής όπου ανέδειξε⁶ τρεις παράγοντες. Ο πρώτος αφορούσε τη γνωστική διάσταση ως αντιπαράθεση στη διάσταση της ψυχολογικής ανισορροπίας, ο δεύτερος τη διαπροσωπική μέσα από την ακαμψία ή μη της πηγής επιρροής και ο τρίτος της πολιτικής ανεξαρτησίας της πηγής. Τα γενικότερα αποτελέσματα του πειράματος έδειξαν ότι η πηγή είναι καθοριστικός παράγοντας

---

⁶ Κατόπιν παραγοντικής ανάλυσης μετά από ορθογώνια περιστροφή τύπου Varimax.

στην επιρροή που ασκεί καθώς το αποδιδόμενο σε μια μειονότητα κείμενο είχε μικρότερη επιρροή από το κείμενο που αποδιδόταν σε μια πλειοψηφία.

Στην αλληλεπίδραση όμως όλων των μεταβλητών παρατηρούμε, ότι σχετικά με τους συμμετέχοντες, οι οποίοι βρίσκονταν σε κοντινή ιδεολογική απόσταση με τα κείμενα, όταν αυτοί ψυχολογιοποιούσαν τη μειονοτική πηγή τότε η πηγή δεν μπορούσε να ασκήσει επιρροή σε σχέση με τη συνθήκη όπου δεν την ψυχολογιοποιούσαν. Στα κοντινά υποκείμενα επιβεβαιώνεται η άποψη ότι η ψυχολογιοποίηση εμποδίζει την άσκηση της μειονοτικής πηγής επιρροής ενώ αντίθετα η ψυχολογιοποίηση δεν εμποδίζει καθόλου την επιρροή που ασκεί η πλειοψηφική πηγή, συγκεκριμένα η ψυχολογιοποίηση βοηθά την πλειοψηφική πηγή να περάσει τις απόψεις της.

Σε επίπεδο εικόνα της πηγής βλέπουμε ότι στα κοντινά ιδεολογικά υποκείμενα η εισαγωγή της ψυχολογιοποίησης επιφέρει αυξημένη πρόσληψη της ψυχολογικής ανισορροπίας της μειονότητας δηλαδή, μέσα από την ψυχολογιοποίηση της μειονότητας τονίζεται στα μάτια των συμμετεχόντων η ψυχολογική ανισορροπία της μειονότητας. Η ψυχολογίζουσα πρόσληψη επιφέρει με τη σειρά της την αφαίρεση της αντικειμενικότητας των θέσεων της μειονότητας και αντιτίθεται στην ενεργοποίηση της διαδικασίας επικύρωσης των ιδεών της πηγής αυτής, κάτι που εξηγεί και τη μείωση της επιρροής της. Σχετικά με την πλειοψηφική επιρροή τα ιδεολογικώς κοντινά υποκείμενα τονίζουν την αντικειμενικότητά της ακόμα και κατά την εισαγωγή της ψυχολογιοποίησης.

Στους συμμετέχοντες που βρίσκονταν σε μακρινή ιδεολογική απόσταση από τις πηγές επιρροής παρατηρούμε ότι στις συνθήκες μη ψυχολογιοποίησης πάλι η μειονοτική πηγή αδυνατεί να ασκήσει επιρροή σε σχέση με την πλειοψηφική πηγή. Στις συνθήκες αυτές αναφορικά με την εικόνα της πηγής παρατηρούμε ότι το ιδεολογικά

απομακρυσμένο τμήμα του πληθυσμού προσλαμβάνει περισσότερο την πηγή επιρροής ως ψυχολογικά ανισόροπη εκτός εάν η πηγή αυτή είναι πλειοψηφική. Συγκεκριμένα, όταν οι συμμετέχοντες που έχουν ιδεολογική απόσταση αντιμετωπίσουν το μήνυμα μιας πλειοψηφίας και δεν οδηγηθούν να την ψυχολογιοποιήσουν τότε τα ίδια θα το κάνουν σε πολύ μικρότερο βαθμό από ό,τι εάν ήταν η πηγή μειονοτική. Τα απομακρυσμένα υποκείμενα κατά την απουσία της ψυχολογιοποίησης θα ψυχολογιοποιήσουν πολύ ευκολότερα τη μειονότητα από ό,τι την πλειοψηφία.

Γενικότερα σε επίπεδο αναπαραστάσεων στο συγκεκριμένο πείραμα βλέπουμε ότι η εισαγωγή της ψυχολογιοποίησης αυξάνει την πρόσληψη της μειονότητας με όρους ψυχολογικής ανισορροπίας, αφαιρεί την αντικειμενικότητα της μειονότητας με αποτέλεσμα να εμποδίζεται η ενεργοποίηση της διαδικασίας της επικύρωσης και να παρουσιάζεται χαμηλή επιρροή. Άρα η ψυχολογιοποίηση σε επίπεδο κοινωνικών αναπαραστάσεων προβάλλει τη ψυχολογική ανισορροπία της μειονότητας και ταυτόχρονα προβάλλει την αντικειμενικότητα της πλειοψηφίας. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι ανεξάρτητα από την εισαγωγή ή όχι της ψυχολογιοποίησης, ο πληθυσμός ψυχολογιοποιεί περισσότερο τις μειονότητες σε σχέση με τις πλειοψηφίες και προσλαμβάνει περισσότερο με όρους ακαμψίας τη μειονοτική πηγή σε σχέση με την πλειοψηφική.

Κατά πόσο όμως η ψυχολογιοποίηση έχει την ίδια λειτουργία και σε δεύτερο χρόνο; Μπορεί διαχρονικά η ψυχολογιοποίηση να μειώσει τη μειονοτική επιρροή; Στο πείραμα των Mugny, Kaiser & Papastamou, (1983) ψυχολογιοποιήθηκαν (ή μη) δύο μειονοτικά κείμενα εξωομάδας και ενδοομάδας. Οι μετρήσεις έγιναν σε δύο χρονικές φάσεις με απόσταση δύο εβδομάδων η μία από την άλλη δίνοντας έτσι τη δυνατότητα

να ερευνηθεί η βραδυφλεγής επιρροή. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αντίσταση που προκαλεί η ψυχολογιοποίηση στις μειονοτικές ιδέες ενισχύεται με το πέρασμα του χρόνου. Ανεξάρτητα από την κατηγοριοποίηση της μειονοτικής πηγής με διομαδικούς όρους, η ψυχολογιοποίηση μειώνει τη βραδυφλεγή επιρροή της πηγής αυτής.

Πιο αναλυτικά, παρατηρούμε στο συγκεκριμένο πείραμα ότι μια εξωομάδα όταν χρησιμοποιεί ανθρωπιστικού τύπου επιχειρήματα και δε γίνει αντικείμενο ψυχολογιοποίησης αυξάνει την χρονικά καθυστερημένη επιρροή της, όταν όμως ψυχολογιοποιηθεί χάνει την επιρροή της αυτή. Το ίδιο ισχύει και για την ενδοομαδική μειονότητα που χρησιμοποιεί στο λόγο της επιχειρήματα κοινωνικού τύπου, όταν δεν ψυχολογιοποιηθεί ασκεί βραδυφλεγή επιρροή ενώ όταν γίνει αντικείμενο ψυχολογιοποίησης χάνει την επιρροή της. Άρα μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η ψυχολογιοποίηση αυξάνει την αντίσταση στις μειονοτικές ιδέες με το πέρασμα του χρόνου.

Η ψυχολογιοποίηση επομένως δεν είναι τυχαία. Επιλέγει το στόχο επιρροής της που είναι η δημοκρατική μειονότητα και αποδυναμώνει τη διάδοση του μειονοτικού καινοτόμου λόγου με σκοπό να ενισχυθεί η συμμόρφωση και η ισχύουσα τάξη πραγμάτων, (Παπαστάμου, 2011). Η δύναμη της ψυχολογιοποίησης αντλείται όχι από την επικέντρωση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειονότητας αλλά από την εγκαθίδρυση του αιτιακού δεσμού ανάμεσα στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά και στο περιεχόμενο του μειονοτικού λόγου. Η σύζευξη αυτή πραγματοποιείται μέσω της απόδοσης των ιδεολογικών χαρακτηριστικών στις ψυχολογικές ιδιαιτερότητες. Στο πείραμα των Mugny & Papastamou, (1980) οι συμμετέχοντες έρχονται αντιμέτωποι με την ευελιξία ή την ακαμψία μίας ή δύο μειονοτήτων. Στο πείραμα αυτό φάνηκε ότι η ευελιξία μιας μοναδικής μειονοτικής ομάδας αυξάνει την επιρροή της ενώ η

επιρροή δύο ευέλικτων μειονοτήτων μειώνεται. Όμως, αν και η μειονοτική ακαμψία, ασχέτως με τον αριθμό των μειονοτικών πηγών, προκαλεί μια λιγότερο θετική εικόνα στους συμμετέχοντες, η πολλαπλότητα των μειονοτικών πηγών αυξάνει την επιρροή τους ακόμα και όταν αυτές παρουσιάζονται άκαμπτες. Για να βρεθεί μια ικανοποιητική εξήγηση σχετικά με το γιατί οι δύο άκαμπτες μειονότητες παρόλο που προσλαμβάνονται με λιγότερο θετικό τρόπο ασκούν μεγαλύτερη επιρροή έγινε συσχέτιση ανάμεσα στη θετικότητα της εικόνας της πηγής και της επιρροής. Όταν η πηγή επιρροής ήταν μία μειονότητα άκαμπτη ή ευέλικτη η συσχέτιση ήταν στατιστικά σημαντική κάτι που σημαίνει ότι έχουν σημασία για τους συμμετέχοντες τα χαρακτηριστικά της πηγής επιρροής στην άποψη που εκφράζουν τη δεύτερη φορά, άρα όσο πιο θετικά προσλαμβάνεται η μία μειονοτική πηγή επιρροής τόσο αυξάνεται και η επίδραση των απόψεών της. Αντιθέτως, όταν οι πηγές της μειονοτικής επιρροής ήταν δύο δε βρέθηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στη θετικότητα της εικόνας τους και στην ασκούμενη επιρροή τους, άρα οι συμμετέχοντες δεν λαμβάνουν υπόψη τους την εικόνα των πηγών. Αυτό σημαίνει ότι δεν έχει τόσο σημασία η θετικότητα ή η αρνητικότητα της μειονοτικής πηγής, όσο ο τρόπος που προσλαμβάνεται αυτή η εικόνα, κάτι που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η επιρροή διαμορφώνεται όχι από την επικέντρωση στην πηγή ή στο αντικείμενο του μηνύματος αλλά από την αιτιακή σχέση ανάμεσα στα δύο, (Παπαστάμου, 2011). Στη βάση αυτής της αιτιακής σχέσης μπορεί να ενεργοποιηθεί και ο μηχανισμός της ψυχολογιοποίησης αφού αφενός η ακαμψία και αφετέρου το γεγονός ότι την επιδεικνύει μια και μοναδική μειονότητα, αποτελούν τις προϋποθέσεις για να αποδοθεί το μειονοτικό μήνυμα στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά του φορέα. Η έννοια της προσωπικής και ψυχολογικής ιδιαιτερότητας συμβαδίζει απόλυτα με τη μοναδικότητα του φορέα ενώ όταν αντί για μία μειονότητα έχουμε πολλές

μειονότητες είναι δύσκολο να υποστηριχτεί η μοναδικότητα αυτή γιατί προηγουμένως θα πρέπει να υποστηριχτεί η ταυτόσημη ψυχικά κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι δύο αυτές μειονότητες.

Η σημασία της αιτιακής σχέσης αναδεικνύεται και μέσα από το πείραμα των Mugny & Papastamou, (1980, 2^ο πείραμα), όπου φαίνεται ότι η προβολή των ψυχολογικών χαρακτηριστικών δεν αρκεί από μόνη της για να προκαλέσει αντίσταση στη μειονοτική επιρροή αλλά είναι απαραίτητη αφενός η πλήρης κατανόηση του ιδεολογικού μειονοτικού μηνύματος και αφετέρου η εξήγηση αυτού μέσω της απόδοσής τους στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Αρχικά, είναι απαραίτητος ο τονισμός του ιδεολογικού περιεχομένου του μειονοτικού μηνύματος και στη συνέχεια για να μπορέσει να μειωθεί ο αντίκτυπος του μειονοτικού μηνύματος απαιτείται η εγκαθίδρυση της ψυχολογικής αιτιότητας. Η ψυχολογιοποίηση είναι μια λύση στη σύγκρουση που έρχονται οι συμμετέχοντες, όταν βρίσκονται αντιμέτωποι με το μειονοτικό μήνυμα. Στηριζόμενοι οι συμμετέχοντες στην αντίληψη της διαφορετικότητας, της ιδιαιτερότητας, καθώς και της μοναδικότητας της ατομικής ψυχολογίας, (Παπαστάμου, 2011) τους δίνεται η δυνατότητα να επιλύσουν τη σύγκρουση που αντιμετωπίζουν εξαιτίας της εναλλακτικής πρότασης που προτείνει η μειονότητα.

Οι συμμετέχοντες όμως, μπορούν να εγκαθιδρύσουν αυτόν τον αιτιακό δεσμό ανάμεσα στο περιεχόμενο του μειονοτικού μηνύματος και στα κοινωνικώς εμφανή χαρακτηριστικά που επιδεικνύει η μειονότητα, ειδικά εάν τα χαρακτηριστικά αυτά είναι θετικά όπως η σταθερότητα συμπεριφοράς; Σύμφωνα με τον Παπαστάμου, (1989) η ψυχολογιοποίηση πετυχαίνει το στόχο της όταν οι συμμετέχοντες επικεντρωθούν στο μειονοτικό μήνυμα και όχι όταν επικεντρωθούν στον τρόπο με

τον οποίο εκφέρει η μειονότητα αυτή το μήνυμά της, όπως επίσης και η απουσία της ψυχολογικής απόδοσης του μειονοτικού περιεχομένου θα επιφέρει αύξηση του μειονοτικού μηνύματος αφού οι συμμετέχοντες, εξαιτίας της μη ψυχολογιοποίησης, θα μπορούν να επικεντρωθούν στο περιεχόμενο του μηνύματος και όχι στον τρόπο εκφοράς του.

Αναδεικνύεται επομένως η σημασία που έχει η έννοια της σύγκρουσης που προκαλεί η μειονότητα στον τομέα της ψυχολογιοποίησης. Η σύγκρουση έχει διερευνηθεί με την ταυτόχρονη διερεύνηση του ευέλικτου ή άκαμπτου είδους διαπραγμάτευσης της σύγκρουσης αυτής, (Mugny & Papastamou, 1975-1976). Στο πείραμα αυτό η σύγκρουση τονίζεται ή καλύπτεται αντίστοιχα από το γεγονός ότι η πηγή επιρροής κάνει διάλογο με τους συμμετέχοντες και τους ενημερώνει για το εάν συμφωνούν ή διαφωνούν με εκείνη. Η ιδεολογική διαφωνία ή συμφωνία είναι αυτή που προκαλεί την μεταβαλλόμενη ένταση της σύγκρουσης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ισχυρή ένταση της σύγκρουσης αυξάνει την επιρροή της ευέλικτης μειονότητας, ενώ η ασθενής ένταση της σύγκρουσης αυξάνει την επιρροή της άκαμπτης μειονότητας. Η όξυνση της σύγκρουσης λειτουργεί υπέρ της μειονοτικής επιρροής εφόσον η μειονοτική πηγή εκληφθεί ως ευέλικτη και όχι ως άκαμπτη ή δογματική. Το συμπέρασμα είναι ότι αυτό που παίζει ρόλο δεν είναι η αυξομείωση της έντασης της σύγκρουσης αλλά η ερμηνεία της αυξομείωσης αυτής. Εάν προσληφθεί ως ένδειξη ακαμψίας, τότε η μεγάλη σύγκρουση μειώνει την επιρροή των μειονοτικών ιδεών ενώ η πρόσληψη της μειονότητας ως ευέλικτης, σε συνθήκες έντονης σύγκρουσης, αυξάνει την επιρροή των μειονοτικών ιδεών. Το σημαντικό είναι ότι στη συνθήκη όπου η μειονοτική επιρροή φτάνει στα χαμηλότερα επίπεδά της δηλαδή, στη μεγάλη σύγκρουση και στο άκαμπτο είδος διαπραγμάτευσης από πλευράς μειονότητας,

παρατηρήθηκε ότι η πρόσληψη της μειονοτικής σταθερότητα ερμηνεύεται με όρους ακαμψίας. Από αυτό καταλήγουμε στο ότι η σύγκρουση αποτελεί μια απαραίτητη συνθήκη για τη διάδοση των μειονοτικών ιδεών εφόσον όμως η μειονότητα «δε δίνει τα μέσα στον πληθυσμό να ερμηνεύσει τη σύγκρουση που η ίδια έχει προκαλέσει», (Παπαστάμου, 1989) γιατί μέσα από την ισχυρή σύγκρουση πυροδοτούνται ερμηνείες όπως η ακαμψία οι οποίες ευνοούν με τη σειρά τους την εμφάνιση της ψυχολογιοποίησης, (Παπαστάμου, 1989).

Η επιβεβαίωση αυτής της υπόθεσης έρχεται με ένα άλλο πείραμα, (Papastamou & Mugny, 1987) όπου εισάγεται η μεταβλητή της ψυχολογιοποίησης σε συνδυασμό με τον βαθμό σύγκρουσης των συμμετεχόντων ως προς τις μειονοτικές ιδέες. Η σύγκρουση εδώ εγχειριματοποιείται με έναν διαφορετικό τρόπο. Η μειονότητα στο προηγούμενο πείραμα έκανε έναν είδος διαλόγου με τους συμμετέχοντες δηλώνοντας τη διαφωνία ή τη συμφωνία μαζί τους, με αυτόν τον τρόπο προκαλούνταν στους συμμετέχοντες η αυξομείωση της σύγκρουσης ανάλογα με το εάν διαφωνούσε ή συμφωνούσε η μειονότητα με τις ιδέες τους. Σε αυτό το πείραμα, οι συμμετέχοντες καλούνται να εντοπίσουν τα σημεία εκείνα που συμφωνούν ή διαφωνούν με τη μειονότητα, άρα αφού δεν έρχεται σε αντιπαράθεση η μειονότητα με τους συμμετέχοντες, οι τελευταίοι δεν τοποθετούν τη σύγκρουση σε διαπροσωπικό επίπεδο αλλά σε ιδεολογικό. Όταν η σύγκρουση τοποθετείται σε αυτό το επίπεδο τότε υπάρχει διάζευξη ανάμεσα στο περιεχόμενο και στα χαρακτηριστικά του φορέα και ενεργοποιείται αντίστοιχα η επικύρωση ή η ακύρωση επί του περιεχομένου, γεγονός που μειώνει την πιθανότητα να ερμηνευτεί η μειονότητα με όρους ακαμψίας (κάτι που συμβαίνει σε συνθήκες σύζευξης του περιεχομένου με τα χαρακτηριστικά του φορέα) άρα και να δημιουργηθούν οι συνθήκες για την εμφάνιση της

ψυχολογιοποίησης. Στο πείραμα αυτό, φάνηκε ότι κατά την απουσία της ψυχολογιοποίησης ο υψηλός βαθμός σύγκρουσης των συμμετεχόντων σε σχέση με τις μειονοτικές ιδέες αυξάνει την επιρροή των μειονοτικών αυτών ιδεών. Συγκεκριμένα, η αναζήτηση που κάνουν οι συμμετέχοντες στο μειονοτικό μήνυμα, των ιδεών που είναι αντίθετες προς τις ιδέες των συμμετεχόντων, το οποίο συνεπάγεται και τον αντίστοιχα αυξημένο βαθμό σύγκρουσης των συμμετεχόντων με τις μειονοτικές ιδέες, οδηγεί σε αυξημένη επιρροή της μειονότητας σε σχέση με τη συνθήκη εκείνη οι συμμετέχοντες όπου αναζητούν τις απόψεις με τις οποίες συμφωνούν και οι ίδιοι. Όσο περισσότερο αναζητούν οι συμμετέχοντες τις ιδέες με τις οποίες διαφωνούν τόσο περισσότερο αυξάνεται και ο βαθμός συμφωνίας τους με αυτές τις ιδέες. Επομένως, η σύγκρουση είναι διευκολυντικός παράγοντας της μειονοτικής επιρροής, ενώ σε συνθήκες ψυχολογιοποίησης ανασταλτικός. Από την άλλη πλευρά, παρατηρούμε ότι σε συνθήκες σύγκρουσης η ψυχολογιοποίηση λειτουργεί ως αντίσταση στη μειονοτική επιρροή ενώ σε συνθήκες συναίνεσης η ψυχολογιοποίηση λειτουργεί διευκολυντικά στη μειονοτική επιρροή. Η ψυχολογιοποίηση πετυχαίνει τον στόχο της όταν έχουμε μεγάλη σύγκρουση των συμμετεχόντων με το μειονοτικό μήνυμα ενώ αποτυγχάνει όταν η σύγκρουση είναι μικρή.

Όλα αυτά οδηγούν στο συμπέρασμα, ότι δεν είναι η σύγκρουση εκείνη που θα καθορίσει και την επιρροή των μειονοτικών ιδεών όσο η ψυχολογιοποιητική ή μη πρόσληψη της σύγκρουσης αυτής από τους συμμετέχοντες. Η αντίσταση στις μειονοτικές ιδέες δεν επιτυγχάνεται μόνο από την σύζευξη του μειονοτικού περιεχομένου με τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά του φορέα του μειονοτικού μηνύματος αλλά και από το γεγονός ότι η σύζευξη αυτή συμβαίνει σε ένα πλαίσιο

όπου τονίζεται η συγκρουσιακότητα της μειονότητας με έντονο και φανερό τρόπο. Μόνο τότε θα αλλοιωθεί και η ερμηνεία της μειονοτικής σταθερότητας και θα αποδοθεί σε ένα είδος ιδιαίτερου και προσωπικού σφάλματος, (Παπαστάμου, 1989). Αντίθετα, όταν η συγκρουσιακότητα που προκαλεί το μήνυμα στον πληθυσμό καλύπτεται, τότε η ψυχολογιοποίηση επιτρέπει την επιρροή του μηνύματος αυτού.

Διερευνώντας τη σημασία της συγκρουσιακότητας και της ψυχολογιοποίησης στις κοινωνικές αναπαραστάσεις των συμμετεχόντων στο συγκεκριμένο πείραμα, θα πρέπει να αναλύσουμε την εικόνα που δημιούργησαν οι συμμετέχοντες για τη μειονότητα αυτή. Η μέτρηση της εικόνας της μειονότητας ανέδειξε τρεις παράγοντες. Ο πρώτος ήταν ο γνωστικός και αφορούσε τη σχέση της μειονότητας με το αντικείμενό της, ο δεύτερος ήταν ο διαπροσωπικός και αφορούσε τις διατομικές σχέσεις της μειονότητας και ο τρίτος αφορούσε την κοινωνική επιδοκιμασία της μειονότητας. Η σχέση και πιο συγκεκριμένα οι επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης σε αυτές τις διαστάσεις έδειξαν ότι η σύγκρουση που προκαλούν οι μειονοτικές απόψεις στον πληθυσμό επιλύεται με δύο διαφορετικούς τρόπους κατά την εισαγωγή ή μη της ψυχολογιοποίησης. Η ψυχολογιοποίηση μπορεί και καλύπτει τα γνωστικά χαρακτηριστικά της μειονότητας, παρεμποδίζοντας έτσι την επικύρωση του μηνύματός της και εμποδίζοντας την πρόσληψη της μειονοτικής σταθερότητας άρα και της αντικειμενικότητάς της. Η παρέμβαση της ψυχολογιοποίησης προκαλεί αντίσταση στην επικύρωση κάτι που αποτελεί και τον μοναδικό παράγοντα για να επιλυθεί η μειονοτική σύγκρουση με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να ασκήσει επιρροή η μειονότητα. Η σύγκρουση επιλύεται αλλά με ανάδειξη της υποκειμενικότητας και της ιδιοσυγκρασίας της μειονότητας με αποτέλεσμα να χάσει η μειονότητα την επίδρασή της στον πληθυσμό.

Η ψυχολογιοποίηση επικεντρώνει το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων στα διαπροσωπικά χαρακτηριστικά της μειονότητας. Η επικέντρωση αυτή προκαλεί στους συμμετέχοντες την αντίληψη ότι η μειονότητα δεν είναι αντικειμενική και ότι καθορίζεται απόλυτα από τα εγγενή της χαρακτηριστικά. Σε αυτήν την περίπτωση η σύγκρουση έχει τον κυρίαρχο ρόλο αλλά είναι πλέον διαπροσωπική και επιλύεται κατά αυτόν και μόνο τον τρόπο. Η σταθερότητα καλύπτεται και αναδεικνύεται η αδιαλλαξία της μειονότητας ως στοιχείο της προσωπικότητά της, επομένως και της υποκειμενικότητάς της. Κατά την απουσία της ψυχολογιοποίησης τονίζεται η γνωστική διάσταση των μειονοτήτων κάτι που συνεπάγεται και τη μεγαλύτερη αποδοχή των απόψεών της. Στην ίδια συνθήκη της μη ψυχολογιοποίησης, όσο περισσότερο οι συμμετέχοντες εστιάζουν στα διαπροσωπικά χαρακτηριστικά της μειονότητας τόσο περισσότερο είναι ευαίσθητοι στην συγκρουσιακότητα που προκαλεί και τόσο περισσότερο είναι έτοιμοι να δεχτούν τις απόψεις της, δηλαδή, κατά την απουσία της ψυχολογιοποίησης ακόμα και η διαπροσωπική σύγκρουση δεν είναι εμπόδιο στην επιρροή των απόψεών της.

Το επόμενο ερώτημα που τίθεται αναφορικά με την ψυχολογιοποίηση είναι ποιες είναι οι συνθήκες εκείνες όπου θα εμποδίσουν τα αποτελέσματα της ψυχολογιοποίησης. Κατά τον Παπαστάμου, (1989) θα πρέπει να εστιαστούμε στα είδη συμπεριφοράς που επιδεικνύει η μειονότητα και πιο συγκεκριμένα στη συγχρονική και διαχρονική σταθερότητά της. Η δύναμη της ψυχολογιοποίησης έγκειται στο ότι η μειονότητα παρεμβαίνει μία μόνο φορά στο κοινωνικό πεδίο, (Παπαστάμου, 1989) ενώ εάν είχαμε μια μειονότητα η οποία θα επαναλάμβανε τις θέσεις της τότε οι συμμετέχοντες θα δυσκολευόντουσαν να αποδώσουν τις απόψεις της στα προσωπικά της χαρακτηριστικά εξαιτίας της επιμονής που μπορεί και

επιδεικνύει. Σε πείραμα που διεξήχθη, (Παπαστάμου, 1989) όπου διερευνάται ο ρόλος της ψυχολογιοποίησης σε μειονότητα που επιδεικνύει συγχρονική ή διαχρονική συνεκτικότητα φάνηκε ότι, η ψυχολογιοποίηση εμποδίζει την άμεση επιρροή της μειονότητας όταν αυτή είναι συγχρονικά σταθερή. Αντίθετα, όταν είναι διαχρονικά σταθερή, η ψυχολογιοποίηση δεν έχει τη δυνατότητα να μειώσει την άμεση επιρροή του μειονοτικού μηνύματος. Επομένως, η διαχρονική συνεκτικότητα παρουσιάζεται ως ο μόνος τρόπος συμπεριφοράς της μειονότητας που την καθιστά ικανή να αντιμετωπίσει την στρατηγική επίθεσης που υφίσταται δηλαδή, την ψυχολογιοποίηση. Με βάση το πείραμα αυτό καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι η διαχρονική συνεκτικότητα μειονοτικής συμπεριφοράς αντικρούει το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της ψυχολογιοποίησης σε ένα άμεσο και κοινωνικά έκδηλο επίπεδο όχι όμως σε έμμεσο, κάτι που μας οδηγεί στο επόμενο ερώτημα: εάν και κάτω από ποιές συνθήκες η διαχρονική συνεκτικότητα μειονοτικής συμπεριφοράς μπορεί να επεκτείνει την «ευεργετική» της δράση και στο επίπεδο της έμμεσης μειονοτικής επιρροής; Στην προσπάθειά μας να απαντηθεί το ερώτημα αυτό σχεδιάστηκαν τα παρακάτω πειράματα.

Κεφάλαιο 2^ο

2.1 Εισαγωγή πειραματικού σχεδιασμού

Το βασικό μας θεωρητικό ερώτημα ήταν εάν και κάτω από ποιες συνθήκες η διαχρονική συνεκτικότητα μιας ενεργούς μειονότητας είναι σε θέση να λειτουργήσει ως αντίσταση στις αρνητικές επιπτώσεις που κατά κανόνα έχει η ψυχολογιοποίηση στο επίπεδο της (άμεσης και έμμεσης) επιρροής. Άμεση επίπτωση του ερωτήματος αυτού είναι η ανάγκη σταθερής παρουσίας της ψυχολογιοποίησης στο κοινωνιογνωστικό πεδίο των συμμετεχόντων στα πειράματά μας, με άλλα λόγια η ανάγκη σε όλες τις πειραματικές συνθήκες η μειονότητα να γίνεται αντικείμενο ψυχολογιοποίησης. Δεδομένου ωστόσο, ότι ο ευρύτερος θεωρητικός προβληματισμός μας, εντάσσεται στα πλαίσια του τριαδικού μοντέλου επιρροής, το οποίο ως γνωστό εντάσσει τα φαινόμενα επιρροής σε ένα ευρύ πεδίο διομαδικών σχέσεων, θεωρήσαμε ενδιαφέρουσα παράμετρο τον φορέα προέλευσης της ψυχολογιοποίησης. Θεωρήσαμε δηλαδή ότι η απλή –όσο και καταλυτική- οργανωτική αρχή της ψυχολογιοποιητικής πρόσληψης των μειονοτικών ιδεών μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετικές ερμηνείες ή και εξηγήσεις ενός μειονοτικού μηνύματος από τους συμμετέχοντες, ανάλογα με την ταυτότητα του φορέα που ψυχολογιοποιεί τη μειονότητα. Αν αποδεχθούμε δηλαδή ότι η ψυχολογιοποίηση αποτελεί μια στρατηγική αντίστασης στη μειονοτική επιρροή, (Παπαστάμου, 1989) είναι πολύ φυσικό να υποθέσουμε πως η στρατηγική αυτή θα έχει διαφορετικές επιπτώσεις στην έκβαση της διαδικασίας επιρροής ανάλογα με το εάν προέρχεται από μια πλειοψηφία, από μια μειοψηφία ή από εκπροσώπους της εξουσίας.

Η πρώτη ανεξάρτητη μεταβλητή των πειραμάτων αυτών συνιστάται επομένως στην ταυτότητα του φορέα που ψυχολογιοποιεί τη μειονότητα. Ένα άλλο σημείο που

χρήζει ιδιαίτερης προσοχής αφορά την έννοια αυτή καθαυτή της διαχρονικής συνεκτικότητας και κατ'επέκταση της εγχειρηματοποίησης της. Πράγματι εάν επιστρέψουμε στα πειράματα του Moscovici και των συνεργατών του σε ό,τι αφορά τις ενεργές μειονότητες διαπιστώνουμε ότι ο κλασσικός και ο πιο συνηθισμένος τρόπος εγχειρηματοποίησης της μειονοτικής συνεκτικότητας είναι η επανάληψη των θέσεων της παρόλες τις επιφυλάξεις που μπορούμε να έχουμε πλέον ως προς την αποτελεσματικότητα του χειρισμού αυτού (Nemeth, Swedlund & Kanki, 1974), (Mugny, 1975). Στην περίπτωση του παρόντος πειραματικού υποδείγματος μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ένας απλός χειρισμός της διαχρονικής συνεκτικότητας θα μπορούσε πράγματι να είναι η απλή επανέκθεση των συμμετεχόντων στο μειονοτικό μήνυμα. Υπενθυμίζουμε εδώ ότι γενικά τα φαινόμενα κοινωνικής επιρροής, ειδικότερα οι στρατηγικές κοινωνικής επιρροής και ακόμα πιο συγκεκριμένα η επικοινωνιακή αξία της συμπεριφοράς που υιοθετεί μια πηγή επιρροής υπερβαίνει τον πραγματολογικό της χαρακτήρα και εγγράφεται κατά κύριο λόγο στο επίπεδο της κοινωνικής αναπαράστασης που η συμπεριφορά αυτή ενεργοποιεί⁷ (Παπαστάμου, 1989). Ως εκ τούτου μπορούμε να υποθέσουμε ότι η επανέκθεση (ή μη) των συμμετεχόντων στις απόψεις της μειονότητας δεν αποτελεί αυταξία αλλά θα μπορούσε να λειτουργήσει ως έκφραση της μειονοτικής διαχρονικής συνεκτικότητας εφόσον εκληφθεί από τους δέκτες του μειονοτικού κειμένου ως αποτέλεσμα πρωτοβουλίας της ίδιας της μειονότητας. Επομένως, μια δεύτερη ανεξάρτητη μεταβλητή στα πειράματά μας είναι η επανέκθεση (ή μη) των συμμετεχόντων στο μειονοτικό μήνυμα, ενώ η τρίτη ανεξάρτητη μεταβλητή είναι ο λόγος για τον οποίο οι

---

⁷ Δεν έχει αξία η συνεκτικότητα αυτή καθαυτή αλλά η αναπαράσταση που αυτή δημιουργεί η οποία δίνει πληροφορίες για αυτόν που συμπεριφέρεται με αυτόν τον τρόπο, (Moscovici, 1976, 1980).

συμμετέχοντες επανεκτίθενται στις μειονοτικές απόψεις: επανεκτίθενται επειδή το αποφάσισε η ίδια η μειονότητα ή επειδή το επέβαλλε ο πειραματιστής. Ακριβώς επειδή, όπως προαναφέρθηκε, οι μειονοτικές συμπεριφορές κατά τη διάρκεια των διαδικασιών κοινωνική επιρροής είναι φορείς κοινωνικών αναπαραστάσεων, είναι προφανές ότι οφείλουμε να διερωτηθούμε εάν και κατά πόσο η διαχρονική συνεκτικότητα μιας μειονότητας περνάει αποκλειστικά και μόνο μέσα από την επανάληψη των απόψεών της ή αν θα αρκούσε μια απλή δήλωση από πλευράς της μειονοτικής πηγής σχετικά με τη διατήρηση των αρχικών της απόψεων ώστε να ενεργοποιηθεί στους συμμετέχοντες η κοινωνική αναπαράσταση της διαχρονική συνεκτικότητας της μειονότητας. Μια ακόμα λοιπόν ανεξάρτητη μεταβλητή είναι η συμβολική ή η πραγματική επανάληψη των μειονοτικών απόψεων από την πηγή τους: δηλαδή, η μειονότητα επαναλαμβάνει μια προς μια τις αρχικές της απόψεις ή απλώς περιορίζεται στο να δηλώνει πως έμεινε σταθερή στις απόψεις της αυτές. Μια τελευταία οπτική που έρχεται να συμπληρώσει την εικόνα των πειραματικών μας σχεδιασμών αφορά στη διαδραστική διάσταση που θελήσαμε να αναπαράγουμε στα πειράματα, δηλαδή στο γεγονός ότι οι συμμετέχοντες βρίσκονται στη θέση του παρατηρητή μιας διαχρονικής σχέσης μεταξύ της μειονοτικής πηγής επιρροής και ορισμένων κοινωνικών φορέων που επιχειρούν την ψυχολογιοποίησή της, καθώς επίσης και (για πρώτη φορά στην κοινωνιοψυχολογική γραμματεία) στις αντιδράσεις της μειονότητας στις επιθέσεις που υπέστη κατά τη διάρκεια της αλληλεπίδρασης. Δηλαδή, το γεγονός ότι η μειονότητα γίνεται αντικείμενο ψυχολογιοποίησης από μια πλειοψηφία, μια μειοψηφία ή εξουσία κάτι που σύμφωνα με τον Tormala κ.α., (2010), θα μπορούσε να εκληφθεί ως θεμιτή ή αθέμιτη ανάλογα με την περίπτωση στρατηγικής αντίστασης στη μειονοτική επιρροή, γεννά το εύλογο ερώτημα ως προς το τι αποτέλεσμα θα είχε η υιοθέτηση ή όχι από την «θιγόμενη μειονότητα» της ίδιας

στρατηγικής αντίστασης απέναντι στους επικοινωνιακούς αντιπάλους της. Κατά συνέπεια, μια τελευταία ανεξάρτητη μεταβλητή είναι η αντιψυχολογιοποίηση (ή μη) της πλειοψηφίας, της μειοψηφίας ή της εξουσίας από πλευράς της πηγής της μειονοτικής επιρροής. Με βάση τα παραπάνω σχεδιάσαμε και υλοποιήσαμε τα ακόλουθα δύο πειράματα όπου αποτελούνται συνολικά από 18 πειραματικές συνθήκες:

- Το πρώτο πείραμα 3 X 2 X 2 προκύπτει από την αλληλεπίδραση των εξής ανεξάρτητων μεταβλητών: Πηγής ψυχολογιοποίησης (A1,A2,A3), Διαχρονικής Συνεκτικότητας (ή μη) (B1,B2) και Επανεκθέσης στο μειονοτικό κείμενο (ή μη) (Γ1,Γ2). (Βλ. Πίνακα 1).
- Το δεύτερο πείραμα 3 X 2 X 2 προκύπτει από την αλληλεπίδραση των εξής ανεξάρτητων μεταβλητών: Πηγής ψυχολογιοποίησης (A1,A2,A3), Επανεκθέσης στο μειονοτικό κείμενο (ή μη) (Γ1,Γ2) και Αντιψυχολογιοποίησης (ή μη) (Δ1,Δ2). Σημειώνεται ότι στο πείραμα αυτό παραμένει σταθερά η διαχρονική συνεκτικότητα (B1). (Βλ. Πίνακα 2).

2.2 Πειραματικό σχέδιο 1^ο πειράματος

Πίνακας 1

Πηγή Ψυχολογ/ποίησης	B1		B2	
	Διαχρονική Συνεκτικότητα		Διαχρονική Συνεκτικότητα	
	Επανάθεση στο μειονοτικό κείμενο Γ1	Επανάθεση στο μειονοτικό κείμενο Γ2	Επανάθεση στο μειονοτικό κείμενο Γ1	Επανάθεση στο μειονοτικό κείμενο Γ2
88% A1				
12% A2				
Εξουσία A3				

2.3 Πειραματικό σχέδιο 2^ο πειράματος

Πίνακας 2

Πηγή Ψυχολογ/ποίησης	B1 Διαχρονική Συνεκτικότητα			
	Δ Αντι-Ψυχολογιοποίηση			
	Όχι Αντι-Ψυχολογιοποίηση Δ1		Ναι Αντι-Ψυχολογιοποίηση Δ2	
	Επανεκθεση στο μειονοτικό κείμενο Γ1	————— Επανεκθεση στο μειονοτικό κείμενο Γ2	Επανεκθεση στο μειονοτικό κείμενο Γ1	————— Επανεκθεση στο μειονοτικό κείμενο Γ2
88% A1				
12% A2				
Εξουσία A3				

Κεφάλαιο 3^ο

3.1 Μεθοδολογικές σημειώσεις – Πειραματική Διαδικασία 1^{οο} – 2^{οο} πειράματος

Η πειραματική διαδικασία διεξάγεται κατά τη διάρκεια μιας σχολικής ώρας και με την αμέτοχη παρουσία του διδάσκοντα⁸. Ο πειραματιστής παρουσιάζεται ως ερευνητής του πανεπιστημίου και πληροφορεί τους συμμετέχοντες ότι εργάζεται πάνω σε μια υποτιθέμενη έρευνα κοινής γνώμης χωρίς να αποκαλύψει τους πραγματικούς σκοπούς της έρευνας αυτής.

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση δομημένων ερωτηματολογίων που περιλάμβαναν κλειστές ερωτήσεις. Τα ερωτηματολόγια αυτά δόθηκαν σε δύο χρονικές φάσεις, με απόσταση μιας εβδομάδας η μία από την άλλη, στα ίδια υποκείμενα. Για να καταστεί εφικτή η συγκριτική ανάλυση των αποτελεσμάτων μεταξύ των δύο χρονικών φάσεων του πειράματος ταυτοποιήθηκαν τα ερωτηματολόγια της πρώτης και της δεύτερης φάσης με βάση έναν κωδικό⁹ που χρησιμοποιούσε ο κάθε συμμετέχοντας διατηρώντας έτσι πάντα την ανωνυμία του.

---

⁸ Ο διδάσκων όφειλε να είναι στην αίθουσα κατά τη διάρκεια της ερευνητικής μας παρέμβασης, του ζητήθηκε όμως να μην αναμιχθεί κατά κανένα τρόπο στην όλη διαδικασία.

⁹ Ο κωδικός που μας βοήθησε στην ταυτοποίηση της πρώτης με την δεύτερη φάση ήταν ο εξής: ζητήσαμε από τους συμμετέχοντες να συμπληρώσουν στην πρώτη σελίδα του ερωτηματολογίου το πρώτο γράμμα του μικρού ονόματος του πατέρα τους, το πρώτο γράμμα του μικρού ονόματος της μητέρας τους, το πόσα αδέρφια έχουν και τον μήνα που γεννήθηκαν.

3.2 Πειραματικός σχεδιασμός – Εγχειρηματοποίηση ανεξάρτητων μεταβλητών

1^ο πειράματος

3.2.1 Α' Φάση

Στην πρώτη φάση του πρώτου πειράματος, οι συμμετέχοντες καλούνται να διαβάσουν ένα κείμενο¹⁰ το οποίο υποτίθεται πως έχει συντάξει μια μειονοτική ομάδα. Πριν διαβάσουν το κείμενο αυτό ενημερώνονται πως στα πλαίσια μιας μεγάλης πανεπιστημιακής έρευνας το συγκεκριμένο κείμενο διάβασαν περίπου 250.000 άτομα της ηλικίας τους. Στο σημείο αυτό εισάγεται, ως ανεξάρτητη μεταβλητή, η οποία είναι και η μοναδική κατά τη φάση αυτή του πειράματος, η *προέλευση (πηγή) της ψυχολογιοποίησης* που προσλαμβάνει τρεις τιμές. Συγκεκριμένα, σε μια περίπτωση το μειονοτικό κείμενο επιρροής υποτίθεται ότι το έχει «ψυχολογιοποιήσει» το 88% αυτών που το διάβασαν, δηλαδή η *πλειοψηφία*, σε μια άλλη περίπτωση υποτίθεται ότι το έχει «ψυχολογιοποιήσει» μόλις το 12% αυτών που το διάβασαν, δηλαδή η *μειοψηφία*, ενώ σε μια τρίτη περίπτωση ψυχολογιοποιείται από κάποιους ανώτερους κρατικούς αξιωματούχους, δηλαδή την *εξουσία*.

Ανάλογα με την πειραματική συνθήκη, οι συμμετέχοντες πληροφορούνται ότι το 88% ή το 12% ή κάποιοι ανώτεροι κρατικοί αξιωματούχοι που διάβασαν το μειονοτικό κείμενο ενάντια στην τρομοκρατία θεώρησαν ότι: *οι ιδέες που εκφράζονται στο μειονοτικό κείμενο εξαρτώνται από τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά αυτών που τις*

---

¹⁰ Επισημαίνεται ότι το κείμενο που χρησιμοποιήθηκε στα πειράματα και αποδίδουμε σε μία μειονότητα, είναι ένα κείμενο αντιτρομοκρατικό και ιδιαίτερα αντιδημοφιλές, δεδομένου ότι, σύμφωνα με τις έρευνες των Παπαστάμου και Προδρομίτη (2003) συμφωνεί με αυτό μόνο μια μικρή μειοψηφία της ελληνικής κοινής γνώμης.

υποστηρίζουν δηλαδή από την προσωπικότητά τους και δεν έχουν καμία σχέση με ό,τι πραγματικά ισχύει για την τρομοκρατία. (Βλ. Πίνακα 3)

Πίνακας 3

Εγχειρηματοποίηση της ανεξάρτητης μεταβλητής : «Πηγή της Ψυχολογιοποίησης»

Στα πλαίσια μιας μεγάλης πανεπιστημιακής έρευνας στην οποία συμμετείχαν 250.000 άτομα της ηλικίας σου (αποδείχθηκε ότι:)

- ❖ η συντριπτική πλειοψηφία των ατόμων που διάβασαν το κείμενο δηλαδή το **88%** θεωρεί*
- ❖ μια μικρή μειοψηφία των ατόμων που διάβασαν το κείμενο δηλαδή **μόλις το 12%** θεωρεί*
- ❖ Στα πλαίσια της έρευνας αυτής το συγκεκριμένο κείμενο δόθηκε και σε κάποιους **ανώτερους κρατικούς αξιωματούχους** που ασχολούνται με τα θέματα αυτά οι οποίοι κατέληξαν στο συμπέρασμα*

ότι οι ιδέες που εκφράζονται στο κείμενο αυτό εξαρτώνται από τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά αυτών που τις υποστηρίζουν δηλαδή από την προσωπικότητά τους και δεν έχουν καμία σχέση με ό,τι πραγματικά ισχύει για την τρομοκρατία.

Ακολουθεί το κείμενο επιρροής (Βλ. Πίνακα 4)

Πίνακας 4

Μειονοτικό Κείμενο

«Ένα πράγμα πρέπει να γίνει σαφές: η τρομοκρατία θα εξαλειφθεί μόνο αν επικρατήσει ένας από τους δυο αντίπαλους πολιτισμούς: ο Δυτικός ή ο Μουσουλμανικός. Ωστόσο, η τρομοκρατία, όπως και η καταπολέμησή της, είναι υπόθεση κάθε χώρας χωριστά και, ως εκ τούτου, για να αντιμετωπισθεί αποτελεσματικά πρέπει να επιτρέπεται η παρακολούθηση της καθημερινής ζωής των πολιτών: όταν πρόκειται για τη συλλογική ασφάλεια των πολιτών, τα ατομικά δικαιώματα και οι ελευθερίες πρέπει να περνάνε σε δεύτερη μοίρα. Δεν πρέπει να ξεχνάμε, άλλωστε, ότι, όπως έχει αποδειχθεί, όσοι προβαίνουν σε τρομοκρατικές ενέργειες έχουν περιορισμένες πνευματικές ιδιότητες και υστερούν έναντι των άλλων σε ότι αφορά τη σωματική τους διάπλαση.»

3.2.2 Β' Φάση

Στη δεύτερη φάση του πρώτου πειράματος, η οποία διενεργείται μια εβδομάδα αργότερα υπενθυμίζεται καταρχάς στους συμμετέχοντες η ανεξάρτητη μεταβλητή της προηγούμενης φάσης δηλαδή, ο φορέας της πηγής της ψυχολογιοποίησης, την οποία είχε υποστεί η μειονότητα, και κατόπιν εισάγονται δύο νέες ανεξάρτητες μεταβλητές, α) η *διαχρονική συνεκτικότητα* (ή μη) της μειονότητας και β) η *επανεκθεση* ή μη των συμμετεχόντων στις «αντιτρομοκρατικές» απόψεις της μειονοτικής πηγής επιρροής.

Η διαχρονική συνεκτικότητα προσλαμβάνει δύο τιμές:

- Στη μια περίπτωση πληροφορούνται οι συμμετέχοντες ότι η μειονότητα ενημερώθηκε πως έχει αποτελέσει αντικείμενο ψυχολογιοποίησης και δηλώνει ότι παρόλα αυτά δεν έχει αλλάξει η γνώμη της (Συνθήκη διαχρονικής συνεκτικότητας), (Βλ. Πίνακα 5)

Πίνακας 5

Σε πληροφορούμε ότι αυτή η μειονοτική ομάδα ενημερώθηκε για την άποψη (της συντριπτικής πλειοψηφίας 88%, της μικρής μειοψηφίας μόλις το 12%, των ανώτερων κρατικών αξιωματούχων) και έγραψε το ακόλουθο κείμενο:

Πληροφορηθήκαμε την άποψη (της συντριπτικής πλειοψηφίας 88% των ατόμων, της μικρής μειοψηφίας μόλις το 12% των ατόμων, των ανώτερων κρατικών αξιωματούχων) που διάβασαν το κείμενο μας για την τρομοκρατία, σύμφωνα με την οποία οι ιδέες που εκφράζουμε στο κείμενό μας εξαρτώνται από τα ψυχολογικά μας χαρακτηριστικά (δηλαδή από την προσωπικότητα μας) και δεν έχουν καμία σχέση με την πραγματικότητα.

Σε πείσμα όλων εκείνων που για να πολεμήσουν τις ιδέες μας δεν διστάζουν να προβούν σε αυθαίρετες και αβάσιμες ερμηνείες των λόγων για τους οποίους έχουμε τις συγκεκριμένες απόψεις για τα φαινόμενα της πολιτικής βίας και της τρομοκρατίας, θεωρούμε υποχρέωση μας να διευκρινίσουμε στην κοινή γνώμη ότι εξακολουθούμε να πιστεύουμε ακράδαντα όλα όσα υποστηρίζαμε στο κείμενό μας.

- Στην άλλη περίπτωση (Συνθήκη μη διαχρονικής συνεκτικότητας) απλώς υπενθυμίζεται στους συμμετέχοντες ότι η μειονότητα είχε αποτελέσει αντικείμενο ψυχολογιοποίησης αλλά δεν δίνεται καμία περαιτέρω πληροφορία σε ό,τι αφορά τις ενδεχόμενες αντιδράσεις της μειονότητας.
(Βλ. Πίνακα 6)

Πίνακας 6

Όπως θυμάσαι την προηγούμενη εβδομάδα διάβασες ένα κείμενο για την τρομοκρατία το οποίο είχαν γράψει τα μέλη μιας μειονοτικής ομάδας.

Σου υπενθυμίζουμε επίσης ότι **(η συντριπτική πλειοψηφία δηλαδή το 88% των ατόμων που συμμετείχαν στην μεγάλη πανεπιστημιακή έρευνα και, μια μικρή μειοψηφία μόλις το 12% που συμμετείχαν στην μεγάλη πανεπιστημιακή έρευνα και, οι ανώτεροι κρατικοί αξιωματούχοι που)**, διάβασαν το κείμενο της μειονότητας

θεώρησε/σαν ότι οι ιδέες που εκφράζουν στο κείμενό τους τα μέλη της μειονοτικής ομάδας εξαρτώνται από τα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά (δηλαδή από την προσωπικότητά τους) και ότι δεν έχουν καμία σχέση με την πραγματικότητα.

Η επόμενη ανεξάρτητη μεταβλητή που εισάγεται σε αυτήν τη δεύτερη φάση του πειράματος είναι η *επανεκθεση* (ή μη) των συμμετεχόντων στο περιεχόμενο του μειονοτικού κειμένου, η οποία προσλαμβάνει και αυτή δύο τιμές.

- Στη μία περίπτωση (συνθήκη επανεκθεσης) οι συμμετέχοντες επανεκτίθενται για δεύτερη φορά στο μειονοτικό κείμενο
- ενώ στην άλλη οι συμμετέχοντες δεν επανεκτίθενται για δεύτερη φορά στο μειονοτικό κείμενο (συνθήκη μη επανεκθεσης).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να κάνουμε την εξής παρατήρηση: ενώ στις συνθήκες διαχρονικής συνεκτικότητας (η οποία εγχειριματοποιείται από την υποτιθέμενη δήλωση της μειονοτικής πηγής επιρροής πως *δεν αλλάζει τη γνώμη της*¹¹) η *επανεκθεση* (ή μη) των συμμετεχόντων στις αντιτρομοκρατικές απόψεις της μειονοτικής πηγής υποτίθεται πως είναι απόρροια της βούλησης της ίδιας της μειονότητας, στις συνθήκες *μη διαχρονικής συνεκτικότητας* η ανεξάρτητη αυτή μεταβλητή είναι αποτέλεσμα της παρέμβασης του ίδιου του ερευνητή.

Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες απαντάνε άλλη μία φορά στις ίδιες μετρήσεις στις οποίες είχαν απαντήσει και στην Α' χρονική φάση.

---

¹¹ Ακολουθούμε την ερμητική εγχειριματοποίηση που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τους Mass & Clark (1983).

3.3 Πειραματικός σχεδιασμός – Εγχειρηματοποίηση ανεξάρτητων μεταβλητών 2^ο πειράματος

3.3.1 Α' Φάση

Στην πρώτη φάση του δεύτερου πειράματος οι συμμετέχοντες ακολουθούν την ίδια ακριβώς διαδικασία όπως και στο πρώτο πείραμα με τις ίδιες ανεξάρτητες μεταβλητές. Συγκεκριμένα καλούνται να διαβάσουν το κείμενο μιας μειονοτικής ομάδας, αφού προηγουμένως έχουν ενημερωθεί πως στα πλαίσια μιας μεγάλης πανεπιστημιακής έρευνας το κείμενο αυτό το διάβασαν περίπου 250.000 άτομα της ηλικίας τους. Εισάγεται η *προέλευση (πηγή) της ψυχολογιοποίησης που προσλαμβάνει τις ίδιες ακριβώς τρεις τιμές. Στη μια περίπτωση το μειονοτικό κείμενο επιρροής υποτίθεται ότι το έχει «ψυχολογιοποιήσει» το 88% αυτών που το διάβασαν, δηλαδή η πλειοψηφία, σε μια άλλη περίπτωση υποτίθεται ότι το έχει «ψυχολογιοποιήσει» μόλις το 12% αυτών που το διάβασαν, δηλαδή η μειοψηφία, ενώ σε μια τρίτη περίπτωση ψυχολογιοποιείται από κάποιους ανώτερους κρατικούς αξιωματούχους, δηλαδή την εξουσία. Η ψυχολογιοποίηση εγχειρηματοποιείται με τον ίδιο τρόπο δηλαδή: το 88% ή το 12% ή κάποιοι ανώτεροι κρατικοί αξιωματούχοι που διάβασαν το μειονοτικό κείμενο ενάντια στην τρομοκρατία θεώρησαν ότι: *οι ιδέες που εκφράζονται στο μειονοτικό κείμενο εξαρτώνται από τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά αυτών που τις υποστηρίζουν δηλαδή από την προσωπικότητά τους και δεν έχουν καμία σχέση με ό,τι πραγματικά ισχύει για την τρομοκρατία.**

3.3.2 Β' Φάση

Κατά τη δεύτερη φάση του δεύτερου πειράματος, η οποία διενεργείται μια εβδομάδα αργότερα, υπενθυμίζεται στους συμμετέχοντες, όπως και στο πρώτο πείραμα, η

ανεξάρτητη μεταβλητή της προηγούμενης φάσης δηλαδή, ο φορέας της πηγής της ψυχολογιοποίησης την οποία είχε υποστεί η μειονότητα και κατόπιν εισάγονται δύο ανεξάρτητες: α) η επανέκθεση (ή μη) των συμμετεχόντων στο περιεχόμενο του μειονοτικού κειμένου και β) η αντι-ψυχολογιοποίηση (ή μη) από πλευράς της μειονότητας του φορέα εκείνου ο οποίος την είχε ψυχολογιοποιήσει κατά την προηγούμενη φάση του πειράματος.

Είναι σημαντικό να τονιστεί στο σημείο αυτό, ότι στο δεύτερο πείραμα ισχύει σε όλες τις συνθήκες η διαχρονική συνεκτικότητα της μειονότητας. Δηλαδή, πληροφορούνται οι συμμετέχοντες ότι η μειονότητα ενημερώθηκε πως έχει αποτελέσει αντικείμενο ψυχολογιοποίησης και δηλώνει ότι παρόλα αυτά δεν έχει αλλάξει η γνώμη της.

Η επανέκθεση (ή μη) των συμμετεχόντων στο περιεχόμενο του μειονοτικού κειμένου όπως είδαμε στο πρώτο πείραμα προσλαμβάνει δύο τιμές:

- Στη μία περίπτωση (συνθήκη επανέκθεσης) οι συμμετέχοντες επανεκτίθενται για δεύτερη φορά στο μειονοτικό κείμενο
- ενώ στην άλλη οι συμμετέχοντες δεν επανεκτίθενται για δεύτερη φορά στο μειονοτικό κείμενο (συνθήκη μη επανέκθεσης).

Η μεταβλητή της αντι-ψυχολογιοποίησης (ή μη) προσλαμβάνει και αυτή δύο τιμές:

- Στη μία περίπτωση (συνθήκες αντι-ψυχολογιοποίησης) η μειονότητα δεν περιορίζεται στην έκφραση μόνο της διαχρονικής συνεκτικότητας αλλά επιπλέον, ψυχολογιοποιεί με τη σειρά της αυτούς που την είχαν ψυχολογιοποιήσει κατά την πρώτη φάση του πειράματος (Βλ. Πίνακα 7)

Όπως θυμάσαι, την προηγούμενη εβδομάδα διάβασες ένα κείμενο για την τρομοκρατία το οποίο είχαν γράψει τα μέλη μιας μειονοτικής ομάδας. Σε πληροφορούμε ότι αυτή η μειονοτική ομάδα ενημερώθηκε για την άποψη της (συντριπτικής πλειοψηφίας 88%, της μικρής μειοψηφίας μόλις το 12%, των ανώτερων κρατικών αξιωματούχων), των ατόμων που συμμετείχαν στην μεγάλη πανεπιστημιακή έρευνα και έγραψε το ακόλουθο κείμενο:

Πληροφορηθήκαμε την άποψη (της συντριπτικής πλειοψηφίας 88% των ατόμων, της μικρής μειοψηφίας μόλις το 12% των ατόμων, των ανώτερων κρατικών αξιωματούχων) που διάβασαν το κείμενο μας για την τρομοκρατία, σύμφωνα με την οποία οι ιδέες που εκφράζουμε στο κείμενό μας εξαρτώνται από τα ψυχολογικά μας χαρακτηριστικά (δηλαδή από την προσωπικότητα μας) και δεν έχουν καμία σχέση με την πραγματικότητα.

Είναι προφανές ότι η άποψη αυτή υποδηλώνει τη ψυχολογική ιδιαιτερότητα (της συντριπτικής πλειοψηφίας, της μικρής μειοψηφίας, των ανώτερων κρατικών αξιωματούχων) των ατόμων που διάβασαν το κείμενό μας, εκφράζει τα δικά τους ψυχολογικά χαρακτηριστικά (δηλαδή την προσωπικότητά τους) και φυσικά δεν έχει καμία σχέση με τους πραγματικούς λόγους για τους οποίους εμείς υποστηρίζουμε τις συγκεκριμένες ιδέες για την τρομοκρατία.

Σε πείσμα όλων εκείνων που για να πολεμήσουν τις ιδέες μας δεν διστάζουν να προβούν σε αυθαίρετες και αβάσιμες ερμηνείες των λόγων για τους οποίους έχουμε τις συγκεκριμένες απόψεις για τα φαινόμενα της πολιτικής βίας και της τρομοκρατίας, θεωρούμε υποχρέωση μας να διευκρινίσουμε στην κοινή γνώμη ότι εξακολουθούμε να πιστεύουμε ακράδαντα όλα όσα υποστηρίζουμε στο κείμενό μας.

- ενώ στην άλλη δεν ψυχολογιοποιεί αυτούς που την είχαν ψυχολογιοποιήσει (συνθήκη μη ψυχολογιοποίησης).

Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες απαντάνε άλλη μία φορά στις ίδιες μετρήσεις στις οποίες είχαν απαντήσει και στην Α' χρονική φάση.

Κεφάλαιο 4^ο

Πειραματικό υλικό

4.1. Εξαρτημένες μεταβλητές 1^{ου} πειράματος

Στο πρώτο πείραμα συμμετέχουν 595 μαθητές και μαθήτριες Α' Β' και Γ' Λυκείου ιδιωτικών και δημοσίων σχολείων της Αττικής εκ των οποίων τελικά¹² 276 ήταν αγόρια (47,8% του δείγματος) και 301 ήταν κορίτσια (52,2% του δείγματος), ενώ 18 άτομα δεν δήλωσαν το φύλο τους.

Α' Φάση Μετρήσεις

Προ-τεστ

Στην πρώτη φάση, οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν σε ένα προ-τέστ τριών επταβάθμιων διπολικών κλιμάκων αναφορικά με τη στάση τους απέναντι στο θέμα της τρομοκρατίας, γεγονός που θα μας επιτρέψει να δούμε εάν υπάρχει διαφορά μεταξύ των συνθηκών ως προς τις αρχικές απόψεις των συμμετεχόντων σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 1).

Πρωτοτυπικές ιδέες της Αριστεράς και της Δεξιάς

Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες τοποθετούνται σε εννέα επταβάθμιες κλίμακες (1=Διαφωνώ, 7=Συμφωνώ), αναφορικά με αυτό που θα μπορούσαμε να

---

¹² Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων μας έγινε μόνο στα ερωτηματολόγια που είχαν πλήρως συμπληρωθεί από τους συμμετέχοντες και στις δύο χρονικές φάσεις Α' και Β'.

αποκαλέσουμε «πρωτοτυπικές ιδέες της Αριστεράς και της Δεξιάς»¹³, (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 2).

Ακολουθεί το κείμενο επιρροής το οποίο υποτίθεται πως έχει συντάξει μια μειονοτική ομάδα και η εισαγωγή της ανεξάρτητης μεταβλητής, της προέλευσης (πηγής) της ψυχολογιοποίησης.

Μετά-τεστ

Αμέσως μετά, οι συμμετέχοντες απαντούν στο μετά-τεστ, δηλαδή σε μία σειρά από ερωτήματα που είναι τα ακόλουθα:

Αιτιολογικές αποδόσεις της ψυχολογιοποίησης.

Οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν σε 9 επταβάθμιες κλίμακες (1:Διαφωνώ έως 7:Συμφωνώ) αναφορικά με τα πιθανά αίτια της ψυχολογιοποίησης, ορισμένα εκ των οποίων παραπέμπουν στην φέρουσα ιδεολογία της, άλλα στην σκοπιμότητά της και κάποια άλλα στην ιδιαιτερότητα εκείνων που την εφαρμόζουν, (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 3).

Τρόπος πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης.

Οι συμμετέχοντες απαντούν σε 14 επταβάθμιες αξιολογικές διπολικές κλίμακες που αφορούν τον τρόπο που προσλαμβάνουν την ψυχολογιοποίηση που ασκεί η πηγή, όπου είτε την αντιλαμβάνονται ως μια προοδευτική, αντιεξουσιαστική άποψη, είτε ως μια άποψη ψυχοκοινωνικά ανισόρροπη, (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 4).

---

¹³ Μέτρηση των Παπαστάμου και Προδρομίτη (2003). «Πρωτοτυπικές» υπό την έννοια ότι θεωρούνται από την ελληνική κοινή γνώμη ότι αποτελούν, αντίστοιχα, αντικείμενο συμφωνίας από όσους αυτοπροσδιορίζονται ως «αριστεροί» ή «δεξιοί».

Συμφωνία ή διαφωνία με την ιδέα αυτή καθαυτή της ψυχολογιοποίησης.

Οι συμμετέχοντες απαντούν σε μια 7βάθμια κλίμακα αναφορικά με τον βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας με την ιδέα της ψυχολογιοποίησης που έχει ασκήσει η πηγή (1: Διαφωνώ έως 7: Συμφωνώ).

Ψυχολογιοποίηση ως εξαρτημένη μεταβλητή¹⁴.

Οι συμμετέχοντες απαντάνε σε 16 επταβάθμιες κλίμακες (1: Διαφωνώ έως 7: Συμφωνώ), αναφορικά με τον βαθμό που, κατά τη γνώμη τους, θα χρησιμοποιούσαν μια σειρά από επιχειρήματα σχετικά με το αντιτρομοκρατικό κείμενο που διάβασαν προ ολίγου. Οκτώ από αυτές τις κλίμακες αφορούν στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειονότητας, ενώ οι υπόλοιπες επικεντρώνονται στο περιεχόμενο του μειονοτικού κειμένου. Σημειώνεται επίσης πως σε κάθε μία από αυτές τις δύο περιπτώσεις τα μισά επιχειρήματα είναι θετικά και τα άλλα μισά αρνητικά. Υπό την έννοια αυτή μπορούμε να πούμε πως εγχειρηματοποιούμε στο επίπεδο αυτής της εξαρτημένης μεταβλητής τη *θετική ψυχολογιοποίηση*, την *αρνητική ψυχολογιοποίηση*, την *επικύρωση¹⁵ του περιεχομένου*, και την *ακύρωση¹⁶ του περιεχομένου* του μειονοτικού μηνύματος, (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 5).

---

¹⁴Papastamou, 1993

¹⁵ Με την έννοια που προσδίδει στον όρο αυτό ο Moscovici (1980), δεδομένου ότι τα συγκεκριμένα επιχειρήματα *επικυρώνουν* τις ιδέες του μειονοτικού κειμένου.

¹⁶ Με την έννοια που αναφέρουν οι Perez J.A., Mugny G. & Moscovici S., (1986), αφού τα συγκεκριμένα επιχειρήματα *ακυρώνουν* τις ιδέες του μειονοτικού κειμένου.

Απόψεις για την τρομοκρατία.

Πρόκειται για ερωτήματα που έχουν χρησιμοποιήσει στις έρευνές τους για την τρομοκρατία οι Παπαστάμου και Προδρομίτης, (2003) και που αφορούν επιχειρήματα αντιτρομοκρατικού, μη αντιτρομοκρατικού και φιλοτρομοκρατικού περιεχομένου. Τα ερωτήματα αυτά μας επιτρέπουν να έχουμε μετρήσεις άμεσης (τα «αντιτρομοκρατικά» ερωτήματα) και έμμεσης επιρροής (τα «μη αντιτρομοκρατικά» και τα «φιλοτρομοκρατικά» ερωτήματα),¹⁷ (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 6).

Εικόνας της μειονότητας

Ακολουθεί η μέτρηση της εικόνας της μειονότητας που αποτελείται από 22 διπολικές κλίμακες (βλ. Papastamou, 1979, Παπαστάμου, 1989 κ.α.). Εδώ μετράμε την εικόνα που έχουν σχηματίσει οι συμμετέχοντες για τη μειονότητα και την οποία χαρακτηρίζουν είτε με όρους ισορροπημένης ευελιξίας, είτε με όρους αλλοτριωμένου συντηρητισμού είτε με όρους πολιτικού ακτιβισμού, (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 7).

Εκτιμώμενο ποσοστό συμφωνίας της Ελληνικής κοινής γνώμης

Τέλος εισάγουμε μια τελευταία μέτρηση η οποία αφορά το εκτιμώμενο από τους συμμετέχοντες ποσοστό της Ελληνικής κοινής γνώμης που συμφωνεί με το μειονοτικό κείμενο ενάντια στην τρομοκρατία, (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 8).

---

¹⁷ Για να έχουμε έναν δείκτη συνολικής επιρροής όπου προκύπτει από το άθροισμα της άμεσης και της έμμεσης επιρροής αντιστρέψαμε την 7βάθμια κλίμακα, στα ερωτήματα της έμμεσης επιρροής, έτσι ώστε το 1 να σημαίνει πάντοτε διαφωνία και το 7 συμφωνία. Δηλαδή όσο μεγαλύτερη είναι η μέση τιμή των ερωτημάτων, τόσο μεγαλύτερη είναι και η μειονοτική έμμεση ή άμεση ή συνολική επιρροή της μειονότητας.

B' Φάση Μετρήσεις

Στη δεύτερη φάση του 1^{ου} πειράματος, η οποία διενεργείται μια εβδομάδα αργότερα ακολουθείται η ίδια σειρά των ίδιων εξαρτημένων μεταβλητών όπως και στην πρώτη φάση του 1^{ου} πειράματος. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες απαντάνε:

- στο προ-τεστ των τριών επταβάθμιων διπολικών κλιμάκων αναφορικά με τη στάση τους απέναντι στο θέμα της τρομοκρατίας.

Στη συνέχεια υπενθυμίζεται στους συμμετέχοντες η ανεξάρτητη μεταβλητή της προηγούμενης φάσης (της Α' φάσης) δηλαδή, ο φορέας της πηγής της ψυχολογιοποίησης την οποία είχε υποστεί η μειονότητα και ακολουθεί η εισαγωγή των νέων ανεξάρτητων μεταβλητών:

α) της *διαχρονικής συνεκτικότητας* (ή μη) της μειονότητας και

β) της *επανάκθεσης* (ή μη) του μειονοτικού κειμένου.

Κατόπιν, οι συμμετέχοντες απαντάνε στο ίδιο μετά-τεστ με την ίδια σειρά των εξαρτημένων μεταβλητών της Α' φάσης:

- στις *αιτιολογικές αποδόσεις της ψυχολογιοποίησης* (9 επταβάθμιες κλίμακες, 1:Διαφωνώ έως 7:Συμφωνώ),
- στον *τρόπο πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης* (14 επταβάθμιες αξιολογικές διπολικές κλίμακες),
- στη *συμφωνία ή διαφωνία με την ιδέα αυτή καθαυτή της ψυχολογιοποίησης* (7βάθμια κλίμακα αναφορικά με τον βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας με την ιδέα της ψυχολογιοποίησης που έχει ασκήσει η πηγή, 1:Διαφωνώ έως 7:Συμφωνώ),

- στην ψυχολογιοποίηση ως εξαρτημένη μεταβλητή (16 επταβάθμιες κλίμακες, 1:Διαφωνώ έως 7:Συμφωνώ),
- στις απόψεις για την τρομοκρατία,
- στην εικόνας της μειονότητας (22 διπολικές κλίμακες),
- στο εκτιμώμενο, από τους συμμετέχοντες, ποσοστό της Ελληνικής κοινής γνώμης που συμφωνεί με το μειονοτικό κείμενο ενάντια στην τρομοκρατία.

4.2 Εξαρτημένες μεταβλητές 2^ο πειράματος

Στο δεύτερο πείραμα συμμετέχουν 597 μαθητές και μαθήτριες Α' Β' και Γ' Λυκείου ιδιωτικών και δημοσίων σχολείων της Αττικής εκ των οποίων τελικά¹⁸ 276 ήταν αγόρια (48,0% του δείγματος) και 299 ήταν κορίτσια (52,0% του δείγματος), ενώ 22 άτομα δεν δήλωσαν το φύλο τους.

Στο δεύτερο πείραμα οι εξαρτημένες μεταβλητές της Α' και Β' χρονικής φάσης είναι ακριβώς οι ίδιες με τις εξαρτημένες μεταβλητές του πρώτου πειράματος, συγκεκριμένα η σειρά των εξαρτημένων μεταβλητών όπου οι συμμετέχοντες απαντάνε είναι η εξής:

Α' Φάση Μετρήσεις

- Προ-τεστ
- Πρωτοτυπικές ιδέες της Αριστεράς και της Δεξιάς, (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 9).

---

¹⁸ Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων μας έγινε μόνο στα ερωτηματολόγια που είχαν πλήρως συμπληρωθεί από τους συμμετέχοντες και στις δύο χρονικές φάσεις Α' και Β'.

Ακολουθεί το κείμενο επιρροής το οποίο υποτίθεται πως έχει συντάξει μια μειονοτική ομάδα και η εισαγωγή της ανεξάρτητης μεταβλητής, της προέλευσης (πηγής) της ψυχολογιοποίησης.

Μετά-τεστ

- *Αιτιολογικές αποδόσεις της ψυχολογιοποίησης, (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 10).*
- *Τρόπος πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης, (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 11).*
- *Συμφωνία ή διαφωνία με την ιδέα αυτή καθαυτή της ψυχολογιοποίησης.*
- *Ψυχολογιοποίηση ως εξαρτημένη μεταβλητή,¹⁹ (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 12).*
- *Απόψεις για την τρομοκρατία, (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 13).*
- *Εικόνας της μειονότητας, (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 14).*
- *Εκτιμώμενο ποσοστό συμφωνίας της Ελληνικής κοινής γνώμης.*

Β' Φάση Μετρήσεις

Στη δεύτερη φάση του 2^{ου} πειράματος, η οποία διενεργείται μια εβδομάδα αργότερα ακολουθείται η ίδια σειρά των ίδιων εξαρτημένων μεταβλητών όπως και στην δεύτερη φάση του 1^{ου} πειράματος. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες απαντάνε:

- στο προ-τεστ

Στη συνέχεια υπενθυμίζεται στους συμμετέχοντες η ανεξάρτητη μεταβλητή της προηγούμενης φάσης (της Α' φάσης) δηλαδή, ο φορέας της πηγής της

---

¹⁹Papastamou, 1993

ψυχολογιοποίησης την οποία είχε υποστεί η μειονότητα και ακολουθεί η εισαγωγή των νέων ανεξάρτητων μεταβλητών:

α) της *διαχρονική συνεκτικότητα* της μειονότητας

β) της *αντι-ψυχολογιοποίηση (ή μη)* που ασκεί η μειονότητα στον αρχικό φορέα της ψυχολογιοποίησής της και

γ) της *επανάκθεση (ή μη)* των συμμετεχόντων στο μειονοτικό κείμενο.

Κατόπιν, οι συμμετέχοντες απαντάνε στο ίδιο μετά-τεστ με την ίδια σειρά των εξαρτημένων μεταβλητών της Α' φάσης:

- *στις αιτιολογικές αποδόσεις της ψυχολογιοποίησης*
- *στον τρόπο πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης*
- *στη συμφωνία ή διαφωνία με την ιδέα αυτή καθαυτή της ψυχολογιοποίησης*
- *στην ψυχολογιοποίηση ως εξαρτημένη μεταβλητή*
- *στις απόψεις για την τρομοκρατία,*
- *στην εικόνας της μειονότητας*
- *στο εκτιμώμενο, από τους συμμετέχοντες, ποσοστό της Ελληνικής κοινής γνώμης που συμφωνεί με το μειονοτικό κείμενο ενάντια στην τρομοκρατία.*

Κεφάλαιο 5^ο

Δομή εξαρτημένων μεταβλητών – δείκτες

(1^{οο} – 2^{οο} πειράματος, Α' - Β' φάσης)

Και για τα δύο πειράματα (1^ο και 2^ο) κατασκευάστηκαν κατόπιν των αντίστοιχων παραγοντικών αναλύσεων (Factor Analysis) σε κύριες συνιστώσες με ορθογώνια περιστροφή Varimax, κοινοί δείκτες. Οι παραγοντικές αναλύσεις έγιναν και για τις δύο χρονικές φάσεις, προκειμένου όμως να συγκρίνουμε τις απαντήσεις των συμμετεχόντων μεταξύ των δύο φάσεων αποφασίσαμε να έχουμε κοινές μετρήσεις, έτσι ώστε η δομή των παραγοντικών αναλύσεων να είναι η ίδια και στις δύο φάσεις. Για λόγους ομοιομορφίας κρατήσαμε κοινούς δείκτες στην Α' και Β' φάση όπου ακόμα και εάν ένας δείκτης δεν βγαίνει αυτούσιος στην μία φάση, εξαιτίας του θεωρητικού ενδιαφέροντος τον κρατήσαμε και στις δύο φάσεις. Πριν παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα, συγκρίνοντας τις συνθήκες, θα παρουσιάσουμε το περιεχόμενο και τα στατιστικά χαρακτηριστικά των επιμέρους δεικτών. Ως εκ τούτου τόσο για το πρώτο όσο και για το δεύτερο πείραμα και για τις δύο φάσεις κατασκευάστηκαν οι παρακάτω δείκτες:

Προ τεστ

Πρωτοτυπικές ιδέες της Αριστεράς και της Δεξιάς

Στην μέτρηση των πρωτοτυπικών ιδεών της «Αριστεράς» και της «Δεξιάς» κατασκευάστηκαν δείκτες οι οποίοι είναι οι εξής:

Ο δείκτης των δεξιών ιδεολογικών απόψεων²⁰ και της αριστερής ιδεολογικής τοποθέτησης²¹, (Βλ. Παράρτημα, Πίνακας 15).

Αιτιολογικές αποδόσεις της ψυχολογιοποίησης.

Στην μέτρηση των αιτιολογικών αποδόσεων της ψυχολογιοποίησης κατόπιν της παραγοντικής ανάλυσης (Factor Analysis) σε κύριες συνιστώσες με ορθογώνια περιστροφή Varimax προέκυψαν οι παρακάτω παράγοντες:

Για το 1^ο πείραμα - Α' χρονική φάση:

Η ιδεολογική αιτιολόγηση της ψυχολογιοποίησης και η ψυχολογιοποιητική αιτιολόγηση της ψυχολογιοποίησης,

Για το 1^ο πείραμα - Β' χρονική φάση:

Η ιδεολογική αιτιολόγηση της ψυχολογιοποίησης, η ψυχολογιοποιητική αιτιολόγηση της ψυχολογιοποίησης και η εξουδετέρωση της απήχησης ως απώτερο σκοπό της ψυχολογιοποίησης, (Βλ. Παράρτημα Διαγράμματα – Παραγοντικές αναλύσεις, Διάγραμμα 1).

---

²⁰ Cronbach's alpha = .493 για το 1^ο πείραμα και με Cronbach's alpha = .406 για το 2^ο πείραμα.

²¹ Cronbach's alpha = .336 για το 1^ο πείραμα και με Cronbach's alpha = .321 για το 2^ο πείραμα.

Για το 2^ο πείραμα παραχθήκανε οι παρακάτω παράγοντες: Για την Α' και Β' χρονική φάση:

Η ιδεολογική αιτιολόγηση της ψυχολογιοποίησης, η ψυχολογιοποιητική αιτιολόγηση της ψυχολογιοποίησης και η εξουδετέρωση της απήχησης ως απώτερο σκοπό της ψυχολογιοποίησης (Βλ. Παράρτημα Διαγράμματα – Παραγοντικές αναλύσεις, Διάγραμμα 2).

Με βάση τις παραγοντικές αναλύσεις κατασκευάστηκαν ίδιοι δείκτες και για τις δύο χρονικές φάσεις και για τα δύο πειράματα:

η ιδεολογική αιτιολόγηση της ψυχολογιοποίησης²²

η ψυχολογιοποιητική αιτιολόγηση της ψυχολογιοποίησης²³

22

Ιδεολογική αιτιολόγηση της ψυχολογιοποίησης

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
A' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .738	Cronbach's alpha = .728
B' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .772	Cronbach's alpha = .747

23

Ψυχολογιοποιητική αιτιολόγηση της ψυχολογιοποίησης

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
A' χρονικής φάσης	r = +.493	r = +.452
B' χρονικής φάσης	r = +.413	r = +.366

και η εξουδετέρωση της απήχησης, (Βλ. Παράρτημα, Πίνακας 16).

Τρόπος πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης.

Στην μέτρηση του τρόπου πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης, με βάση τις παραγοντικές αναλύσεις (Βλ. Παράρτημα Διαγράμματα – Παραγοντικές αναλύσεις, Διάγραμμα 3 & 4), έχουμε δύο παράγοντες για την Α' και Β' χρονική φάση: α) την προοδευτική, αντιεξουσιαστική άποψη και β) την ψυχοκοινωνικά ανισόρροπη άποψη. Κατόπιν κατασκευάστηκαν οι εξής δείκτες και για τις δύο χρονικές φάσεις και για τα δύο πειράματα: ο δείκτης της προοδευτικής, αντιεξουσιαστικής άποψης²⁴ και της ψυχοκοινωνικά ανισόρροπης άποψης²⁵ (Βλ. Παράρτημα, Πίνακας 17).

24

Προοδευτική, αντιεξουσιαστική άποψη

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
Α' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .828	Cronbach's alpha = .802
Β' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .851	Cronbach's alpha = .812

25

Ψυχοκοινωνικά ανισόρροπη άποψη

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
Α' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .859	Cronbach's alpha = .854
Β' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .877	Cronbach's alpha = .867

Ψυχολογιοποίηση ως εξαρτημένη μεταβλητή²⁶.

Στην ψυχολογιοποίηση ως εξαρτημένη μεταβλητή κατασκευάστηκαν οι εξής δείκτες και για τις δύο χρονικές φάσεις και για τα δύο πειράματα (Βλ. Παράρτημα Πίνακα 18):

της θετικής ψυχολογιοποίησης²⁷

της αρνητικής ψυχολογιοποίησης²⁸

της επικύρωσης του περιεχομένου²⁹

---

²⁶Papastamou, 1993

²⁷

Θετική ψυχολογιοποίηση

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
A' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .607	Cronbach's alpha = .555
B' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .592	Cronbach's alpha = .580

²⁸

Αρνητική ψυχολογιοποίηση

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
A' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .726	Cronbach's alpha = .699
B' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .739	Cronbach's alpha = .745

και της ακύρωσης του περιεχομένου³⁰

Επίσης, στην μέτρηση αυτή κατασκευάστηκαν και επιπλέον σύνθετοι δείκτες που βασίζονταν στον συνδυασμό των προαναφερόμενων όπως η συνολική ψυχολογιοποίηση (θετική και αρνητική), η συνολική επικέντρωση στο περιεχόμενο (επικύρωση και ακύρωση περιεχομένου), το είδος της επιχειρηματολογίας, δηλαδή, κατά πόσο χρησιμοποιούν περισσότερο την ψυχολογιοποίηση θετική και αρνητική ή επικεντρώνονται περισσότερο στο περιεχόμενο του μειονοτικού μηνύματος επικυρώνοντάς το ή ακυρώνοντάς το, το συνολικό πρόσημο της ψυχολογιοποίησης, δηλαδή, κατά πόσο ψυχολογιοποιούν περισσότερο θετικά από αρνητικά, το συνολικό πρόσημο του περιεχομένου κατά πόσο επικυρώνουν περισσότερο το περιεχόμενο του μειονοτικού κειμένου από ό,τι το ακυρώνουν, και το συνολικό πρόσημο της επιχειρηματολογίας κατά πόσο χρησιμοποιούν περισσότερο την θετική ψυχολογιοποίηση και την επικύρωση περιεχομένου από ό,τι την αρνητική ψυχολογιοποίηση και την ακύρωση του περιεχομένου.

29

Επικύρωση του περιεχομένου

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
A' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .801	Cronbach's alpha = .818
B' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .808	Cronbach's alpha = .784

30

Ακύρωση του περιεχομένου

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
A' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .694	Cronbach's alpha = .656
B' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .723	Cronbach's alpha = .727

Απόψεις για την τρομοκρατία.

Στην μέτρηση των απόψεων για την τρομοκρατία (Βλ. Παράρτημα Πίνακα 19) κατασκευάστηκαν οι εξής δείκτες που αφορούν τρεις διαφορετικές κατηγορίες επιχειρημάτων, για τις δύο χρονικές φάσεις και για τα δύο πειράματα:

α) τα αντιτρομοκρατικά επιχειρήματα³¹

β) τα μη αντιτρομοκρατικά επιχειρήματα³²

γ) τα φιλοτρομοκρατικά επιχειρήματα³³

31

Αντιτρομοκρατικά επιχειρήματα

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
A' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .533	Cronbach's alpha = .547
B' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .599	Cronbach's alpha = .614

32

Μη αντιτρομοκρατικά επιχειρήματα

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
A' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .573	Cronbach's alpha = .556
B' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .659	Cronbach's alpha = .626

33

Φιλοτρομοκρατικά επιχειρήματα

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
A' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .781	Cronbach's alpha = .770
B' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .830	Cronbach's alpha = .811

Μέσα από τα επιχειρήματα αυτά μπορούμε να έχουμε ενδείξεις για την άμεση καθώς και την έμμεση επιρροή. Η άμεση επιρροή αφορά στο ότι οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν εάν διαφωνούν ή συμφωνούν σε ερωτήσεις που επαναλαμβάνονται στο μειονοτικό κείμενο. Η έμμεση επιρροή αφορά στο άθροισμα των μη αντιπρομοκρατικών και των φιλοπρομοκρατικών επιχειρημάτων καθώς έχουν υψηλή θετική συσχέτιση $r = .372$ για την Α' χρονική φάση και $r = .413$ για την Β' χρονική φάση για το 1^ο πείραμα και υψηλή θετική συσχέτιση $r = .344$ για την Α' χρονική φάση και $r = .378$ για την Β' χρονική φάση για το 2^ο πείραμα. Κατόπιν τούτου οδηγηθήκαμε και στην κατασκευή ενός δείκτη συνολικής επιρροής που αθροίζει το σύνολο της άμεσης και της έμμεσης επιρροής.

Εικόνας της μειονότητας

Στην μέτρηση της εικόνας της μειονότητας στηριζόμενοι στην παραγοντική ανάλυση (Βλ. Παράρτημα, Διαγράμματα – Παραγοντικές αναλύσεις, Διάγραμμα 5 & 6) κατασκευάσαμε τους εξής δείκτες (Βλ. Παράρτημα, Πίνακα 20):

α) δείκτης ισορροπημένης ευελιξίας³⁴

β) δείκτης αλλοτριωμένου συντηρητισμού³⁵

34

Ισορροπημένη Ευελιξία

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
Α' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .861	Cronbach's alpha = .853
Β' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .857	Cronbach's alpha = .856

γ) δείκτης συνεκτικού πολιτικού ακτιβισμού³⁶

35

Αλλοτριωμένος Συντηρητισμός

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
A' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .752	Cronbach's alpha = .750
B' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .774	Cronbach's alpha = .757

36

Συνεκτικός Πολιτικός Ακτιβισμός

	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
A' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .711	Cronbach's alpha = .692
B' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha = .701	Cronbach's alpha = .669

Κεφάλαιο 6^ο

1^ο Πείραμα Αποτελέσματα

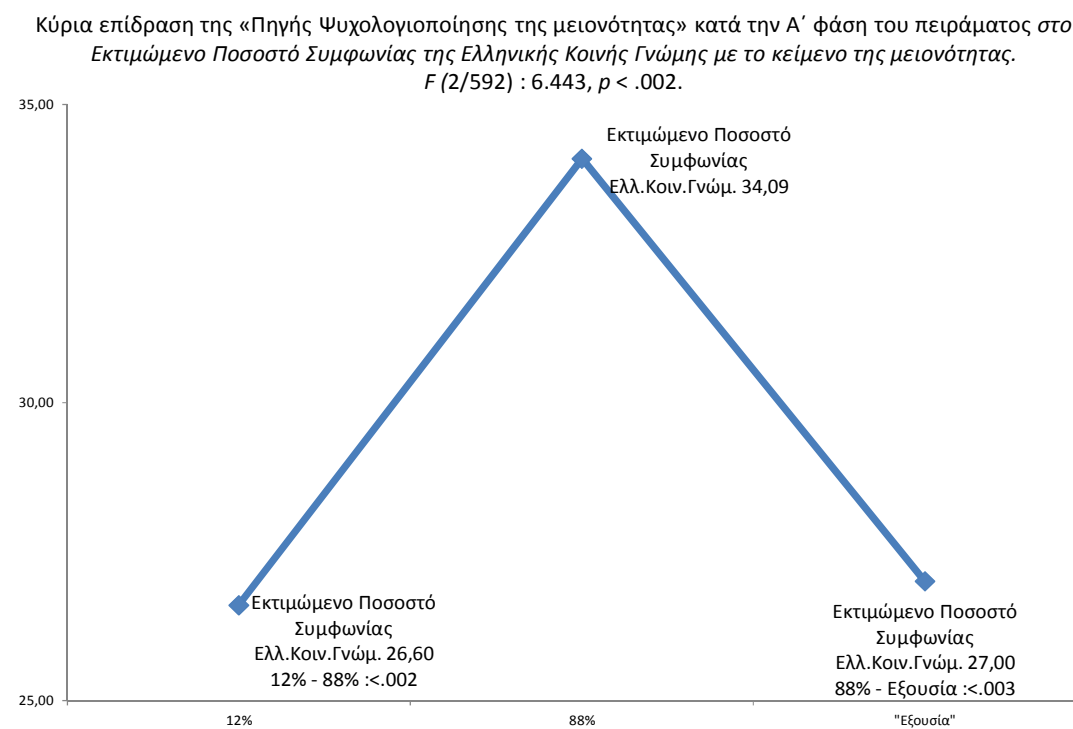
6.1 Κύριες επιδράσεις

6.1.1 Πηγή της ψυχολογιοποίησης

Στην πρώτη χρονική φάση του πειράματος όπως προαναφέρθηκε γίνεται ο χειρισμός μίας μόνο ανεξάρτητης μεταβλητής της *πηγής της ψυχολογιοποίησης*. Για αυτήν την μεταβλητή, όπως προκύπτει από την εφαρμογή ανάλυσης διακύμανσης στα σχετικά δεδομένα, δεν έχουμε στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα αναφορικά με την άμεση, έμμεση ή συνολική επιρροή της μειονότητας. Το μοναδικό αποτέλεσμα που σχετίζεται εμμέσως με την κοινωνική επιρροή, αφορά στη μέτρηση του αποδιδόμενου από τους συμμετέχοντες ποσοστού συμφωνίας της κοινής γνώμης με τις απόψεις της μειονοτικής πηγής επιρροής $F(2/592) = 6,443, p < .002$, δηλαδή με το φαινόμενο της *απατηλής συναίνεσης* (third person effect). Πράγματι όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε στο παρακάτω διάγραμμα 1 όταν η μειονότητα γίνεται αντικείμενο ψυχολογιοποίησης από την πλειοψηφία (88%) εκείνων που διάβασαν τις απόψεις της, το αποδιδόμενο ποσοστό της ελληνικής κοινής γνώμης που συμφωνεί με τις απόψεις αυτές είναι στατιστικώς μεγαλύτερο (34,09%) από το αντίστοιχο ποσοστό στη συνθήκη 12% (26,6%) ($p < .002$) αλλά και με εκείνο που αποδίδεται όταν η μειονότητα υποτίθεται ότι ψυχολογιοποιείται από εκπροσώπους της εξουσίας (27%) ($p < .003$). Με άλλα λόγια στη φάση αυτή κατά την οποία η ενεργός μειονότητα δεν έχει ακόμα δώσει ενδείξεις διαχρονικής συνεκτικότητας το καθεστώς της πηγής που την ψυχολογιοποιεί δεν έχει αντίκτυπο παρά μόνο στο επίπεδο της απατηλής συναίνεσης. Δεδομένου ότι ωστόσο, ως γνωστό, το υψηλό ποσοστό της απατηλής

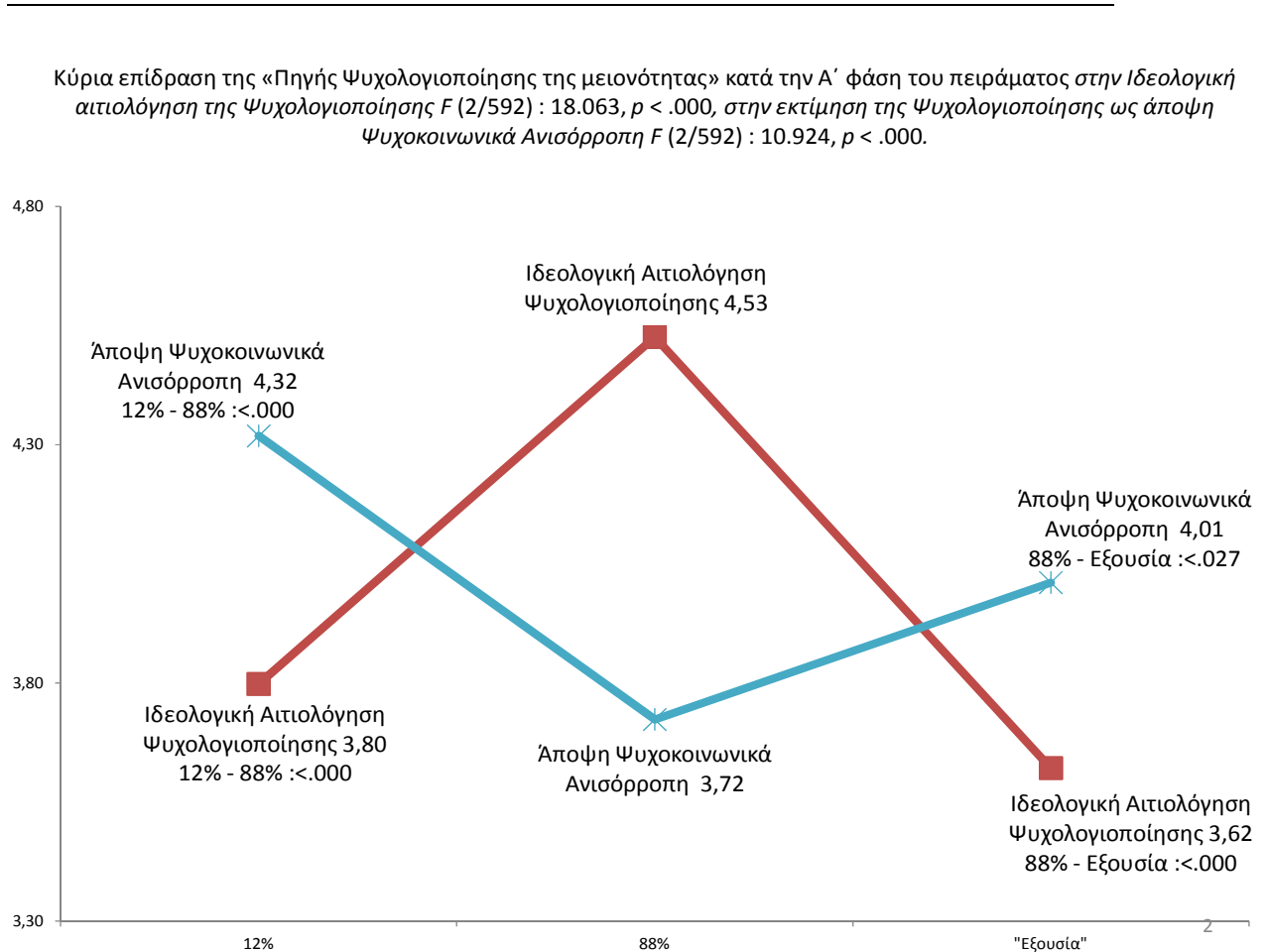
συναίνεσης σχετίζεται συνήθως με μεγαλύτερη αποδοχή των μειονοτικών ιδεών (Ross, Greene, & House, 1977) μπορούμε να πούμε πως το καθεστώς της πηγής της ψυχολογιοποίησης φαίνεται να επιδρά στον τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες προσλαμβάνουν ή και ερμηνεύουν την ιδέα αυτή καθαυτή της ψυχολογιοποίησης. Στη φάση αυτή όπου οι συμμετέχοντες δε διαθέτουν καμία πληροφόρηση ως προς τις ενδεχόμενες συνθήκες διαχρονικής συνεκτικότητας, το καθεστώς της πηγής της ψυχολογιοποίησης παίζει με άλλα λόγια καθοριστικό ρόλο στο αποδιδόμενο ποσοστό συμφωνίας με την ελληνική κοινή γνώμη: ειδικότερα όταν το καθεστώς αυτό είναι πλειοψηφικό φαίνεται πως εμμέσως αυτή η συγκεκριμένη στρατηγική αντίστασης στη μειονοτική επιρροή οδηγείται στην αποτυχία αφού, έστω και σε αναπαραστασιακό επίπεδο, συνοδεύεται από μια αυξημένη συναίνεση με τις μειονοτικές απόψεις.

Διάγραμμα 1

Επιπλέον, η πλειοψηφική αυτή ψυχολογιοποίηση συνοδεύεται με αυξημένη ιδεολογική αιτιολόγηση από την πλευρά των συμμετεχόντων αναφορικά με το γιατί η συγκεκριμένη πηγή οδηγήθηκε σε ψυχολογιοποίηση της μειονοτικής ομάδας σε σχέση με τη μειοψηφική ψυχολογιοποίηση, όσο και με την ψυχολογιοποίηση που προέρχεται από φορείς της εξουσίας $F(2/592) = 18,063, p < .000, M = 4,53$ και αντίστοιχα, $M = 3,80, p < .000$ και $M = 3,62, p < .000$. Στις ίδιες αυτές συνθήκες παρατηρείται τέλος μείωση της πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης με όρους ψυχοκοινωνικής ανισορροπίας $F(2/592) = 10,924, p < .000, M = 3,72$ και αντίστοιχα $M = 4,01, p < .027$, και $M = 4,32, p < .000$, (Βλ. Διάγραμμα 2).

Διάγραμμα 2

Με άλλα λόγια, οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι το μεγαλύτερο τμήμα του ελληνικού πληθυσμού θα συμφωνήσει περισσότερο με τις μειονοτικές απόψεις όταν ο φορέας που επιτίθεται ψυχολογιοποιώντας τη μειονότητα αυτή είναι πλειοψηφικός, παρά το γεγονός ότι στην ίδια συνθήκη δικαιολογούν περισσότερο με ιδεολογικούς λόγους την ιδέα αυτή καθαυτή της ψυχολογιοποίησης, (θεωρούν δηλαδή πως η πλειοψηφία έχει δίκιο να ψυχολογιοποιεί τη μειονότητα και ότι το κάνει επειδή υπερασπίζεται ανθρωπιστικά ιδεώδη και θεμελιώδεις κοινωνικές αξίες) και προσλαμβάνουν την ίδια αυτή στρατηγική λιγότερο με όρους ψυχοκοινωνικής ανισορροπίας (τη θεωρούν δηλαδή λιγότερο ανισόρροπη άποψη, ακραία, ανήθικη κ.τ.λ από ό,τι στις άλλες δύο συνθήκες). Παρά το γεγονός δηλαδή ότι σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε ότι στη συγκεκριμένη συνθήκη η ψυχολογιοποίηση της μειονότητας μάλλον νομιμοποιείται στα μάτια των συμμετεχόντων ως αντίσταση στη μειονοτική επιρροή, η επιρροή αυτή σε αναπαραστασιακό επίπεδο (δηλαδή με όρους third person effect) όχι μόνο δεν παρεμποδίζεται, όπως θα μπορούσαμε να περιμένουμε βασιζόμενοι στα πορίσματα των ερευνών των Tormala κ.α., (2010), αλλά εμφανίζεται ιδιαίτερα αυξημένη.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης μια σειρά αποτελεσμάτων που προκύπτουν από τη σύγκριση των απαντήσεων των συμμετεχόντων στα ερωτήματα σχετικά με την ιδέα αυτή καθαυτή της ψυχολογιοποίησης όταν συγκρίνουμε τη συνθήκη της εξουσίας με τις άλλες δύο. Διαπιστώνουμε πράγματι, (Βλ. Πίνακα 1) πάντα στην Α' φάση της πειραματικής διαδικασίας, όταν δηλαδή δεν υπάρχει ακόμα η δυνατότητα παρέμβασης μιας ενδεχόμενης διαχρονικής συνεκτικότητας εκ μέρους της μειονοτικής πηγής επιρροής, ότι όταν η μειονότητα γίνεται αντικείμενο ψυχολογιοποίησης από την εξουσία, αυτή τη φορά οι συμμετέχοντες έχουν την τάση

να συμφωνούν λιγότερο με την ιδέα της ψυχολογιοποίησης σε σχέση με τη συνθήκη όπου η μειονότητα γίνεται αντικείμενο ψυχολογιοποίησης από την πλειοψηφία και τη μειοψηφία $F(2/592) = 2,568, p < .078, M = 4,22$ και αντίστοιχα $M = 4,63, p < .037$ και $M = 4,58, p < .067$, τη θεωρούν λιγότερο προοδευτική και αντιεξουσιαστική άποψη $F(2/592) = 29,008, p < .000, M = 3,41$ και αντίστοιχα $M = 4,32, p < .000$ και $M = 4,02, p < .000$, την αιτιολογούν λιγότερο ως στρατηγική με ψυχολογιοποιητικούς όρους $F(2/592) = 4,033, p < .018, M = 4,27$ και αντίστοιχα $M = 4,69, p < .006$ και $M = 4,60, p < .037$, ενώ ταυτόχρονα αντιλαμβάνονται περισσότερο τον ρόλο που παίζει ως στρατηγική εξουδετέρωσης της απήχησης των μειονοτικών απόψεων πάντα σε σχέση με τις άλλες δύο συνθήκες της πλειοψηφίας και της μειοψηφίας $F(2/592) = 7,773, p < .000, M = 4,51$ και αντίστοιχα $M = 3,83, p < .000$ και $M = 3,92, p < .002$.

Πίνακας 1

	Συμφωνία με την ιδέα της ψυχολογιοποίησης	Άποψη προοδευτική αντιεξουσιαστική	Ψυχολογιοποιητική αιτιολόγηση	Εξουδετέρωση της απήχησης
88%	4.63	4.32	4.69	3.83
12%	4.58	4.02	4.60	3.92
Εξουσία	4.22	3.41	4.27	4.51

Η κατάσταση γίνεται ακόμα πιο ενδιαφέρουσα στη Β' χρονική φάση του πειράματος, όπου όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τον πίνακα 2, το εξουσιαστικό καθεστώς της πηγής που ψυχολογιοποιεί τη μειονότητα εξακολουθεί να επιδρά ανασταλτικά σε μεταγνωστικό επίπεδο στη στρατηγική της ψυχολογιοποίησης.

Πίνακας 2

	Συμφωνία με την ιδέα της ψυχολογιοποίησης	Άμεση επιρροή μειονοτικών απόψεων	Προοδευτική και Αντιεξουσιαστική άποψη η ψυχολογιοποίηση
88%	4,81	2,48	4,32
12%	4,63	2,63	4,04
Εξουσία	4,16	2,38	3,54

	Αίτιο της ψυχολογιοποίησης η εξουδετέρωση της απήχησης	Εικόνα της μειονότητας με όρους συνεκτικού πολιτικού ακτιβισμού	Πρόσχημο συνολικής επιχειρηματολογίας συμμετεχόντων
88%	3,87	4,52	-3,39
12%	4,01	4,54	-3,96
Εξουσία	4,45	4,89	-2,78

Πράγματι, όταν ψυχολογιοποιεί η εξουσία παρατηρούμε τους συμμετέχοντες να συμφωνούν λιγότερο με την ιδέα της ψυχολογιοποίησης $F(2/592) = 6,450, p < .002, M = 4,16$ και αντίστοιχα $M = 4,63, p < .012$ και $M = 4,81, p < .000$ σε σχέση με το εάν η ψυχολογιοποίηση προέρχεται από τη μειοψηφία ή την πλειοψηφία και να επηρεάζονται λιγότερο άμεσα από τις μειονοτικές απόψεις $F(2/592) = 3,293, p < .038, M = 2,38$ και $M = 2,63, p < .011$, να θεωρούν λιγότερο την ψυχολογιοποίηση προοδευτική και αντιεξουσιαστική άποψη $F(2/592) = 20,569 p < .000, M = 3,54$ και

αντίστοιχα $M = 4,04$, $p < .000$ και $M = 4,32$, $p < .000$ να αντιλαμβάνονται περισσότερο τον απώτερο στόχο της που είναι η εξουδετέρωση της απήχησης των μειονοτικών ιδεών $F(2/592) = 5,958$, $p < .003$, $M = 4,45$ και αντίστοιχα $M = 4,01$, $p < .015$ και $M = 3,87$, $p < .001$ να προσλαμβάνουν περισσότερο τη μειονοτική ομάδα με όρους πολιτικού, συνεκτικού ακτιβισμού $F(2/592) = 6,469$, $p < .002$, $M = 4,89$ και αντίστοιχα $M = 4,54$, $p < .003$ και $M = 4,52$, $p < .001$ και να έχουν τη τάση να επιχειρηματολογούν λιγότερο αρνητικά σχετικά με τη μειονοτική ομάδα τόσο με αναφορά στα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά όσο και στο περιεχόμενο των λόγων της $F(2/592) = 2,793$, $p < .062$, $M = -2,78$ και $M = -3,96$, $p < .018$. Παρατηρούμε επομένως ότι σε αυτή τη δεύτερη φάση του πειράματος η διαφοροποίηση επεκτείνεται εν μέρει και στο επίπεδο της ασκούμενης άμεσης επιρροής από τη μειονότητα. Ενώ συμφωνούν λιγότερο οι συμμετέχοντες με την ιδέα της ψυχολογιοποίησης, όταν εκείνη προέρχεται από την εξουσία και αποκωδικοποιούν τον ιδεολογικό και επικοινωνιακό της ρόλο έχοντας πλήρη συνείδηση του πολιτικού ακτιβισμού της μειονότητας ενώ ταυτόχρονα αποφεύγουν να χρησιμοποιούν αρνητική επιχειρηματολογία απέναντι στην ίδια και στο σκεπτικό που αυτή αναπτύσσει, εν τούτοις παρατηρούμε ότι επηρεάζονται σε άμεσο επίπεδο λιγότερο από τις μειονοτικές αυτές απόψεις από ό,τι στις δύο άλλες συνθήκες.

Η σύγκριση των δεδομένων μας στο σημείο αυτό με τα αποτελέσματα ορισμένων πρόσφατων εργασιών του Tormala κ.α. (2010) αξίζει ίσως περαιτέρω διερεύνησης σε πειραματικό επίπεδο. Αν και αυτό υπερβαίνει τα όρια της παρούσας εργασίας δεν παύει να παρουσιάζει ενδιαφέροντα η διαπίστωση πως σύμφωνα με τα αποτελέσματα που μόλις περιγράψαμε η σύγκριση αυτή γίνεται με δύο διαφορετικούς τρόπους: α) όταν η μειονότητα ψυχολογιοποιείται από την «πλειοψηφία» η συγκεκριμένη

στρατηγική αντίστασης φαίνεται να νομιμοποιείται στα μάτια του δέκτη του μειονοτικού μηνύματος αλλά – σε αναπαραστασιακό επίπεδο - αποτυγχάνει σε αντίθεση με τις προβλέψεις του Toimala κ.α. (2010), ενώ β) όταν η μειονότητα ψυχολογιοποιείται από την «εξουσία», απονομιμοποιείται στα μάτια των συμμετεχόντων αλλά επιτυγχάνει ως αντίσταση στη μειονοτική (άμεση) επιρροή. Είναι πιστεύουμε προφανές πως το διαφορετικό νόημα και η διαφορετική «αποτελεσματικότητα» της ψυχολογιοποίησης σε συνάρτηση με τον πλειοψηφικό ή εξουσιαστικό χαρακτήρα του φορέα προέλευσής της υποδηλώνουν εμμέσως πλην σαφώς τον κανονιστικό προσδιορισμό και τον ιδεολογικό ρόλο της ψυχολογιοποίησης, καθώς επίσης και το γεγονός πως ο συγκεκριμένος τρόπος ερμηνεύσης του μειονοτικού λόγου υπερβαίνει κατά πολύ το επίπεδο της γνωσιακής της λειτουργίας. Θα επανέλθουμε όμως στο σημείο αυτό αργότερα.

6.1.2 Διαχρονική συνεκτικότητα

Διαπιστώνουμε καταρχάς (Βλ. Πίνακα 3) ότι ως αναμενόταν (Moscovici, 1980) η διαχρονική συνεκτικότητα της μειονότητας επιφέρει γενικά μεγαλύτερη επιρροή. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι η μειονότητα στη Β' χρονική φάση της πειραματικής διαδικασίας αντιδρά στη ψυχολογιοποίησή της, την οποία υπέστη στην Α' φάση του πειράματος δηλώνοντας ότι παρά την ψυχολογιοποίηση της αυτή η ίδια εξακολουθεί να υποστηρίζει τις συγκεκριμένες απόψεις, οδηγεί σε αύξηση της επιρροής σε άμεσο $F(1/593) = 6,896, p < .009$, έμμεσο $F(1/593) = 4,622, p < .032$ και συνολικό επίπεδο $F(1/593) = 9,330, p < .002$ σε σχέση με αυτή που παρατηρείται στις συνθήκες μη διαχρονικής συνεκτικότητας.

Πίνακας 3

	Άμεση επιρροή	Έμμεση επιρροή	Συνολική επιρροή
Διαχρονική συνεκτικότητα	2.60	3.33	2.96
Μη διαχρονική συνεκτικότητα	2.39	3.18	2.78

Διαπιστώνουμε επίσης πως η μεγαλύτερη αυτή επιρροή συνοδεύεται από την αίσθηση ότι στις συγκεκριμένες συνθήκες συμφωνεί το μεγαλύτερο ποσοστό της ελληνικής κοινής γνώμης με τις απόψεις της μειονότητας, δηλαδή συνοδεύεται από το φαινόμενο της απατηλής συναίνεσης $F(1/593) = 13,625, p < .000$ (Βλ. Πίνακα 4).

Πίνακας 4

Ποσοστό συμφωνίας της ελληνικής κοινής γνώμης με τις μειονοτικές ιδέες	
Διαχρονική συνεκτικότητα	31.42
Μη διαχρονική συνεκτικότητα	24.36

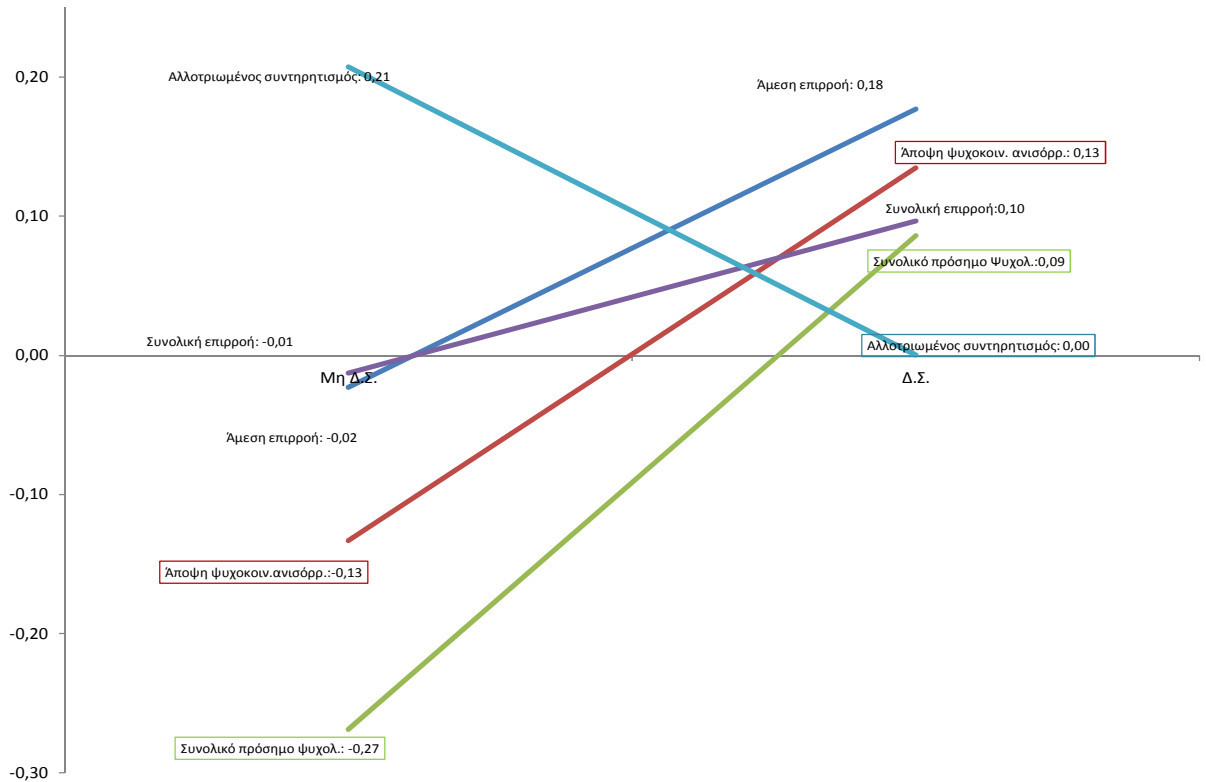
Η κύρια αυτή επίδραση της διαχρονικής συνεκτικότητας όχι πλέον σε άμεσο επίπεδο αλλά και σε επίπεδο έμμεσης και συνολικής επιρροής καθώς επίσης και στο επίπεδο της απατηλής συναίνεσης, φαίνεται να επιβεβαιώνει την υπόθεση που διατύπωσε ο

Παπαστάμου (1989) σύμφωνα με την οποία η διαχρονική συνεκτικότητα της μειονότητας είναι σε θέση να αποτελέσει ανάχωμα στις διαβρωτικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης.

Τα δεδομένα που έχουμε τόσο σε μεταγνωστικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο επιρροής στη σύγκριση μεταξύ δεύτερης και πρώτης χρονικής φάσης φαίνεται να επιβεβαιώνουν πλήρως το συμπέρασμα αυτό (Βλ. Πίνακα 5). Διαπιστώνουμε πράγματι ότι στη δεύτερη φάση έχουμε μεγαλύτερη άμεση $F(1/593) = 8.495, p < .004$ και συνολική επιρροή των μειονοτικών απόψεων $F(1/593) = 4.549, p < .033$ σε σχέση με την πρώτη φάση, οι συμμετέχοντες αντιμετωπίζουν περισσότερο την ψυχολογιοποίηση της πηγής ως μια άποψη ψυχοκοινωνικά ανισόρροπη $F(1/593) = 8.127, p < .005$, έχουν τη τάση να ψυχολογιοποιούν περισσότερο θετικά την μειονότητα $F(1/593) = 3.469, p < .063$, και την προσλαμβάνουν λιγότερο με όρους αλλοτριωμένου συντηρητισμού $F(1/593) = 4.977, p < .026$.

Πίνακας 5

Κύρια επίδραση της «Διαχρονικής Συνεκτικότητας» στις διαφορές της Β' φάσης από την Α' φάση του πειράματος στην Άμεση Επιρροή $F(1/593) = 8.495, p < .004$, στη Συνολική Επιρροή $F(1/593) = 4.549, p < .033$, στην εκτίμηση της Ψυχολογιοποίησης ως άποψη Ψυχοκοινωνικά Ανισόρροπη $F(1/593) = 8.127, p < .005$, στο Συνολικό Πρόσημο της Ψυχολογιοποίησης $F(1/593) = 3.469, p < .063$ και στην Πρόσληψη του Αλλοτριωμένου Συντηρητισμού $F(1/593) = 4.977, p < .026$.

Προτού περάσουμε στην παρουσίαση των αλληλεπιδράσεων των ανεξάρτητων μεταβλητών μας οφείλουμε να σταθούμε λίγο περισσότερο στην ανεξάρτητη μεταβλητή της διαχρονικής συνεκτικότητας, υπό την έννοια ότι ως γνωστό αυτή η στρατηγική της μειονοτικής επιρροής όπως και οι υπόλοιπες άλλωστε (συγχρονική συνεκτικότητα, είδος διαπραγμάτευσης κ.α.) έχει τόσο μια συμβολική όσο και μια πραγματολογική αξία. Υπενθυμίζουμε πράγματι ότι σύμφωνα με τον Moscovici, (1976) η σπουδαιότητα της συμπεριφοράς της μειονότητας κατά τη διάρκεια της διαδικασίας επιρροής δε βρίσκεται τόσο στη συμπεριφορά αυτή καθαυτή αλλά στις πληροφορίες που μπορεί να δίνει αυτή για την ίδια τη μειονότητα. Το γεγονός δηλαδή

ότι μια μειονότητα δηλώνει ότι δεν άλλαξε γνώμη μπορεί να προσλαμβάνει την έννοια της συνεκτικότητας και της σιγουριάς που μπορεί να έχει για το δίκαιο των απόψεών της, θα μπορούσε ωστόσο να προσλάβει την έννοια της αδιαλλαξίας ή του δογματισμού (Nemeth κ.α., 1974). Επίσης, το ότι μια μειονότητα επαναλαμβάνει τις απόψεις της, (κλασσικός τρόπος εγχειρηματοποίησης της διαχρονικής συνεκτικότητας στα πειράματα των Moscovici, S., Lage, E., & Naffrechoux, M., 1969) μπορεί να οδηγήσει σε αντίστοιχα διπλή ερμηνεία. Στο σημείο αυτό έρχεται να προστεθεί μια ακόμα διάσταση η οποία αφορά τη γνωστική επεξεργασία την οποία καλείται να επιτελέσει ο δέκτης του μειονοτικού μηνύματος και η οποία συνίσταται μέσα από την ανάγνωση του μειονοτικού κειμένου στην ενδεχόμενη γνωστική επικύρωσή του. Είναι λοιπόν προφανές το ενδιαφέρον που παρουσιάζει η διαφοροποίηση ανάμεσα στη διαχρονική συνεκτικότητα με απλούς όρους δεδηλωμένης εμμονής της μειονότητας στις αρχικές της απόψεις και η επανέκθεση αυτή καθαυτή των συμμετεχόντων στις μειονοτικές αυτές απόψεις. Αρκεί με άλλα λόγια η απλή δήλωση της μειονότητας ότι δεν έχει αλλάξει γνώμη για να ενεργοποιηθεί σε αναπαραστασιακό επίπεδο η συνεκτική διαχρονικότητά της και κατ' επέκταση η διαδικασία γνωστικής επικύρωσης των απόψεών της, ή απαιτείται η επανέκθεση των συμμετεχόντων στις μειονοτικές απόψεις ώστε να αναγκαστούν να διαβάσουν για δεύτερη φορά το μειονοτικό κείμενο, γεγονός που θα σημαίνει αύξηση της γνωστικής του επεξεργασίας και συνεπώς βελτιστοποίηση των πιθανοτήτων ενεργοποίησης της διαδικασίας της γνωστικής επικύρωσης;

6.1.3 Επανεκθεση των συμμετεχόντων στο μήνυμα της μειονότητας

Από τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων (Βλ. Πίνακα 6) προκύπτει ότι, όταν οι συμμετέχοντες επανεκτίθενται στο μειονοτικό μήνυμα, εμφανίζεται μεγαλύτερη

έμμεση επιρροή, κατά την δεύτερη φάση του πειράματος, $F(1/593) = 5.753, p < .017$. Μια πρώτη ανάγνωση του αποτελέσματος αυτού δικαιώνει προφανώς την υπόθεση ότι η επανέκθεση του δέκτη του μηνύματος στις απόψεις της πηγής αυξάνει την (έμμεση) επιρροή της. Τι σημαίνει όμως αυτό; Πρόκειται απλώς για αποτέλεσμα της ποσοτικά αυξημένης γνωστικής διεργασίας που καλούνται να επιτελέσουν εδώ οι συμμετέχοντες; ή αποτελεί ένδειξη συγκερασμού της αυξημένης γνωστικής δραστηριότητας των συμμετεχόντων και της αναπαραστασιακής σηματοδότησης που θα μπορούσε να προκαλέσει αυτή η επανάληψη των μειονοτικών απόψεων; Απάντηση στα ερωτήματα αυτά θα μας δώσει η αλληλεπίδραση των δύο σχετικών ανεξάρτητων μεταβλητών: της επανέκθεσης ή μη των συμμετεχόντων στις μειονοτικές απόψεις, με τη διαχρονική συνεκτικότητα της μειονότητας μέσα από τη συμβολική δήλωσή της ή μη ότι δεν άλλαξε τις απόψεις αυτές.

Πίνακας 6

Έμμεση επιρροή

Επανεκθεση	3,34
Μη επανεκθεση	3,17

6.2 Αλληλεπιδράσεις

6.2.1 Διαχρονική συνεκτικότητα και επανέκθεση των συμμετεχόντων στις μειονοτικές απόψεις.

6.2.1.1 Άμεση επιρροή

Μια πρώτη διαπίστωση στη δεύτερη φάση του πειράματος αφορά στην στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση των συγκεκριμένων ανεξάρτητων μεταβλητών στο επίπεδο της άμεσης επιρροής $F(1/591) = 5,308, p < .022$, (Βλ. Πίνακα 7), γεγονός που επαναλαμβάνεται σε οριακό όμως επίπεδο $F(1/591) = 3,046, p < .081$ σε ό,τι αφορά την άσκηση συνολικής επιρροής (Βλ. Πίνακα 8). Πράγματι, (Βλ. Πίνακα 7) όπως προκύπτει από την ανάλυση των δεδομένων μας στις συνθήκες μη επανέκθεσης, η επίδειξη διαχρονικής συνεκτικότητας μέσω της απλής δήλωσης της μειονότητας ότι δεν έχει αλλάξει τις απόψεις της παρ'όλες τις επιθέσεις (ψυχολογιοποιητικής μορφής) που έχει υποστεί, αρκεί για να ασκηθεί μεγαλύτερη άμεση επιρροή από αυτήν που ασκείται σε περίπτωση απουσίας ένδειξης διαχρονικής συνεκτικότητας από πλευράς μειονότητας $F(1/273) = 12,462, p < .000, M = 2,68$ και $M = 2,28$.

Πίνακας 7

Άμεση επιρροή

	Επανέκθεση	Μη επανέκθεση
Διαχρονική συνεκτικότητα	2,53	2,68
Μη διαχρονική συνεκτικότητα	2,50	2,28

Πίνακας 8

Συνολική επιρροή

	Επανεκθεση	Μη επανεκθεση
Διαχρονική συνεκτικότητα	2,95	2,96
Μη διαχρονική συνεκτικότητα	2,88	2,68

Διαπιστώνουμε επίσης ότι στις συνθήκες μη διαχρονικής συνεκτικότητας όταν δηλαδή στη δεύτερη φάση του πειράματος οι συμμετέχοντες δεν έχουν καμία πληροφορία ως προς τις αντιδράσεις της μειονότητας στις επιθέσεις που υπέστη κατά το παρελθόν και οπωσδήποτε καμία ένδειξη σε ό,τι αφορά το ενδεχόμενο (έστω και σε συμβολικό επίπεδο) κάποιας μορφής διαχρονικής συνεκτικότητας εκ μέρους της, στις συνθήκες αυτές η επανεκθεση των συμμετεχόντων στις μειονοτικές απόψεις φαίνεται να παίζει καταλυτικό ρόλο υπό την έννοια ότι αυξάνει στατιστικώς σημαντικά την ασκούμενη άμεση επιρροή σε σχέση με αυτήν που εμφανίζεται στη συνθήκη μη επανεκθεσης $F(1/292) = 4,284, p < .039, M = 2,50$ και $M = 2,28$. Αντίθετα, στις συνθήκες διαχρονικής συνεκτικότητας, η επανεκθεση ή μη των συμμετεχόντων στις μειονοτικές θέσεις ουδεμία επίπτωση φαίνεται να έχει στο επίπεδο της ασκούμενης άμεσης μειονοτικής επιρροής $F(1/299) = 1,566, p < .212$ n.s., $M = 2,53$ και $M = 2,68$. Τα αποτελέσματα αυτά είναι κατά τη γνώμη μας ιδιαίτερος σημαντικά γιατί απαντούν με τρόπο σαφή στο ερώτημα που τίθεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια σε ό,τι αφορά την αντίστοιχη σπουδαιότητα της παρέμβασης του γνωσιακού και αναπαραστασιακού παράγοντα στις διαδικασίες κοινωνικής επιρροής: από τη μια μεριά διαπιστώνουμε πράγματι πως σε συνθήκες μειωμένης γνωστικής διεργασίας (μη επανεκθεσης) η ενεργοποίηση σε

αναπαραστασιακό επίπεδο της διαχρονικής συνεκτικότητας αρκεί για να οδηγήσει σε αύξηση της μειονοτικής επιρροής σε αντίθεση με τις συνθήκες αυξημένης γνωστικής διεργασίας όπου το αναπαραστασιακό επίπεδο δεν προσφέρει τίποτα περισσότερο στην ικανότητα της μειονότητας να ασκήσει την επιρροή της. Από την άλλη μεριά, παρατηρούμε πως σε συνθήκες απενεργοποίησης του αναπαραστασιακού πεδίου (συνθήκες μη διαχρονικότητας) η αύξηση της γνωστικής δραστηριότητας συνοδεύεται από την αναμενόμενη αύξηση της μειονοτικής επιρροής, ενώ σε συνθήκες ενεργοποιημένου αναπαραστασιακού πεδίου (συνθήκες διαχρονικής συνεκτικότητας) η μείωση της γνωστικής δραστηριότητας ουδεμία αρνητική επίπτωση έχει στην ασκούμενη μειονοτική επιρροή. Με άλλα λόγια, ένα πρώτο συμπέρασμα που θα μπορούσαμε να βγάλουμε εδώ είναι πως το αναπαραστασιακό και το γνωστικό επίπεδο είναι περισσότερο συμπληρωματικά παρά αντιθετικά το ένα με το άλλο: Η ενεργοποίηση του ενός αναπληρώνει την απενεργοποίηση του άλλου ενώ η απενεργοποίηση και των δύο οδηγεί φυσικά σε δραστική μείωση της επιρροής. Ενδιαφέρουσα είναι τέλος, η διαπίστωση πως η ενεργοποίηση και των δύο δεν επιφέρει περαιτέρω αύξηση της μειονοτικής επιρροής.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε λοιπόν πως η επανέκθεση στις μειονοτικές απόψεις περιττεύει όταν η μειονότητα δηλώνει στη δεύτερη χρονική φάση ότι παραμένει σταθερή στις απόψεις της γεγονός που επιβεβαιώνει και το πείραμα του Παπαστάμου, (1989) αναφορικά με την ισχύ της αναπαραστασιακής ερμηνείας των συμμετεχόντων προκειμένου η ψυχολογιοποίηση να χάσει την επίδρασή της.

Στην περίπτωση όμως που οι συμμετέχοντες οδηγούνται στην επανέκθεση του μειονοτικού μηνύματος όταν η μειονότητα δεν επιδεικνύει διαχρονική συνεκτικότητα, τότε η άμεση επιρροή της αυξάνεται σημαντικά, κάτι που μας οδηγεί

στο συμπέρασμα ότι σημασία έχει στην συγκεκριμένη περίπτωση η αυξημένη γνωστική δραστηριότητα των συμμετεχόντων στο μειονοτικό μήνυμα.

Επομένως, η επανέκθεση των συμμετεχόντων στις μειονοτικές απόψεις είναι απαραίτητη μόνο όταν δεν συντρέχουν οι συνθήκες διαχρονικής συνεκτικότητας. Οι συνθήκες αυτές αποτελούν από μόνες τους εχέγγυο για την ύπαρξη άμεσης επιρροής του μειονοτικού μηνύματος και αναστολής της επίδρασης της συγκεκριμένης μειονοτικής στρατηγικής αντίστασης.

6.2.1.2 Εικόνα της πηγής και επιχειρηματολογία των συμμετεχόντων

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της εικόνας και του είδους της επιχειρηματολογίας που χρησιμοποιούν οι συμμετέχοντες. Διαπιστώνουμε πράγματι πως στις συνθήκες που είχαμε μειωμένη άμεση επιρροή είναι αυτές που προσλαμβάνουν τη μειονότητα περισσότερο με όρους συνεκτικού πολιτικού ακτιβισμού $F(1/273) = 4,928, p < .027, M = 4,57$ και $M = 4,86, F(1/292) = 8,948, p < .003, M = 4,45$ και $M = 4,86$, (Βλ. Πίνακα 9).

Πίνακας 9

Συνεκτικός πολιτικός ακτιβισμός

	Επανεκθεση	Μη επανεκθεση
Διαχρονική συνεκτικότητα	4,68	4,57
Μη διαχρονική συνεκτικότητα	4,45	4,86

Διαπιστώνουμε επίσης ότι η μειωμένη άμεση επιρροή και η αυξημένη πρόσληψη της μειονότητας με όρους συνεκτικού πολιτικού ακτιβισμού συνοδεύεται από μία αυξημένη επικέντρωση των συμμετεχόντων στο περιεχόμενο τη μηνύματος $F(1/273) = 3,032, p < .083, M = -0,14$ και $M = -0,29, F(1/292) = 5,262, p < .023, M = -0,29$ και $M = -0,11$, (Βλ. Πίνακα 10)³⁷.

Πίνακας 10

Είδος επιχειρηματολογίας (Ψ – Π)

	Επανεκθεση	Μη επανεκθεση
Διαχρονική Συνεκτικότητα	-0,23	-0,14
Μη διαχρονική συνεκτικότητα	-0,11	-0,29

Φαίνεται δηλαδή ότι εκεί που υπάρχει μικρότερη άμεση επιρροή και αυξημένη πρόσληψη της μειονότητας με όρους πολιτικού συνεκτικού ακτιβισμού, είναι εκεί όπου οι συμμετέχοντες επικεντρώνονται περισσότερο στο περιεχόμενο του μειονοτικού μηνύματος και λιγότερο στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειονότητας.

Αυτό δηλαδή που είναι ενδιαφέρον εδώ είναι το γεγονός ότι στη συνθήκη της σχετικά μεγαλύτερης επιτυχίας της ψυχολογιοποίησης (εκεί με άλλα λόγια όπου ασκείται

³⁷ ο δείκτης αφορά το είδος επιχειρηματολογίας που αναπτύσσουν τα υποκείμενα απέναντι στη μειονότητα και στις απόψεις της και κατασκευάστηκε αφαιρώντας από τα items που επικεντρώνονται στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειονότητας, τα items που επικεντρώνονται στο περιεχόμενο, άρα όσο πιο θετικό ή λιγότερο αρνητικό είναι το πρόσημο τόσο περισσότερο τα υποκείμενα ψυχολογιοποιούν τη μειονότητα.

μικρότερη άμεση επιρροή) δεν εμφανίζεται μια μεγαλύτερη ψυχολογιοποίηση της μειονότητας από τους συμμετέχοντες (Βλ. Παπαστάμου 1989, Papastamou, 1986) αλλά μία εντονότερη γνωστική επικέντρωση στο περιεχόμενο του μηνύματός της. Εκ πρώτης όψεως το αποτέλεσμα αυτό θα μπορούσε να φανεί αντιφατικό με τα κλασσικά ευρήματα στη σχετικής κοινωνιοψυχολογικής βιβλιογραφίας, δεδομένου ότι όπως πολύ καλά γνωρίζουμε (Moscovici, 1980) η γνωστική επεξεργασία του μειονοτικού μηνύματος από τους δέκτες του συνοδεύεται κατά κανόνα από αύξηση της μειονοτικής επιρροής. Δύο διαπιστώσεις μας εμποδίζουν ωστόσο να καταλήξουμε σε αυτό το συμπέρασμα. Η πρώτη είναι ότι η αυξομείωση της επιρροής στο πείραμα αυτό εμφανίζεται κυρίως στο επίπεδο της άμεσης επιρροής ενώ η αύξηση της μειονοτικής επιρροής μέσω της γνωστικής επεξεργασίας του μηνύματος εμφανίζεται συνήθως στο επίπεδο της έμμεσης επιρροής. Στο επίπεδο της άμεσης, ωστόσο, η αυξανόμενη γνωστική επεξεργασία του μηνύματος επιφέρει κατά κανόνα μείωση, ως αποτέλεσμα της διαδικασίας της γνωστικής ακύρωσης (Moscovici, S., Mugny, G., Pérez J., A., 1985).

Η δεύτερη διαπίστωση είναι πως τα αποτελέσματα που μόλις περιγράψαμε ισχύουν γενικώς αλλά κυρίως όταν η ψυχολογιοποίηση της μειονότητας προέρχεται από πλευράς μειοψηφίας (Βλ. Πίνακα 11) η οποία, όπως είδαμε πριν λίγο (Βλ. Πίνακα 2), οριακά αποτυγχάνει περισσότερο από τις άλλες δύο συνθήκες της εξουσίας και της πλειοψηφίας.

Συγκεκριμένα, (Βλ. Πίνακα 11) έχουμε τον ίδιο τύπο αποτελεσμάτων αναφορικά με την άμεση επιρροή των μειονοτικού μηνύματος όταν ο φορέας της ψυχολογιοποίησης είναι μια μειοψηφία $F(1/193) = 5,329, p < .022, F(1/840) = 13,000, p < .001, M = 2,95$ και $M = 2,20, F(1/86) = 4,306, p < .041, M = 2,63$ και $M = 2,20$, για τη

συνολική επιρροή του μειονοτικού μηνύματος $F(1/193) = 7,739, p < .006, F(1/84) = 14,276, p < .000, M = 3,24$ και $M = 2,67, F(1/86) = 3,167, p < .079, M = 2,96$ και $M = 2,67$ και για την εικόνα που σχηματίζουν τα υποκείμενα για τη μειονότητα με όρους συνεκτικού πολιτικού ακτιβισμού, πάντα όταν ο φορέας είναι μια μειοψηφία $F(1/193) = 13,809, p < .000, F(1/84) = 14,860, p < .000, M = 4,15$ και $M = 4,92, F(1/86) = 5,632, p < .020, M = 4,34$ και $M = 4,92$.

Πίνακας 11

12%		12%		12%				
Άμεση επιρροή		Συνολική επιρροή		Συνεκτικός πολιτικός ακτιβισμός				
Επαν.	Μη επαν.	Επαν.	Μη επαν.	Επαν.	Μη επαν.	Επαν.	Μη επαν.	
Διαchr. Συν.	2,67	2,95	Διαchr. Συν.	2,90	3,24	Διαchr. Συν.	4,73	4,15
Μη διαchr.συν.	2,63	2,20	Μη διαchr.συν.	2,96	2,67	Μη διαchr.συν.	4,34	4,92

6.2.2 Πηγή της ψυχολογιοποίησης και επανέκθεση των συμμετεχόντων στις μειονοτικές απόψεις.

6.2.2.1 Έμμεση επιρροή

Ξαναγυρνώντας στο επίπεδο της έμμεσης επιρροής υπενθυμίζουμε ότι η επανέκθεση των συμμετεχόντων στο μειονοτικό κείμενο οδηγεί σε αυξημένη έμμεση επιρροή $F(1/593) = 5,753, p < .017$, (Βλ. προηγούμενο πίνακα 6). Μπορούμε να υποθέσουμε ότι όταν οι συμμετέχοντες οδηγούνται να διαβάσουν ξανά το κείμενο της μειονότητας προκαλείται αυξημένη γνωστική διεργασία πράγμα το οποίο θα μπορούσε να

ενεργοποιήσει τον μηχανισμό της γνωστικής επικύρωσης ο οποίος σύμφωνα με τον Moscovici μπορεί να προκαλέσει μεταστροφή των συμμετεχόντων στις μειονοτικές ιδέες. Αυτό βέβαια είναι μια υπόθεση γιατί δεν έχουμε στοιχεία σε αυτό το πείραμα για να ελέγξουμε κατά πόσο η επανέκθεση προκαλεί αύξηση της γνωστικής διεργασίας.

Το φαινόμενο όμως αυτό, ότι η επανέκθεση των συμμετεχόντων στο μήνυμα της μειονότητας αυξάνει την έμμεση επιρροή, φαίνεται να ισχύει μόνο (Βλ. Πίνακα 12) όταν η ψυχολογιοποίηση της μειονότητας προέρχεται είτε από την πλειοψηφία $F(1/210) = 4.773, p < .030, M = 3,34$ και $M = 3,07$ είτε από την εξουσία $F(1/184) = 9.198, p < .003, M = 3,47$ και $M = 3,07$ και όχι όταν προέρχεται από τη μειοψηφία $F(1/195) = 1.188, p < .277$ n.s., $M = 3,22$ και $M = 3,36$.

Πίνακας 12

Έμμεση επιρροή

	Επανέκθεση	Μη επανέκθεση
88%	3,34	3,07
12%	3,22	3,36
Εξουσία	3,47	3,07

Φαίνεται, δηλαδή, ότι στις συνθήκες αυτές (της πλειοψηφικής και εξουσιαστικής πηγής της ψυχολογιοποίησης) η επανέκθεση στο μειονοτικό κείμενο αποτελεί εμπόδιο στις κατά κανόνα αρνητικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης, αφού αυξάνεται εδώ η άσκηση της έμμεσης μειονοτικής επιρροής. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει εδώ η διαπίστωση ότι στις συνθήκες μη επανέκθεσης (όπου όπως είδαμε, η «πλειοψηφική» και «εξουσιαστική» ψυχολογιοποίηση καθίσταται σημαντικό εμπόδιο στην έμμεση μειονοτική επιρροή) η μειοψηφική προέλευση της συγκεκριμένης αυτής αντίστασης της μειονοτικής επιρροής την καθιστά σαφώς λιγότερο αποτελεσματική από τις άλλες δύο εναλλακτικές προελεύσεις που εμφανίζονται σε αυτό το πείραμα. Πράγματι, όπως βλέπουμε στον πίνακα 12 σε συνθήκες μη επανέκθεσης (όπου δηλαδή, σύμφωνα με το μοντέλο κοινωνικής νόησης αλλά και τη θεωρία του Moscovici, υπάρχουν αμβλυμμένες πιθανότητες ενεργοποίησής της συστηματικής επεξεργασίας του κειμένου πειθούς ή της μειονοτικής γνωστικής επικύρωσης αντίστοιχα) εάν η ψυχολογιοποίηση ασκείται από μια μειοψηφία χάνει σημαντικό τμήμα της αποτελεσματικότητάς της ως στρατηγική αντίστασης στη μειονοτική επιρροή και ειδικότερα στο επίπεδο της μεταστροφής στις μειονοτικές ιδέες, σε σύγκριση με την αποτελεσματικότητά της όταν αυτή ασκείται από μια πλειοψηφία $F(2/272) = 3,233, p < .041, M = 3,36$ και αντίστοιχα $M = 3,07, p < .025$ και $M = 3,07, p < .030$.

6.2.3 Πηγή της ψυχολογιοποίησης, διαχρονική συνεκτικότητα και επανέκθεση των συμμετεχόντων στις μειονοτικές απόψεις.

6.2.3.1 Έμμεση επιρροή

Εστιάζοντας την προσοχή μας στον πίνακα 12 και συγκεκριμένα όταν η πηγή της ψυχολογιοποίησης είναι η εξουσία, στη συνθήκη αυτή, όπως προείπαμε, η

επανεκθεση των συμμετεχόντων στο μειονοτικό κείμενο φαίνεται να αποτελεί αντίσταση στις αρνητικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης αφού αυξάνεται η έμμεση επιρροή του μειονοτικού κειμένου σε σχέση με αυτή που προκύπτει στη συνθήκη μη επανεκθεσης. Το πιο ενδιαφέρον όμως είναι ότι αυτή ακριβώς η αλληλεπίδραση της πηγής της ψυχολογιοποίησης με την επανεκθεση των συμμετεχόντων στο μειονοτικό κείμενο φαίνεται να ισχύει μόνο στις συνθήκες της διαχρονικής συνεκτικότητας (Βλ. Πίνακα 13), $F(2/583) = 3,223, p < .041, F(1/97) = 4,123, p < .045, M = 3,67$ και $M = 3,25$. Το φαινόμενο δηλαδή που είδαμε πιο πριν στην αλληλεπίδραση επανεκθεσης με τη διαχρονική συνεκτικότητα στο επίπεδο της άμεσης επιρροής και οριακά στο επίπεδο της συνολικής επιρροής (Βλ. Πίνακα 7 & 8), ότι δηλαδή αυτό που παίζει ρόλο δεν είναι η επανεκθεση ή μη αυτή καθαυτή των συμμετεχόντων στο μειονοτικό κείμενο αλλά η σημασία την οποία προσλαμβάνει για τους συμμετέχοντες η επανεκθεση αυτή μέσω της διαχρονικής συνεκτικότητας της μειονότητας, φαίνεται να επαληθεύεται και στο επίπεδο της έμμεσης επιρροής λαμβάνοντας όμως αυτή τη φορά υπόψη την προέλευση της ψυχολογιοποίησης.

Πίνακας 13

Έμμεση επιρροή

	ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ		ΜΗ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
	Επανεκθεση	Μη επανεκθεση	Επανεκθεση	Μη επανεκθεση
88%	3,38	3,11	3,30	3,04
12%	3,17	3,56	3,28	3,13
Εξουσία	3,67	3,08	3,25	3,06

Αντιθέτως, στις συνθήκες όπου η ψυχολογιοποίηση προέρχεται από τη μειοψηφία, αυξάνεται η έμμεση επιρροή (δηλαδή αποτυγχάνει η ψυχολογιοποίηση που ασκεί η μειοψηφία στη μειονότητα) όταν η μειονότητα αυτή επιδεικνύει μόνο διαχρονική συνεκτικότητα στη συμπεριφορά της χωρίς να επανεκθέτει τις απόψεις της $F(1/84) = 5,195, p < .025, M = 3,56$ και $M = 3,13$. Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε δηλαδή ότι η διαχρονική συνεκτικότητα μπορεί να αποτελέσει αντίσταση στις αρνητικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης στο επίπεδο της έμμεσης επιρροής όταν α) συνοδεύεται από επανέκθεση των συμμετεχόντων στο μειονοτικό κείμενο και η ψυχολογιοποίηση προέρχεται από την εξουσία και β) δε συνοδεύεται από επανέκθεση των συμμετεχόντων και η ψυχολογιοποίηση προέρχεται από τη μειοψηφία.

Εμμένοντας στη συνθήκη όπου ο φορέας ψυχολογιοποίησης είναι μια μειοψηφία, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι, πράγματι, η διαχρονική συνεκτικότητα της μειονότητας φαίνεται να αποτελεί ανάχωμα στις διαβρωτικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης, συνοδευόμενη όμως, από αυξημένη χρήση ψυχολογιοποιητικών επιχειρημάτων ενάντια στη μειονότητα από πλευράς υποκειμένων (Βλ. Πίνακα 14), (Συνθήκη πηγής ψυχολογιοποίησης: μια μειοψηφική ομάδα 12%, $F(1/193) = 7,676, p < .006, F(1/84) = 16,846, p < .000, M = 3,85$ και $M = 3,33$).

Πίνακας 14

Συνολική Ψυχολογιοποίηση				
$F(2/583): 2,219, p < .110$	ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ		ΜΗ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
	Επανεκθεση	Μη επανεκθεση	Επανεκθεση	Μη επανεκθεση
88%	3,63	3,50	3,65	3,54
12%	3,64	3,85	3,67	3,33
Εξουσία	3,35	3,57	3,68	3,63

Επομένως, στη συγκεκριμένη συνθήκη, η αυξημένη χρήση των ψυχολογιοποιητικών επιχειρημάτων όχι μόνο δε μειώνει την έμμεση μειονοτική επιρροή (όπως συνήθως γίνεται όταν παρεμβαίνει η ψυχολογιοποίηση στις διαδικασίες μειονοτικής επιρροής (βλ. Παπαστάμου, 1989) αλλά αντιθέτως την αυξάνει στατιστικώς σημαντικά. Το γεγονός αυτό, αφήνει να εννοηθεί ότι στη συγκεκριμένη συνθήκη η ψυχολογιοποίηση ως στρατηγική αντίστασης στη μειονοτική επιρροή αποτυγχάνει πλήρως, δεδομένου ότι η μειοψηφία που ψυχολογιοποιεί τη μειονότητα, παρά το γεγονός ότι κατόρθωσε να οδηγήσει τους συμμετέχοντες να υιοθετήσουν τη συμπεριφορά της απέναντι στη μειονοτική πηγή επιρροής, ψυχολογιοποιώντας με τη σειρά της τη μειονότητα, όχι μόνο δεν μπόρεσαν να μειώσουν την έμμεση μειονοτική επιρροή αλλά αντιθέτως την αύξησαν. Με άλλα λόγια, όταν η μειονότητα γίνεται αντικείμενο ψυχολογιοποίησης από πλευράς μιας μειοψηφίας και η μειονότητα περιορίζεται στο να δηλώνει ότι δεν αλλάζει τη γνώμη της χωρίς να επανεκθέσει τα υποκείμενα στις αρχικές της απόψεις είναι σε θέση να υπερκεράσει τα συνήθη εμπόδια που δημιουργεί η ψυχολογιοποίηση στη μεταστροφή του πληθυσμού στις μειονοτικές ιδέες και αυτό παρά το γεγονός ότι ο πληθυσμός αυτός ενεργοποίησε απέναντι στην ενεργό μειονότητα μια ψυχολογιοποιητική ερμηνεία των απόψεών της. Κατά τη γνώμη μας το αποτέλεσμα αυτό υποδηλώνει με αρκετή σαφήνεια πως, τελικά, η ψυχολογιοποίηση ως αντίσταση στη μειονοτική επιρροή, είναι ένα φαινόμενο που αντλεί τη δύναμή του από το σύνθετο ανταγωνιστικό διομαδικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσονται οι διαδικασίες κοινωνικής επιρροής και κυρίως, από τη σημασία που οι σχέσεις αυτές προσλαμβάνουν στα μάτια των συμμετεχόντων – αποδεκτών του μειονοτικού μηνύματος πειθούς.

Ας πάρουμε για παράδειγμα μια άλλη συνθήκη όπου έχουμε αύξηση της έμμεσης μειονοτικής επιρροής. Πρόκειται για τη συνθήκη κατά την οποία ο φορέας ψυχολογιοποίησης είναι μια εξουσία (Βλ. Πίνακα 13) και η μειονότητα επιδεικνύει διαχρονική συνεκτικότητα, όπως και στην περίπτωση που μόλις εξετάσαμε αλλά στη συγκεκριμένη περίπτωση επαναλαμβάνει ταυτόχρονα τις απόψεις της. Διαπιστώνουμε πράγματι εδώ ότι ο πειραματικός πληθυσμός χρησιμοποιεί λιγότερο ψυχολογιοποιητικά επιχειρήματα προς την μειονότητα (Βλ. Πίνακα 14), (Συνθήκη πηγής ψυχολογιοποίησης: ένας εξουσιαστικός φορέας, $F(1/182) = 2,156, p < .144$, $F(1/97) = 7,009, p < .009$, $M = 3,35$ και $M = 3,68$ κάτι που ήδη έχουμε δει και στον πίνακα 30 όπου όταν η πηγή της ψυχολογιοποίησης είναι ο εξουσιαστικός φορέας, οι συμμετέχοντες συμφωνούν λιγότερο με την ιδέα της ψυχολογιοποίησης, τη θεωρούν λιγότερο προοδευτική και αντιεξουσιαστική και επίσης αναγνωρίζουν τον ιδεολογικό ρόλο της. Ο συνδυασμός των αποτελεσμάτων που μόλις περιγράψαμε αφήνει δηλαδή να εννοηθεί πως, επειδή οι συμμετέχοντες δεν επαναλαμβάνουν την τακτική που χρησιμοποίησε ο εξουσιαστικός φορέας και δεν ερμηνεύουν ψυχολογικά τις απόψεις της μειονότητας, επιτυγχάνεται η διάζευξη της πηγής από το μήνυμα της μειονότητας κάτι που καταλήγει σε αυξημένη έμμεση επιρροή.

Κεφάλαιο 7^ο

2^ο Πείραμα αποτελέσματα

7.1 Κύριες επιδράσεις

Στο δεύτερο πείραμα έχουμε αποτελέσματα μόνο στη δεύτερη χρονική φάση. Υπενθυμίζουμε πως στο πείραμα αυτό ασχολούμαστε με τις αντιδράσεις της μειονότητας στην ψυχολογιοποίηση που αυτή υφίσταται κατά την πρώτη φάση του πειράματος από διάφορους κοινωνικούς φορείς. Πιο συγκεκριμένα ενδιαφερόμαστε να δούμε εάν και κατά πόσο, η αντίδραση της μειονότητας σε αυτή τη στρατηγική αντίστασης απέναντί της, μέσω της αντιψυχολογιοποίησης ή μη, είναι σε θέση να επηρεάσει ή όχι τη διάδοση των απόψεών της στον πληθυσμό.

Με άλλα λόγια στο πείραμα αυτό, σε μια πρώτη φάση η ψυχολογιοποίηση χρησιμοποιείται απέναντι στη μειονότητα από έναν πλειοψηφικό, μειοψηφικό ή εξουσιαστικό φορέα. Σε μια δεύτερη φάση η ψυχολογιοποίηση χρησιμοποιείται ή όχι ως απάντηση της μειονότητας προς καθένα από αυτούς τους φορείς. Το ερώτημα που γεννάται είναι εάν και γιατί μπορεί η ίδια στρατηγική να είναι αποτελεσματική όταν χρησιμοποιείται μετά από κάποιο χρονικό διάστημα από τη μειονότητα. Τα αποτελέσματά μας δείχνουν τα εξής:

7.1.1 Αντιψυχολογιοποίηση

Σε σχέση με την κύρια επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής της αντιψυχολογιοποίησης διαπιστώνουμε ότι (Βλ. Πίνακα 1) στις συνθήκες αντιψυχολογιοποίησης οι συμμετέχοντες συμφωνούν λιγότερο με την ιδέα αυτή καθαυτή της ψυχολογιοποίησης από ό,τι στις συνθήκες κατά τις οποίες η μειονότητα δεν αντιψυχολογιοποιεί αυτούς που την είχαν ψυχολογιοποιήσει προηγουμένως, αλλά

περιορίζεται να επιδεικνύει διαχρονική συνεκτικότητα στη συμπεριφορά της, $F(1/595) = 3,757, p < .053$. Ταυτόχρονα, στις ίδιες αυτές συνθήκες αντιψυχολογιοποίησης οι συμμετέχοντες ψυχολογιοποιούν τη μειονότητα λιγότερο αρνητικά, $F(1/595) = 5,529, p < .019$, το συνολικό πρόσημο της ψυχολογιοποίησης είναι λιγότερο αρνητικό, $F(1/595) = 5,665, p < .018$, επικυρώνουν περισσότερο το περιεχόμενο των λόγων της μειονότητας, $F(1/595) = 8,878, p < .003$, ακυρώνουν λιγότερο το μειονοτικό περιεχόμενο, $F(1/595) = 8,474, p < .004$, το συνολικό πρόσημο επικέντρωσης στο περιεχόμενο είναι λιγότερο αρνητικό, $F(1/595) = 10,446, p < .001$, το πρόσημο της συνολικής επιχειρηματολογίας είναι λιγότερο αρνητικό, $F(1/595) = 9,534, p < .002$ και η εικόνα που έχουν για την μειονότητα προσλαμβάνεται περισσότερο με όρους ισορροπημένης ευελιξίας από ότι στη συνθήκη μειονοτικής μη αντιψυχολογιοποίησης, $F(1/595) = 21,002, p < .000$.

Πίνακας 1

	Συμφωνία με την ιδέα της Ψυχολογιοπ.	Αρνητική Ψυχολογιοπ.	Επικύρωση Περιεχομ.	Συνολικό Πρόσημο Επικέντρ. στο Περιεχόμενο
Μειον.Μη Αντι- Ψυχολογιοποίηση	4,44	4,22	2,79	-2,01
Μειον.Αντι- Ψυχολογιοποίηση	4,14	3,91	3,15	-1,28
	Πρόσημο Συνολικής Επιχειρηματολογ.	Συνολικό Πρόσημο Ψυχολογιοπ.	Ισορροπημένη Ευελιξία	Ακύρωση Περιεχομένου
Μειον.Μη Αντι- Ψυχολογιοποίηση	-3,28	-1,23	2,95	4,79
Μειον.Αντι- Ψυχολογιοποίηση	-2,06	-0,75	3,35	4,42

Ωστόσο, όπως προκύπτει από τις σχετικές αναλύσεις διακύμανσης η αντιψυχολογιοποίηση δεν φαίνεται να επιδρά από μόνη της στην αυξομείωση της

επιρροής ούτε σε άμεσο, ούτε σε έμμεσο επίπεδο (Βλ. Πίνακα 2). Σε ό,τι αφορά τόσο την άμεση όσο και την έμμεση μειονοτική επιρροή στη δεύτερη φάση του πειράματος, όπως προκύπτει από τις σχετικές αναλύσεις έχουμε αποτελέσματα της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στη μεταβλητή της επανέκθεσης των υποκειμένων στο μειονοτικό κείμενο και της αντιψυχολογιοποίησης ή μη εκ μέρους της μειονότητας. Πιο αναλυτικά παρατηρούμε τα παρακάτω:

Πίνακας 2

	Άμεση επιρροή $F(1/595) = 159$ $p < .690$ n.s.	Έμμεση επιρροή $F(1/595) = 039$ $p < .843$
Μειον.Μη Αντι- Ψυχολογιοποίηση	2,60	3,33
Μειον.Αντι- Ψυχολογιοποίηση	2,63	3,32

7.2 Αλληλεπιδράσεις

7.2.1 Αντιψυχολογιοποίηση της μειονότητας και επανέκθεση των συμμετεχόντων στο μειονοτικό μήνυμα

Στη αλληλεπίδραση αυτή των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών της αντιψυχολογιοποίησης με την επανέκθεση των συμμετεχόντων στο μειονοτικό μήνυμα, εμφανίζεται όπως προείπαμε αυξομείωση της επιρροής σε άμεσο και σε έμμεσο επίπεδο (Βλ. Πίνακα 3). Προτού προχωρήσουμε στη λεπτομερή παρουσίαση των πειραματικών ευρημάτων οφείλουμε να τονίσουμε το γεγονός ότι στο πείραμα αυτό η μειονότητα επιδεικνύει, σε όλες τις συνθήκες, διαχρονική συνεκτικότητα. Στις συνθήκες μειονοτικής μη αντιψυχολογιοποίησης δεν υπάρχει διαφορά ούτε στην άμεση ούτε στην έμμεση επιρροή σε σχέση με την επανέκθεση ή μη των συμμετεχόντων στο μειονοτικό κείμενο.

Πίνακας 3

Άμεση Επιρροή $F(1/593) = 7.318, p < .007$			Έμμεση Επιρροή $F(1/593) = 4.877, p < .028$		
	Επανέκθεση Μη επανέκθεση			Επανέκθεση Μη επανέκθεση	
Μειον. Μη Αντι-Ψ	2,53	2,68	Μειον. Μη Αντι-Ψ	3,39	3,26
Μειον. Αντι-Ψ	2,77	2,46	Μειον. Αντι-Ψ	3,23	3,43
Συνολική Ψυχολ. $F(1/593) = 6.212, p < .013$			Είδος Επιχειρημ. $F(1/593) = 3.535, p < .061$		
	Επανέκθεση Μη επανέκθεση			Επανέκθεση Μη επανέκθεση	
Μειον. Μη Αντι-Ψ	3,55	3,64	Μειον. Μη Αντι-Ψ	-0,23	-0,15
μειονοτική Αντι-Ψ	3,64	3,42	μειονοτική Αντι-Ψ	-0,17	-0,35

Όταν η διαχρονική συνεκτικότητα συνοδεύεται από αντιψυχολογιοποίηση και οι συμμετέχοντες επανεκτίθενται στο μειονοτικό κείμενο, τότε αυξάνεται η άμεση επιρροή $F(1/294) = 6,599, p < .011, M = 2,77$ και $M = 2,46, F(1/335) = 4,137, p < .043, M = 2,77$ και $M = 2,53$, δηλαδή παρεμποδίζονται οι αρνητικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης την οποία έχει υποστεί η μειονότητα αλλά εμφανίζεται η τάση να είναι μειωμένη η έμμεση επιρροή $F(1/294) = 3,573, p < .060, M = 3,23$ και $M = 3,43, F(1/335) = 2,570, p < .110, M = 3,23$ και $M = 3,39$, πράγμα που αφήνει να εννοηθεί ότι διευκολύνεται ο ρόλος της αντίστασης της ψυχολογιοποίησης στην έμμεση επιρροή.

Αντίθετα όταν οι συμμετέχοντες δεν επανεκτίθενται στο μειονοτικό κείμενο όπου η μειονότητα περιορίζεται να επιδεικνύει την διαχρονική της συνεκτικότητα με την απλή δήλωση μη αλλαγής της γνώμης της, τότε η αντιψυχολογιοποίηση έχει την τάση να μειώνει την άμεση επιρροή της μειονότητας $F(1/258) = 3,375, p < .067, M = 2,46$ και $M = 2,68$, δηλαδή να εντείνει τις αρνητικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης στο άμεσο επίπεδο και την τάση να αυξάνει την έμμεση επιρροή της μειονότητας δηλαδή να παρεμποδίζει τις αρνητικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης στο επίπεδο της έμμεσης μειονοτικής επιρροής, $F(1/258) = 2,357, p < .126, M = 3,43$ και $M = 3,26$.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης το γεγονός ότι η αυξομείωση της άμεσης επιρροής είναι ευθέως ανάλογη του συνολικού βαθμού ψυχολογιοποίησης της μειονότητας από πλευράς υποκειμένων ενώ η αυξομείωση της έμμεσης επιρροής αντιστρόφως ανάλογη. Αυτό το βλέπουμε τόσο σε ό,τι αφορά τον δείκτη της συνολικής ψυχολογιοποίησης όσο και σε ό,τι αφορά το είδος επιχειρηματολογίας. Δηλαδή, όσο πιο πολύ ψυχολογιοποιούν οι συμμετέχοντες τη μειονότητα $F(1/294) = 5,931, p < .015, M = 3,64$ και $M = 3,42$, ή όσο λιγότερο έχουν την τάση να επικεντρώνονται στο

περιεχόμενο του μειονοτικού κειμένου και περισσότερο στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειονότητας, $F(1/294) = 2,944, p < .087, M = -0,17$ και $M = -0,35$ τόσο περισσότερο αυξάνεται η άμεση επιρροή αλλά μειώνεται η έμμεση. Δηλαδή η ψυχολογιοποίηση που αναπτύσσουν οι συμμετέχοντες σε επίπεδο εξαρτημένης μεταβλητής επιφέρει ή συνοδεύεται από αύξηση της άμεσης και μείωση της έμμεσης επιρροής.

7.2.2 Πηγής ψυχολογιοποίησης, αντι-ψυχολογιοποίηση και επανέκθεση των συμμετεχόντων στο μειονοτικό μήνυμα

Τελειώνοντας επισημαίνουμε τη στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ των τριών ανεξάρτητων μεταβλητών μας στο επίπεδο της έμμεσης επιρροής, (Βλ. Πίνακα 4), $F(2/585) = 4,210, p < .015$, όπου διαπιστώνουμε ότι όταν οι συμμετέχοντες δεν επανεκτίθενται στο κείμενο η αντιψυχολογιοποίηση αυξάνει την έμμεση μειονοτική επιρροή, δηλαδή προκαλεί αντίσταση στις αρνητικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης που υφίσταται η μειονότητα, όταν η ψυχολογιοποίηση αυτή προέρχεται είτε από την πλειοψηφία $F(1/103) = 4,844, p < .030, M = 3,11$ και $M = 3,52$, είτε από εκπροσώπους της εξουσίας $F(1/69) = 6,070, p < .016, M = 3,08$ και $M = 3,50$. Το ακριβώς αντίθετο φαίνεται να συμβαίνει στην περίπτωση κατά την οποία η μειονότητα ψυχολογιοποιείται από μία μικρή μειοψηφία $F(1/82) = 3,378, p < .070, M = 3,56$ και $M = 3,22$.

Φαίνεται δηλαδή σαν η μειονότητα να μην έχει το δικαίωμα να ψυχολογιοποιήσει τις μειοψηφίες που την έχουν αρχικά ψυχολογιοποιήσει, αλλά λίγο πολύ οφείλει να ψυχολογιοποιήσει την πλειοψηφία και την εξουσία όταν αυτές προβαίνουν στην ψυχολογιοποίησή της.

Πίνακας 4

Έμμεση Επιρροή

	Μειονοτική Μη Αντι- Ψυχολογιοποίηση		Μειονοτική Αντι-Ψυχολογιοποίηση	
	Επανεκθεση	Μη επανεκθεση	Επανεκθεση	Μη επανεκθεση
88%	3,38	3,11	3,21	3,52
12%	3,17	3,56	3,08	3,22
Εξουσία	3,67	3,08	3,38	3,50

Κεφάλαιο 8^ο

Συζήτηση

Μέχρι τώρα γνωρίζαμε ότι η μειονότητα καταφέρνει να ασκήσει επιρροή, εφόσον δημιουργήσει την εντύπωση ότι οι απόψεις της είναι ισοδύναμες με αυτές της πλειοψηφίας και αυτό το επιτυγχάνει από την οξυμένη σύγκρουση που θα προκαλέσει η εγχειρηματοποίηση της συνεκτικότητας μέσω της επανάληψης των μειονοτικών απόψεων (Moscovici, Lage και Naffrechoux, 1969). Μέσα από τα πειράματά μας διαπιστώνουμε ότι η μειονότητα που έχει υποστεί ψυχολογιοποίηση μπορεί, ακόμα και αυτή, να ασκήσει επιρροή είτε μέσω της διαχρονικής της συνεκτικότητας, είτε μέσω της αντιψυχολογιοποίησης. Σε ό,τι αφορά την πρώτη περίπτωση μπορούμε να υποθέσουμε εύκολα το γιατί: επειδή με αυτόν τον τρόπο, δίνεται το στίγμα της μειονότητας ότι «δεν έχει καμία πρόθεση να υποχωρήσει ή να υποταχθεί στην ομάδα»(σ.367) αλλά αντίθετα η σταθερότητά της μπορεί να αποτελέσει ένα «εστιακό σημείο προς το οποίο μπορούν να κινηθούν» (Nemeth κ.α., 1974). Σε ό,τι αφορά τη δεύτερη περίπτωση θα προσπαθήσουμε να το εξηγήσουμε σε λίγο.

Παραμένοντας στα πειράματα της παρούσας εργασίας, μπορούμε να πούμε πως, στην πρώτη φάση του πρώτου πειράματος (πριν παρεμβληθεί δηλαδή στη διαδικασία επιρροής η διαχρονική συνεκτικότητα) παρατηρούμε πόσο σημαντικός αναδεικνύεται ο ρόλος της πηγής της ψυχολογιοποίησης. Ενώ από τη μία πλευρά, οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι η μειονότητα θα καταφέρει να επηρεάσει τον πληθυσμό, -παρά το γεγονός ότι έχει αποτελέσει η ίδια αντικείμενο ψυχολογιοποίησης, από μια πλειοψηφική ομάδα ατόμων (Βλ. Κεφάλαιο 6, Διάγραμμα 1), από την άλλη, προσλαμβάνουν αυτήν την πλειοψηφική ψυχολογιοποίηση με τέτοιο τρόπο σαν να τη δικαιολογούν (Βλ. Κεφάλαιο 6, Διάγραμμα 2). Πράγματι, αν και δε γνωρίζουμε εάν

στην πρώτη φάση του πειράματος το μειονοτικό κείμενο ασκεί άμεση ή έμμεση επιρροή στους συμμετέχοντες, οι τελευταίοι, ως κοινωνοί της ψυχολογιοποίησης της μειονότητας από μια πλειοψηφία, λειτουργούν σαν να τους επιτρέπεται να βιώνουν μια αντίφαση: θεωρούν από τη μια πλευρά ότι η μειονοτική επιρροή είναι εφικτή (Βλ. το υψηλό ποσοστό συμφωνίας που αποδίδουν στην ελληνική κοινή γνώμη, δηλαδή το *φαινόμενο του τρίτου προσώπου*), ενώ από την άλλη εκτιμούν ότι η χρήση της ψυχολογιοποίησης από την πλειοψηφία είναι απόλυτα θεμιτή, δεδομένου ότι πρεσβεύουν πως αυτό το πράττει επειδή έχει δίκιο και επειδή υπερασπίζεται κατ'αυτόν τον τρόπο ορισμένους ανώτερους σκοπούς όπως τα ανθρωπιστικά ιδεώδη και κάποιες θεμελιώδεις αξίες.

Στην ίδια -πρώτη- χρονική φάση του πειράματος, όταν ο φορέας της ψυχολογιοποίησης είναι η εξουσία (Βλ. Κεφάλαιο 6, Πίνακα 1), διαπιστώνουμε ότι απογυμνώνεται τόσο ο ρόλος της στρατηγικής, που χρησιμοποίησε η πηγή αυτή (δηλαδή της ψυχολογιοποίησης), όσο και ο απώτερος σκοπός της. Οι συμμετέχοντες θεωρούν πράγματι πως ο στόχος της συγκεκριμένης στρατηγικής που ακολούθησε η εξουσία εναντίον της μειονότητας είναι η εξουδετέρωση της απήχησης των μειονοτικών ιδεών. Επιπλέον, όταν η ψυχολογιοποίηση ασκείται από την εξουσία, θεωρείται πως η ιδέα της ψυχολογιοποίησης αυτή καθαυτή είναι λιγότερο προοδευτική, λιγότερο ειλικρινής, λιγότερο ανοιχτόμυαλη ή και λιγότερο επαναστατική από ό,τι στις άλλες συνθήκες και, ως εκ τούτου, οι συμμετέχοντες συμφωνούν λιγότερο με αυτήν. Με άλλα λόγια, φαίνεται πως σε μεταγνωστικό επίπεδο, οι συμμετέχοντες επιδεικνύουν μεγαλύτερη συνεκτικότητα στις αντιδράσεις τους απέναντι στην ψυχολογιοποίηση όταν αυτή προέρχεται από την εξουσία:

αντιλαμβάνονται ευκρινέστερα τον διαβρωτικό της ρόλο σε επίπεδο επιρροής όσο και την ιδεολογική της ιδιαιτερότητα καθώς και την προσωπική διαφωνία τους μαζί της.

Στην δεύτερη χρονική φάση του πειράματος, όταν η πηγή της ψυχολογιοποίησης, για άλλη μια φορά, είναι η εξουσία, καταγράφονται ορισμένα αποτελέσματα που όλα μαζί συνθέτουν ένα ενδιαφέρον φαινόμενο. Οι αποδέκτες του μειονοτικού κειμένου, από τη μία πλευρά εξακολουθούν να έχουν κάκιστη ιδέα για την ψυχολογιοποίηση που ασκεί η εξουσία ενάντια στη μειονότητα (δεδομένου ότι εκ νέου, αντιλαμβάνονται τον απώτερο σκοπό της ψυχολογιοποίησης και τον αποδοκιμάζουν εμπράκτως διαφωνώντας μαζί της, ενώ από την άλλη, φαίνονται να επηρεάζονται σαφώς λιγότερο από τη μειονότητα σε – άμεσο επίπεδο, – σε σχέση με τις άλλες συνθήκες. Σε επίπεδο εικόνας της πηγής ωστόσο, η εν λόγω μειονότητα εμφανίζεται σε πολύ καλύτερη μοίρα από ό,τι στις άλλες δύο συνθήκες, αφού: θεωρείται πιο σίγουρη για τον εαυτό της, σταθερότερη, περισσότερο φιλόδοξη καθώς και πολιτικοποιημένη και δυναμική. Τι συμπέρασμα μπορούμε να βγάλουμε από τα παραπάνω; Καταρχάς, ότι στα μάτια του κοινωνικού υποκειμένου (στην περίπτωσή μας των συμμετεχόντων) η πλειοψηφία είναι ο κατεξοχήν κοινωνικός φορέας που φαίνεται να δικαιούται να χρησιμοποιήσει την ψυχολογιοποίηση ως αντίσταση στη μειονοτική επιρροή, ίσως επειδή η εν λόγω στρατηγική αντίστασης σε χρονικά άμεσο επίπεδο αποδεικνύεται μάλλον αναποτελεσματική. Κατά δεύτερο λόγο, ότι σε αναπαραστασιακό επίπεδο, όταν η ψυχολογιοποίηση ασκείται από την εξουσία, αποκτά μια αξιοσημείωτη διαφάνεια ως προς τον ιδεολογικό της ρόλο και τις επικοινωνιακές της προθέσεις. Ωστόσο, και αυτό ενδεχομένως είναι το πιο σημαντικό σε σχέση με τον ευρύτερο προβληματισμό αυτής της εργασίας, όταν η διαυγέστερη πρόσληψη της λειτουργίας της ψυχολογιοποίησης, εξαιτίας της «εξουσιαστικής της

προέλευσης», αντιμετωπίζει τη διαχρονική συνεκτικότητα της μειονότητας (δεύτερη φάση του πειράματος), η ασκούμενη μειονοτική επιρροή είναι σαφώς μικρότερη από αυτήν που επιτυγχάνεται στις άλλες δύο συνθήκες. Αν και «απογυμνωμένη» η εξουσιαστική ψυχολογιοποίηση είναι η πιο αποτελεσματική ως στρατηγική αντίστασης στη μειονοτική επιρροή. Αυτό τι σημαίνει στην πραγματικότητα; Ότι η διαχρονική συνεκτικότητα αδυνατεί να αναχαιτίσει τις αρνητικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης; Κάποια συμπληρωματικά αποτελέσματα του πειράματός μας αφήνουν να εννοηθεί πως τα πράγματα είναι πιο περίπλοκα.

Πράγματι, εστιάζοντας στον ρόλο της διαχρονικής συνεκτικότητας, παρατηρούμε, πως όταν παρεμβαίνει σε αναπαραστασιακό επίπεδο (όταν δηλαδή η μειονοτική πηγή επιρροής περιορίζεται να δηλώνει πως δεν άλλαξε η γνώμη της, χωρίς να εκθέτει εκ νέου τα επιχειρήματά της στους συμμετέχοντες), τότε αυξάνεται η άμεση και η έμμεση επιρροή της μειονότητας παρά την ψυχολογιοποίηση που είχε υποστεί αυτή προηγουμένως. Με άλλα λόγια, η διαχρονική συνεκτικότητα στην περίπτωση αυτή φαίνεται ικανή να διαβρώσει την ανασταλτική λειτουργία της ψυχολογιοποίησης στην άσκηση μειονοτικής επιρροής. Η αντιπαράθεση αυτή της μειονότητας με τους φορείς της ψυχολογιοποίησής της δηλαδή, το ίδιο το γεγονός της άρνησής της να δεχτεί την αναγωγιστική ερμηνεία που ο εκάστοτε φορέας (μειοψηφία, πλειοψηφία, ή εξουσία) προτείνει για να εξηγήσει τις απόψεις της, είναι αρκετό για να καταστήσει την επιχειρηματολογία της αποτελεσματική.

Πέραν επομένως του περιεχομένου των μειονοτικών απόψεων, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που συνάγονται από τη συμπεριφορά της μειονότητας κατά τη διάρκεια της διαδικασίας επιρροής (στην περίπτωσή μας η διαχρονική συνεκτικότητα «αναπαραστασιακού επιπέδου»), αποτελούν κατά κάποιο τρόπο και τα ίδια

πληροφορίες που ενδεχομένως προσλαμβάνουν και επεξεργάζονται οι συμμετέχοντες – αποδέκτες του μηνύματος πειθούς: το πιθανό κουράγιο και η προθυμία για αντίσταση στη συμμόρφωση της μειονότητας, καθώς και οι προφανείς συνέπειες που θα προκαλέσει πιθανόν η αντίσταση αυτή, είναι στοιχεία που φαίνεται να ενισχύουν την εικόνα της.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως επιβεβαιώνεται η άποψη ότι η επιρροή θα είναι θετική εάν «η μειονότητα έχει ένα σύστημα συμπεριφοράς το οποίο είναι σταθερό, δηλαδή επιδεικνύει διαχρονική συνεκτικότητα, εάν τα μέλη της μειονότητας δείχνουν ομοφωνία στην άποψή τους, δηλαδή συγχρονική συνεκτικότητα, και εάν η μειονότητα αυτή υπερασπίζεται τους στόχους της με έναν ιδιαίτερος σαφή και αποφασιστικό τρόπο» (Mugny, 1975a).

Ιδιαίτερος σημαντική είναι ωστόσο η διαπίστωση πως το γενικό φαινόμενο της επικοινωνιακής σπουδαιότητας της διαχρονικής συνεκτικότητας εμφανίζεται, κυρίως, όταν η ψυχολογιοποίηση προέρχεται από τη μειοψηφία ή την εξουσία. Πιο συγκεκριμένα, στις συνθήκες μειωμένης γνωστικής διεργασίας (δηλαδή, μη επανέκθεσης των συμμετεχόντων στο μειονοτικό κείμενο) η ενεργοποίηση της διαχρονικής συνεκτικότητας αποτελεί ικανοποιητικό παράγοντα για να επέλθει τόσο άμεση (Βλ. Κεφάλαιο 6, Πίνακα 11) όσο και έμμεση επιρροή (Βλ. Κεφάλαιο 6, Πίνακα 13), υπό την προϋπόθεση όμως ότι η πηγή της ψυχολογιοποίησης είναι μια μειοψηφία. Αντίθετα, σε συνθήκες όπου η ενεργός μειονότητα επαναλαμβάνει τις απόψεις της (συνθήκες αυξημένης δηλαδή γνωστικής διεργασίας), αυξάνεται η μειονοτική έμμεση επιρροή, παρά το γεγονός ότι προηγουμένως είχε γίνει αντικείμενο ψυχολογιοποίησης, υπό την προϋπόθεση, όμως, πως η ψυχολογιοποίηση αυτή ασκήθηκε από την εξουσία. Επομένως, οι σχέσεις ανάμεσα στη μειονότητα και

το καθεστώς των αποδεκτών του ψυχολογιοποιημένου από τους ίδιους μηνύματός της, φαίνονται καθοριστικές ως προς την αποτελεσματικότητα των δυο εναλλακτικών μορφών διαχρονικής συνεκτικότητας: απέναντι στη μειοψηφική ψυχολογιοποίησή της η μειονότητα αρκεί να κινητοποιήσει σε αναπαραστασιακό επίπεδο τη διαχρονική συνεκτικότητά της, απέναντι στην εξουσιαστική της ψυχολογιοποίηση, οφείλει να προσφύγει στην έμπρακτη διαχρονική της παρέμβαση στη διαδικασία επιρροής, επαναλαμβάνοντας τις μειονοτικές και συγκρουσιακές της απόψεις.

Παραμένοντας στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στη μειοψηφία και τη μειονότητα αξίζει να τονίσουμε τα εξής: η αύξηση της άμεσης επιρροής, όταν ο φορέας της ψυχολογιοποίησης είναι μια μειοψηφία, συνοδεύεται από μειωμένη πρόσληψη της μειονότητας με όρους πολιτικού συνεκτικού ακτιβισμού. Δηλαδή, ενώ η ψυχολογιοποίηση έχει σχετικά αποτύχει δεδομένου της αυξημένης άμεσης αποδοχής των μειονοτικών ιδεών, οι συμμετέχοντες βλέπουν τα μέλη της μειονότητας ως άτομα λιγότερο σίγουρα για τον εαυτό τους, λιγότερο σταθερά, φιλόδοξα και δυναμικά. Επιπλέον, παρόλη την αποτυχία της ψυχολογιοποίησης ως στρατηγικής αντίστασης μιας μειοψηφίας στη μειονοτική επιρροή, οι συμμετέχοντες αντί να αποδοκιμάζουν εμπράκτως την ψυχολογιοποίηση επικεντρώνονται περισσότερο στο περιεχόμενο του μειονοτικού λόγου από ό,τι στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειονότητας, στη συγκεκριμένη συνθήκη πράττουν ακριβώς το αντίθετο: πριμοδοτούν περισσότερο από ό,τι στις άλλες συνθήκες τα επιχειρήματα που επικεντρώνονται στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειονότητας.

Παρεμφερές είναι και το φαινόμενο που παρατηρούμε αναφορικά και με την έμμεση επιρροή. Στις ίδιες συνθήκες όπου ο φορέας της ψυχολογιοποίησης είναι μια μειοψηφία και η ψυχολογιοποίηση αποτυγχάνει εκ νέου δεδομένης της αυξανόμενης

έμμεσης μειονοτικής επιρροής, οι συμμετέχοντες ψυχολογιοποιούν περισσότερο τη μειονότητα σε σχέση με τις άλλες συνθήκες. Φαίνεται με άλλα λόγια, πως αυτό που υπερισχύει κυρίως στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι αφενός η επίδειξη (αναπαραστασιακής) διαχρονικής συνεκτικότητας από πλευράς μειονότητας και, αφετέρου, το γεγονός ότι η διαδικασία κοινωνικής επιρροής διαδραματίζεται – στα μάτια των συμμετεχόντων – ανάμεσα σε μια μειονότητα (αριθμητικά και κανονιστικά υποβαθμισμένη) και μια μειοψηφία. Το γεγονός ότι, στη συγκεκριμένη συνθήκη οι συμμετέχοντες κατά κάποιο τρόπο παρασύρθηκαν και ψυχολογιοποίησαν περισσότερο – από ό,τι στις άλλες συνθήκες – το μειονοτικό μήνυμα παρά επικεντρώθηκαν στο περιεχόμενό του, δε φαίνεται να έχει μεγάλη σημασία. Αυτό που προέχει είναι ποιος ψυχολογιοποιεί τη μειονότητα και τι κάνει αυτή όταν συμβαίνει κάτι τέτοιο.

Παρόμοιο αποτέλεσμα παρατηρούμε και στο πείραμα στο οποίο εισάγεται η μεταβλητή της αντι-ψυχολογιοποίησης, η δυνατότητα δηλαδή που έχει η μειονότητα να χρησιμοποιεί την ίδια στρατηγική αντίστασης που υπέστη από τον (εκάστοτε) κοινωνικό φορέα που αρχικά την είχε ψυχολογιοποιήσει.

Πράγματι, όταν η μειονότητα απαντήσει στους επικριτές της με την ίδια στρατηγική της ψυχολογιοποίησης και, ταυτόχρονα, επανεκθέσει τις απόψεις της, παρατηρούμε ότι η ψυχολογιοποίηση που χρησιμοποίησαν αρχικά οι φορείς εναντίον της μειονότητας χάνει σημαντικό μέρος της διαβρωτικής της ισχύος, υπό την έννοια ότι, αυξάνεται αισθητά η άμεση μειονοτική επιρροή, ανεξαρτήτως του καθεστώτος της πηγής ψυχολογιοποίησης. Ωστόσο, οι συμμετέχοντες οι οποίοι γίνονται κοινωνοί της αλληλεπίδρασης της μειονότητας με τους εκάστοτε επικριτές της, ψυχολογιοποιούν περισσότερο τη μειονότητα επικεντρωμένοι περισσότερο στα ψυχολογικά

χαρακτηριστικά της μειονότητας παρά στο περιεχόμενο των λόγων της, κι αυτό, ανεξάρτητα από το καθεστώς του φορέα που, αρχικά, είχε ερμηνεύσει με όρους ψυχολογιοποιητικούς τον μειονοτικό λόγο. Ενώ, με άλλα λόγια, η ψυχολογιοποίηση, που αρχικά υφίσταται η μειονότητα μπορεί, ενδεχομένως, να οδηγεί τους συμμετέχοντες στην υιοθέτηση της ίδιας στρατηγικής απέναντι στις μειονοτικές ιδέες, παρόλα αυτά, όταν η μειονότητα χρησιμοποιεί με τη σειρά της απέναντι στους επικριτές της την ίδια ψυχολογιοποιητική στρατηγική και, παράλληλα, επιδεικνύει διαχρονική συνεκτικότητα (μέσω της επανάληψης των συγκρουσιακών της απόψεων) τότε, η ψυχολογιοποίηση ως αντίσταση στη μειονοτική άμεση επιρροή αποτυγχάνει πλήρως. Για άλλη μια φορά παρατηρούμε, δηλαδή, πόση σημασία έχει για τους συμμετέχοντες – αποδέκτες της μειονοτικής επιρροής, η αντίδραση της μειονότητας απέναντι στις στρατηγικές αντίστασης που αναπτύσσονται σε βάρος της κατά τη διάρκεια της διαδικασίας κοινωνικής επιρροής.

Στο πείραμά μας αυτό, η συγκεκριμένη διαπίστωση αποσαφηνίζεται ακόμα περισσότερο στο επίπεδο των επιπτώσεων των πειραματικών χειρισμών στην ασκούμενη έμμεση μειονοτική επιρροή (Βλ. Κεφάλαιο 7, Πίνακα 4). Διαπιστώνουμε πράγματι πως για να ασκήσει έμμεση επιρροή μια μειονότητα που έχει αποτελέσει αντικείμενο ψυχολογιοποίησης από μια μικρή μειοψηφία των αποδεκτών του μηνύματός της, δεν πρέπει ούτε να την ψυχολογιοποιήσει με τη σειρά της, ούτε καν να επαναλάβει τις αρχικές της απόψεις. Η μειονοτική αντι-ψυχολογιοποίηση μπορεί μεν να εμποδίσει τις αρνητικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης που υφίσταται αρχικά η μειονότητα, είναι μάλιστα από μόνη της αρκετή, χωρίς να απαιτείται η επανέκθεση των συμμετεχόντων στο αρχικό μειονοτικό μήνυμα, υπό την προϋπόθεση όμως ότι η διαδικασία της κοινωνικής επιρροής διαδραματίζεται μεταξύ της ενεργούς

μειονότητας και της πλειοψηφίας των αποδεκτών του μηνύματός της ή/και των εκπροσώπων της εξουσίας. Η αντιπαράθεση όμως, ανάμεσα στη μειονότητα και μια μειοψηφία απαιτεί εκ μέρους της πρώτης (για να αντικρούσει αποτελεσματικά την ψυχολογιοποίηση την οποία υπέστη) τη χρήση των λιγότερο δυνατόν στρατηγικών επιρροής και, συγκεκριμένα, την παρέμβαση της διαχρονικής συνεκτικότητας σε αναπαραστασιακό και μόνο επίπεδο.

Είναι αλήθεια πως, σε μεταγνωστικό επίπεδο, η κύρια επίδραση της αντιψυχολογιοποίησης, (βλ. Κεφάλαιο 7, Πίνακα 1) αφήνει να εννοηθεί πως η αντιψυχολογιοποίηση, από μόνη της, συμβάλλει στο να επικυρώνουν περισσότερο οι συμμετέχοντες το μειονοτικό κείμενο και ταυτόχρονα, να διαφωνούν περισσότερο με την ψυχολογιοποίηση που υφίσταται η μειονοτική ομάδα. Αποδεικνύεται, ωστόσο, πως εν τέλει, το καθεστώς του φορέα της ψυχολογιοποίησης μπορεί να έχει καταλυτικό ρόλο.

Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η άμεση ή η έμμεση επιρροή των μειονοτικών ιδεών, δε σημαίνει ταυτόχρονα και την αποδοχή ή τη νομιμοποίηση της ψυχολογιοποίησης από τους συμμετέχοντες. Μπορεί, με άλλα λόγια, οι συμμετέχοντες να συμφωνούν με την ψυχολογιοποιητική στρατηγική που έχει ακολουθήσει ο εκάστοτε φορέας (νομιμοποιώντας τη σε μεταγνωστικό επίπεδο), αλλά παρόλα αυτά να επηρεάζονται από τις μειονοτικές ιδέες. Ενώ, δηλαδή, στην πράξη και κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, μπορεί η στρατηγική της ψυχολογιοποίησης να αποδεικνύεται αναποτελεσματική, ταυτόχρονα οι συμμετέχοντες και αποδέκτες του μειονοτικού μηνύματος πειθούς να τη νομιμοποιούν και να την αποδέχονται. Μπορεί, επίσης, σε άλλη περίπτωση, οι συμμετέχοντες να μην επηρεάζονται από τις μειονοτικές ιδέες που προηγουμένως

είχαν αποτελέσει αντικείμενο ψυχολογιοποίησης και, σε μεταγνωστικό επίπεδο, να διαφωνούν κάθετα με αυτό που υπέστη η μειονότητα. Είναι με άλλα λόγια προφανές, πως η αποτελεσματικότητα της ψυχολογιοποίησης δεν είναι άμεση συνάρτηση της νομιμοποίησης της από την πλευρά των συμμετεχόντων, και ως εκ τούτου τα συγκεκριμένα αποτελέσματα, έρχονται σε άμεση ρήξη με την άποψη του Tormala και των συνεργατών του ότι δηλαδή, η αποτελεσματικότητα μιας αντίστασης στην πειθώ είναι άμεση συνάρτηση του βαθμού νομιμοποίησής της.

Καταλήγοντας, θα λέγαμε πως σε αυτά τα πειράματα η διαχρονική συνεκτικότητα λειτούργησε ως αντίσταση στις αρνητικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης τόσο στην άμεση όσο και στην έμμεση επιρροή. Επίσης, αναδείχθηκε ο κυρίαρχος ρόλος αφενός της ταυτότητας του φορέα της ψυχολογιοποίησης στον τρόπο πρόσληψης και στον βαθμό αποδοχής των μειονοτικών ιδεών, αφετέρου ο ρόλος των σχέσεων που διαμορφώθηκαν μεταξύ διαφόρων κοινωνικών φορέων, επιτρέποντας στους συμμετέχοντες να ερμηνεύσουν την αλληλεπίδραση που παρακολούθησαν, με τέτοιο τρόπο, ώστε να επηρεάζονται άμεσα ή έμμεσα από τις ιδέες του μειονοτικού κειμένου.

Τελειώνοντας, θα θέλαμε να διευκρινίσουμε ότι στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η αναζήτηση των συνθηκών εκείνων που θα επέτρεπαν στη μειονότητα να αντικρούσει τις αρνητικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης στην επιρροή της. Η βασική ιδέα της έρευνάς μας ήταν ότι οι συνθήκες αυτές έπρεπε να αναζητηθούν μέσα στη διαδικασία αυτή καθαυτή της κοινωνικής επιρροής και, συγκεκριμένα, μεταξύ των στρατηγικών οι οποίες αναπτύσσονται από τους διάφορους εμπλεκόμενους φορείς.

Ξεκινήσαμε από την υπόθεση της δυνατότητας που έχει να επιτύχει κάτι τέτοιο η διαχρονική συνεκτικότητα, (Παπαστάμου, 1989), και επεκτείναμε την αναζήτηση μας

σε μια από τις βασικές στρατηγικές αντίστασης στη μειονοτική επιρροή την ψυχολογιοποίηση. Ο λόγος της τελευταίας αυτής επιλογής έγκειται στο γεγονός ότι μέχρι σήμερα η ψυχολογιοποίηση φαίνεται να είναι η πιο αποτελεσματική στρατηγική αντίστασης, δεδομένου ότι μειώνει τη μειονοτική επιρροή τόσο στο άμεσο όσο και στο έμμεσο επίπεδο. Σκεφτήκαμε δηλαδή, ότι θα παρουσίαζε ενδιαφέρον εάν αντιπαραθέταμε στην ψυχολογιοποίηση την οποία υφίσταται, συνήθως μια μειονοτική πηγή επιρροής, τόσο τη διαχρονική συνεκτικότητα της μειονότητας, (η οποία ως γνωστό αποτελεί αναγκαία και ικανή συνθήκη άσκησης μειονοτικής επιρροής, (Βλ. Moscovici, 1976, 1980), όσο και τη χρήση της ψυχολογιοποίησης από την ίδια τη μειονότητα, ως επικοινωνιακή στρατηγική απέναντι στους εν δυνάμει επικριτές της. Από τα πειράματά μας προέκυψε ότι η διαχρονική συνεκτικότητα και η αντιψυχολογιοποίηση είναι πράγματι σε θέση να αναχαιτίσουν τις αρνητικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης υπό ορισμένες προϋποθέσεις.

Είναι προφανές ότι θα μπορούσαμε να επεκτείνουμε τον προβληματισμό μας και σε άλλες στρατηγικές αντίστασης όπως η γνωστική ακύρωση ή η κατηγοριοποίηση των εμπλεκομένων φορέων στη διαδικασία επιρροής με όρους ενδο-ομάδας και εξω-ομάδας. Το αναμφισβήτητο ενδιαφέρον ενός παρόμοιου σκεπτικού έγκειται στο γεγονός ότι ορισμένες από αυτές τις στρατηγικές αντίστασης, συγκεκριμένα η γνωστική ακύρωση, νομιμοποιείται κατά τεκμήριο πολύ περισσότερο από την ψυχολογιοποίηση δεδομένου ότι, επικεντρώνεται στο περιεχόμενο του μηνύματος και όχι στην προέλευσή του και ως εκ τούτου συνάδει πιο πολύ με την τρέχουσα πολιτική ορθότητα. Θα μπορούσαμε λοιπόν να υποθέσουμε ότι εάν η μειονότητα χρησιμοποιούσε τη γνωστική ακύρωση απέναντι στη μειοψηφία που την

ψυχολογιοποιεί θα μπορούσε να την αντικρούσει αποτελεσματικότερα από τη προσφυγή της στην αναπαραστασιακή εκδοχή της διαχρονικής συνεκτικότητας. Θεωρήσαμε ωστόσο μια τέτοια προσέγγιση πως θα μας απομάκρυνε από τον αρχικό μας στόχο και θα ξεπερνούσε κατά πολύ τα συμβατικά όρια μιας διδακτορικής διατριβής. Σκοπεύουμε ωστόσο στο άμεσο μέλλον να εντάξουμε τον προβληματισμό αυτό στην ερευνητική μας δραστηριότητα και να εξετάσουμε μια ακόμα πτυχή του σύνθετου ζητήματος που επιχειρήσαμε να μελετήσουμε στην παρούσα εργασία. Αναφερόμαστε στη δυνατότητα που θα μπορούσε να έχει η μειονότητα να χρησιμοποιεί ταυτόσημες ή διαφορετικές στρατηγικές επιρροής με αυτές που χρησιμοποιούν οι ανταγωνιστικοί προς αυτή εμπλεκόμενοι φορείς.

Πράγματι, η ενδεχόμενη αποτελεσματικότητα της διαφορετικής στρατηγικής που θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει η μειονότητα απέναντι στην μειοψηφική ψυχολογιοποίησή της, ίσως να οφειλόταν και στο γεγονός ότι υπάρχει πιθανότητα να προσλάβουν οι συμμετέχοντες περισσότερο τη μειονότητα με όρους ανεξαρτησίας, από ό,τι εάν χρησιμοποιούσε ως απάντηση την ίδια στρατηγική, δηλαδή την αντιψυχολογιοποίηση, στοιχείο που όπως έχει αναφέρει ο Moscovici, η ανεξαρτησία μπορεί να επιφέρει μεγαλύτερη μειονοτική επιρροή αλλά και η Nemeth, (1986), η ανεξαρτησία είναι η πιο σημαντική στην έρευνα της μειονοτικής επιρροής. Όλα αυτά όμως μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο μιας μελλοντικής έρευνας κάτι που έχουμε την πρόθεση να διερευνήσουμε.

Βιβλιογραφία

Allen, V.L., (1965). Situational factors in conformity. *Advances in Experimental Social Psychology*, 2, 133-175.

Allen, V.L., (1975). Social support for nonconformity. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, 8, 1-43. New York: Academic.

Allen, V.L. & Levine, J.M., (1968). Social support, dissent and conformity, *Sociometry*, 31, 138-149.

Allen, V.L. & Levine, J.M., (1969). Consensus and conformity, *Journal of Experimental Social Psychology*, 4, 389-399.

Allen, V.L. & Levine, J.M., (1971). Social support and conformity: The role of independent assessment of reality, *Journal of Experimental Social Psychology*, 7, 48-58.

Ash, S.E. (1951). Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments. In H. Guetzkow (Ed.), *Groups, leadership, and men* (pp. 177-190). Pittsburgh, PA: Carnegie Press.

Baker, S.M., & Petty, R.E. (1994). Majority and minority influence: Source-position imbalance as a determinant of message scrutiny. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 5-19.

Berkowitz, L., (1954). Group standards, cohesiveness, and productivity. *Human Relations*, 7, 509-519.

Bond, R., Smith, P.B. (1996). Culture and conformity: A meta-analysis of studies using Asch's (1952b, 1956) line judgment task. *Psychological Bulletin*, Vol. 119(1), Jan. 1996, 111-137

Bray R.M., Johnson D. & Chilstrom J.T.Jr., (1982). Social influence by group members with minority opinions : a comparison of Hollander and Moscovici, *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 78-88.

Chaiken, S. (1987). The heuristic model of persuasion. In M. P. Zanna, J. M. OLSON, & C. P. HERMAN (Eds.), *Social Influence: The Ontario symposium 5*, pp. 3-39. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Crano, W. D., & Alvaro, E. M. (1998). The context/comparison model of social influence: Mechanisms, structure, and linkages that underlie indirect attitude change. In W. Stroebe & M. Hewstone (Eds.), *European review of social psychology 8*, pp. 175-202. Chichester, UK:Wiley.

Crowne D.P. & Liverant S., (1963). Conformity under varying conditions of personal commitment, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 54-555.

Crutchfield, R. S., (1955). Conformity and character. *American Psychologist*, 10, 191-198.

Deutsch M. & Gerard H.B., (1955). A study of normative and informational social influence upon individual judgment, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 51, 629-636.

De Vries, N. K., De Dreu, C. K. W., Gordijn, E., & Schuurman, M., (1996). Majority and minority influence: A dual interpretation. In W. Stroebe & M. Hewstone (Eds.), *European review of social psychology 7*, 145-172. Chichester, UK: Wiley.

Doise, W., & Moscovici, S., (1969-1970). Approche et évitement du déviant dans des groupes de cohésion différente, *Bulletin de Psychologie*, 23 : 522-525.

Faucheux, C., Moscovici, S., (1967). *Le style de comportement d'une minorité et son influence sur les réponses d'une majorité*, Bulletin du C.E.R.P., 16, 4: 337-360

Festinger, L., (1950). Informal social communication, *Psychological Review*, 57, 271-282.

Festinger, L., (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7, 117-140.

Festinger, L., & Katz, D., (1953). Laboratory Experiments. In *Research Methods in the Behavioral Sciences*, New York: Dryden Press.

French, J. R. P., Raven, B., (1959). The bases of social power. In D. Cartwright and A. Zander. *Group dynamics*. New York: Harper & Row.

Guillon, M., & Personnaz, B. (1983). Dynamics of representation of minority and majority conflicts. *Cahiers de Psychologie Cognitive*, 3, 65–87.

Hollander, E. P., (1958). Conformity, status, and idiosyncrasy credit. *Psychological Review*, 65, 117-127.

Hollander, E.P., (1960). Competence and conformity in the acceptance of influence. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 61, 365–369

Hollander, E. P., (1967). *Principles and methods of social psychology*. New York: Oxford University Press.

Hollander, E. P., Fallon, B. J., & Edwards, M. T., (1977). Some aspects of influence and acceptability for appointed and elected group leaders. *Journal of Psychology*, 95, 289-296.

Kerr, Norbert L., (2002). When is a minority a minority? Active versus passive minority advocacy and social influence. *European Journal of Social Psychology*. 32(4): 471-483.

Kimball, R. K., & Hollander, E. P., (1974). Independence in the presence of an experienced but deviate group member. *Journal of Social Psychology*, 93, 281-292.

Larsen, K. S., (1974). Social cost, belief incongruence, and race; experiments in choice behavior, *Journal of Social Psychology*, 94, 253-267.

Latane, B., & Wolf, S. (1981). The social impact of majorities and minorities. *Psychological Review*, 88, 438-453.

Levine, J. (1989) Chapter 7: Opinion Deviance In: Paulus, P. (ed.) *Psychology of Group*.

Maass, A., & Clark, R. D., III. (1983). Differential processes underlying minority influence and conformity. *European Journal of Social Psychology*, 13, 197-215.

Maass, A. & Clark, R.D., (1984). Hidden impact of minorities: Fifteen years of minority influence research. *Psychological Bulletin*, 95, 428-450.

Mackie, D. M. (1987). Systematic and nonsystematic processing of majority and minority persuasive communications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 41-52.

Martin, R., & Hewstone, M. (Eds.) (2010). *Minority influence and innovation: Antecedents, processes and consequences*. Hove, E. Sussex: Psychology Press.

Martin, R., & Hewstone, M. (2008). Majority versus minority influence, message processing and attitude change: The source-context-elaboration model. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* 40, 237-326. San Diego, CA: Academic Press.

Morris, W.N., Miller, R.S. & Sprangenberger, S., (1977). The effects of dissenter position and task difficulty on conformity and response conflict, *Journal of Personality*, 45, 251-266.

Moscovici, S., (1976). *Social influence and social change*. London, Academic Press.

Moscovici, S., (1979). *Psychologie des minorités actives*, Paris, Presses Universitaires de France.

Moscovici, S., (1985). Social influence and conformity, in Gardner Lindzey, Elliot Aronson (eds.), *Handbook of social psychology*, 2. New York, Random House: 347-412.

Moscovici, S., (1980). Toward a theory of conversion behavior. In Leonard Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, 13, 209-239. New York: Academic Press.

Moscovici, S., Ricateau, P., (1972). Conformité, minorité et influence sociale, in Serge Moscovici (éd.), *Introduction à la psychologie sociale*, Paris, Larousse : 139-191.

Moscovici, S., Lage, E., & Naffrechoux, M., (1969). Influence of a consistent minority on the responses of a majority in a color perception task. *Sociometry*, 32(4), 365-380.

Moscovici, S., & Faucheux, C., (1972). Social influence, conformity bias and the study of active minorities. In Leonard Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* 6, 149-202 New York: Academic.

Moscovici, S., & Lage, E., (1976). Studies in social influence: II. Majority versus minority influence in a group. *European Journal of Social Psychology*, 6, 149-174.

Moscovici, S., Mugny, G. & Papastamou, S., (1981). Sleeper effect et/ou effect minoritaire. *Cahiers de Psychologie Cognitive* 1-2: 48-58.

Moscovici, S., Mugny, G., Pérez J., A., (1985). Les effets pervers du déni (par la majorité) des opinions d'une minorité, *Bulletin de Psychologie*, 38, 18 : 803-812.

Mugny, G., (1974). *Negotiations et influence minoritaire*. Διδακτορική διατριβή Πανεπιστήμιο Γενεύης

Mugny, G., Butera, F., Sanchez-Mazas, M., & Perez, J. A. (1995). Judgements in conflict: The conflict elaboration theory of social influence. In B. Boothe, R. Hirsig, A. Helminger, B. Meier, & R. Volkart (Eds.), *Perception-evaluation-interpretation* (pp. 160-168). Gottinger, Germany: Hogrefe and Huber.

Mugny, G., (1975). Negotiations, image of the other and the process of minority influence. *European Journal of Social Psychology*, 5, 209-228.

Mugny, G., Pierrehumbert, B., and Zubel, R., (1972-1973). Le style d'interaction comme facteur de l'influence sociale. *Bulletin de Psychologie*, 26: 789-793.

Mugny, G. and Papastamou, S., (1975-1976). A Propos du 'Credit Idiosyncrasique' chez Hollander: Conformisme Initial ou Negotiation? *Bulletin de Psychologie*, 29, 970-977.

Mugny, G. and Papastamou, S., (1976-1977). Pour une nouvelle approche de l'influence minoritaire: les déterminants psychosociaux des stratégies d'influence minoritaires, *Bulletin de Psychologie*, 30: 573-579.

Mugny, G., & Papastamou, S., (1980). When rigidity does not fail: individualization and psychologization as resistances to the diffusion of minority innovations. *European Journal of Social Psychology*, 10, 43-61.

Mugny, G. & Papastamou, S., (1982). Minority influence and psycho-social identity, *European Journal of Social Psychology*, 12: 379-394.

Mugny, G., Kaiser, C., & Papastamou, S., (1983). Influence minoritaire, identification et relations entre groupes: étude expérimentale autour d'une votation. *Cahiers de Psychologie Sociale*, 19. 1-30.

Nemeth, C. J., (1988). Style without status expectations: The special contributions of minorities. In M. Webster & M. Foschi (Eds.), *Research on expectation states*, (pp. 281-290). Palo Alto, CA: Stanford University Press

Nemeth, C. J., (1986). The differential contributions of majority and minority influence. *Psychological Review*, 93, 23-32. Reprinted in M.Hogg (Ed.). Sage Benchmarks in Psychology: *Social Psychology*, 2002.

Nemeth, C., (1995). Dissent as driving cognition, attitudes and judgments. *Social Cognition*, 13, 273-291.

Nemeth, C., Swedlund, M., & Kanki, B., (1974). Patterning of the minority's responses and their influence on the majority. *European Journal of Social Psychology*, 4, 437-439.

Nemeth, C., & Wachtler, J., (1974). Creating perceptions of consistency and confidence: A necessary condition for minority influence. *Sociometry*, 37, 529-540.

Nemeth, C., Wachtler, J., & Endicott, J., (1977). Increasing the size of the minority: Some gains and some losses. *European Journal of Social Psychology*, 1, 11-23.

- Nemeth, C., & Kwan, J., (1987). Minority influence, divergent thinking and detection of correct solutions. *Journal of Applied Social Psychology*, 17, 786-797.
- Nemeth, C., & Rogers, J., (1996). Dissent and the search for information, *British Journal of Social Psychology*, 35: 67–76.
- Papastamou, S., (1979). *Strategies d'influence minoritaires et majoritaires*. These de 3eme cycle, Paris, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales.
- Papastamou, S., (1993). Valeur stratégique et émergence de la psychologisation comme résistance à l'innovation. In J. L. Beauvois, R. V. Joule, J. M. Monteil (Eds.), *Perspectives cognitives et conduites sociales: 4*. Neuchâtel, CH: Delachaux et Niestlé.
- Papastamou, S., (1985). Effets de la psychologisation sur l'influence d'un groupe et d'un 'leader' minoritaires. *L'Année Psychologique*, 85: 361-381.
- Papastamou, S., (1986). Psychologization and processes of minority and majority influence. *European Journal of Social Psychology*, 16, 165-180.
- Papastamou, S., Mugny, G. & Kaiser, C., (1980). Echec a l'influence minoritaire: la psychologization. *Recherches de Psychologie Sociale*, 2, 41-56.
- Papastamou, S. and Mugny, G., (1987). Psychologisation, conflit, et influence minoritaire. *Anuario de Psicologia*, 36-37: 128-142.
- Papastamou, S., Gardikiotis, A. & Prodromitis, G., (2012). Reconsidering the social-psychological processes underlying majority and minority influence. *Small Group Meeting on the Societal Meanings of Minority Influence*. Delphi, Greece.
- Pérez, J. A., Mugny, G., & Moscovici, S., (1986). Les effets paradoxaux du déni dans l'influence minoritaire, *Les Cahiers de Psychologie Sociale*, 32: 1-14.
- Petty, R. E., & Cacioppo, J. T., (1986). The elaboration likelihood model of persuasion. In L. Berkowitz (ed.), *Advanced in Experimental Social Psychology* 123 – 205. New York: Academic Press.

Prislin, R., & Christensen, P. N. (2005). Social change in the aftermath of successful minority influence. In W. Stroebe & M. Hewstone (Eds.), *European review of social psychology* 16, 43-73). Hove, UK: Psychology Press (Taylor & Francis).

Ricateau, P., (1970-1971). Processus de categorization d'autrui et les mecanismes d'influence sociale, *Bulletin de Psychologie*, Paris, 24 : 909-919.

Ross, L., Greene, D., & House, P. (1977). The "false consensus effect". An egocentric bias in social perception and social perception and attribution processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 13, 279-301.

Schachter, S., (1951). Deviation, rejection, and communication. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 46, 190-207.

Smith, C. M., Tindale, R. S., & Anderson, E. M. (2001). The impact of shared representations on minority influence in freely interacting groups. In C. K. W. De Dreu & N. K. De Vries (Eds.), *Group consensus and innovation* (pp. 183-200). Oxford, UK: Blackwell.

Smith, C.M., & Diven, P.J. (2002). Minority influence and political interest groups. In V.C. Ottati & R. S. Tindale (Eds.), *The social psychology of politics: Social psychological applications to social issues* (pp. 175-192). New York: Kluwer Academic.

Steiner, I. D., (1966). Models for inferring relationships between group size and potential group productivity. *Behavioral Science*, 11, 273-283.

Tajfel, H., Billig, M., Bundy, R. P. & Flament, C., (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 2, 149-178.

Thibaut, J. W., Strickland, L. H., (1956). Psychological Set and Social Conformity. *Journal of Personality*. 25, 115-129.

Tormala, Z.L., Petty, R.E., & DeSensi, V.L. (2010). Multiple roles for minority sources in persuasion and resistance. In R. Martin & M. Hewstone (Eds.), *Minority influence and innovation: Antecedents, processes, and consequences* (pp. 105-131). London: Psychology Press.

Turner, J.C., (1981). The Experimental Social Psychology of Intergroup behavior. In J.C.Turner & H.Giles (eds.), *Inter-group behavior*. Oxford: Blackwell.

Wilder, D.A., (1977) Perception of groups, size of opposition and social influence, *Journal of Experimental Social Psychology*, 13, 253-268.

Wolf , S., (1979). Behavioral style and group cohesiveness as sources of minority influence. *European Journal of Social Psychology*, 9, 381-395.

Γαρδικιώτης, Α. (2008). *Κοινωνική επιρροή επισκόπηση και αξιολόγηση της έρευνας και των θεωριών*. Εκδόσεις Gutenberg.

Παπαστάμου, Σ., (1989). *Ψυχολογιοποίηση*. Αθήνα Εκδόσεις Οδυσσέας

Παπαστάμου, Σ., (1989). *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*. Αθήνα Εκδόσεις Οδυσσέας

Παπαστάμου, Σ., (2011). *Ψυχολογιοποίηση Επιπτώσεις των ψυχολογικών ερμηνειών στα φαινόμενα κοινωνικής επιρροής*. Αθήνα Εκδόσεις Πεδίο.

Παπαστάμου, Σ., & Μιούνυ, Γκ., (1983). *Μειονότητες και Εξουσία*. Εκδόσεις Αλέτρι, 2009 Εκδόσεις Πεδίο.

Παπαστάμου, Σ. & Προδρομίτης, Γ., (2003). *Τρομοκρατία και Εξουσία*. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

1. Πίνακες κλιμάκων 1^{ου} πειράματος

Πίνακας 1

Θα θέλαμε να μας πεις τη γνώμη σου στις παρακάτω ερωτήσεις.

Πιστεύεις ότι η τρομοκρατία είναι:

<i>Πολιτικό έγκλημα</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>Έγκλημα κοινού ποινικού δικαίου</i>
-------------------------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	--

Πιστεύεις ότι η τρομοκρατία είναι:

<i>Πράξη με πολιτικά κίνητρα</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>Πράξη χωρίς πολιτικά κίνητρα</i>
----------------------------------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	-------------------------------------

Πιστεύεις ότι η τρομοκρατία είναι:

<i>Δικαιολογημένη</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>Αδικοιολόγητη</i>
-----------------------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------------------

Πίνακας 2

Πείραμα 1^ο

Πρωτοτυπικές ιδέες της «Αριστεράς» και της «Δεξιάς».

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
1	Η κοινωνικά άδικη φορολογική πολιτική που ενθαρρύνει και επιβραβεύει τη φοροδιαφυγή ορισμένων, ενώ επιβαρύνει μονίμως τους μισθωτούς και τους συνταξιούχους, οδηγεί μοιραία τη χώρα σε οικονομικό μαρασμό.	5,95	1,32
5	Πρωταρχικό καθήκον της ελληνικής πολιτείας είναι η ουσιαστική αναβάθμιση της δημόσιας δωρεάν παιδείας και η θωράκισή της απέναντι στα οποιαδήποτε ιδιωτικά συμφέροντα.	5,26	1,97
3	Η ανάγκη προστασίας της προσωπικής ασφάλειας των πολιτών απαιτεί αύξηση της αστυνομικής παρουσίας στην καθημερινή ζωή.	5,00	2,04
4	Η διατήρηση των δαπανών για την εθνική άμυνα σε υψηλά επίπεδα υπηρετεί στην ουσία τα μεγάλα ιδιωτικά συμφέροντα.	4,85	1,71
8	Η αύξηση της αστυνόμευσης στην καθημερινή ζωή των πολιτών ενέχει τον κίνδυνο περιορισμού των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών.	4,45	2,00
9	Οι φορολογικές διευκολύνσεις υπέρ των επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξή της.	3,76	1,82
2	Μόνο η ιδιωτικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι σε θέση να βγάλει την παιδεία της χώρας από το σημερινό αδιέξοδο.	3,08	1,96
6	Η αύξηση των δημόσιων δαπανών για την εθνική άμυνα σε βάρος των δαπανών για την κοινωνική πρόνοια είναι αναγκαία λόγω των εξωτερικών απειλών που αντιμετωπίζει η χώρα μας.	3,06	1,71
7	Η οικονομική ανισότητα μεταξύ των ανθρώπων είναι αποτέλεσμα των διαφορών τους σε ό,τι αφορά τις ικανότητες και το ταλέντο τους.	2,34	1,79

Πίνακας 3

Πείραμα 1^ο

Αιτιολογικές Αποδόσεις της Ψυχολογιοποίησης Α' χρονικής φάσης

Κατά τη γνώμη των συμμετεχόντων η πηγή της ψυχολογιοποίησης έχει αυτήν την άποψη:

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
8	Εξαιτίας των ακραίων απόψεων του μειονοτικού κειμένου	5,08	1,82
9	Επειδή ταιριάζει στην νοοτροπία της	4,73	1,75
6	Επειδή υπερασπίζεται θεμελιώδεις κοινωνικές αξίες	4,43	2,06
4	Επειδή ταιριάζει στην ψυχοσύνθεσή της	4,33	1,87
2	Επειδή υπερασπίζεται ανθρωπιστικά ιδεώδη	4,26	2,05
7	Επειδή προσπαθεί να εξυπηρετήσει έτσι τα πολιτικά της συμφέροντα	4,18	2,02
5	Επειδή μόνο έτσι θα εξουδετερωθεί η απήχηση που μπορεί να έχουν οι μειονοτικές ιδέες του κειμένου σε όσους το διαβάζουν.	4,07	1,87
1	Επειδή απλά έχει δίκιο	3,34	1,98
3	Επειδή είναι περιθωριακή	3,05	1,82

Αιτιολογικές Αποδόσεις της Ψυχολογιοποίησης Β' χρονικής φάσης

Κατά τη γνώμη των συμμετεχόντων η πηγή της ψυχολογιοποίησης έχει αυτήν την άποψη:

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
8	Εξαιτίας των ακραίων απόψεων του μειονοτικού κειμένου	5,01	1,70
9	Επειδή ταιριάζει στην νοοτροπία της	4,84	1,60
4	Επειδή ταιριάζει στην ψυχοσύνθεσή της	4,55	1,68
7	Επειδή προσπαθεί να εξυπηρετήσει έτσι τα πολιτικά της συμφέροντα	4,34	1,88
6	Επειδή υπερασπίζεται θεμελιώδεις κοινωνικές αξίες	4,31	1,98
2	Επειδή υπερασπίζεται ανθρωπιστικά ιδεώδη	4,10	1,90
5	Επειδή μόνο έτσι θα εξουδετερωθεί η απήχηση που μπορεί να έχουν οι μειονοτικές ιδέες του κειμένου σε όσους το διαβάζουν.	4,10	1,77
1	Επειδή απλά έχει δίκιο	3,48	1,93
3	Επειδή είναι περιθωριακή	3,24	1,79

Πίνακας 4

Πείραμα 1^ο

Τρόπος Πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης Α' χρονικής φάσης

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
12	συναινετική / προκαλεί σύγκρουση	5,02	1,65
5	μετριοπαθής / ακραία	4,34	1,74
14	περιθωριακή / κοινωνικά αποδεκτή	4,25	1,88
1	προοδευτική / συντηρητική	4,19	1,69
8	υποταγμένη / επαναστατική	4,13	1,80
9	υποκριτική / ειλικρινής	4,11	1,93
11	αριστερή / δεξιά	4,04	1,81
2	ξεπερασμένη / μοντέρνα	3,99	1,53
7	δίκαιη / άδικη	3,91	1,87
13	ισορροπημένη / ανισόρροπη	3,86	1,83
4	στενόμυαλη / ανοιχτόμυαλη	3,84	1,92
6	εξουσιαστική / αντιεξουσιαστική	3,74	1,94
10	ρεαλιστική / ανεδαφική	3,68	1,86
3	ηθική / ανήθικη	3,51	1,73

Τρόπος Πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης Β' χρονικής φάσης

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
12	συναινετική / προκαλεί σύγκρουση	4,96	1,67
5	μετριοπαθής / ακραία	4,35	1,68
8	υποταγμένη / επαναστατική	4,26	1,74
1	προοδευτική / συντηρητική	4,22	1,74
9	υποκριτική / ειλικρινής	4,21	1,79
14	περιθωριακή / κοινωνικά αποδεκτή	4,19	1,90
2	ξεπερασμένη / μοντέρνα	4,00	1,64
11	αριστερή / δεξιά	3,99	1,73
6	εξουσιαστική / αντιεξουσιαστική	3,88	1,83
13	ισορροπημένη ανισόρροπη	3,86	1,79
4	στενόμυαλη / ανοιχτόμυαλη	3,83	1,90
7	δίκαιη / άδικη	3,82	1,88
10	ρεαλιστική / ανεδαφική	3,78	1,80
3	ηθική / ανήθικη	3,61	1,74

Πίνακας 5

Πείραμα 1^ο

Ψυχολογιοποίηση ως εξαρτημένη μεταβλητή Α' χρονικής φάσης

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
2	Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό δεν είναι ορθολογική.	4,84	1,88
14	Η άποψη που υποστηρίζεται είναι παράλογη.	4,80	2,02
4	Οι ιδέες αυτές είναι ανεδαφικές.	4,50	1,97
6	Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα αυστηροί.	4,27	1,97
12	Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου δεν έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα.	4,27	1,97
10	Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ακαμψία.	4,21	2,06
8	Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν ασταθή χαρακτήρα.	4,08	2,04
16	Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι υποκριτική.	3,73	1,88
15	Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν σταθερό χαρακτήρα.	3,37	1,89
7	Οι ιδέες αυτές είναι ρεαλιστικές.	3,02	1,84
11	Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα μετριοπαθείς.	2,99	1,75
5	Η άποψη που υποστηρίζεται είναι λογική.	2,83	1,89
9	Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό είναι ορθολογική.	2,80	1,73
13	Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι απόλυτα αληθοφανής.	2,73	1,79
3	Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ευελιξία.	2,72	1,69
1	Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα.	2,64	1,65

Ψυχολογιοποίηση ως εξαρτημένη μεταβλητή Β' χρονικής φάσης

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
14	Η άποψη που υποστηρίζεται είναι παράλογη.	4,85	1,92
2	Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό δεν είναι ορθολογική.	4,84	1,82
4	Οι ιδέες αυτές είναι ανεδαφικές.	4,72	1,89
6	Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα αυστηροί.	4,56	1,80
10	Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ακαμψία.	4,34	1,98
12	Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου δεν έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα.	4,31	1,94
8	Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν ασταθή χαρακτήρα.	4,16	1,94
16	Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι υποκριτική.	4,04	1,77
15	Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν σταθερό χαρακτήρα.	3,30	1,81
11	Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα μετριοπαθείς.	3,04	1,67
7	Οι ιδέες αυτές είναι ρεαλιστικές.	2,88	1,70
3	Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ευελιξία.	2,77	1,65
13	Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι απόλυτα αληθοφανής.	2,76	1,68
9	Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό είναι ορθολογική.	2,75	1,67
5	Η άποψη που υποστηρίζεται είναι λογική.	2,70	1,78
1	Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα.	2,68	1,66

Πίνακας 6

Πείραμα 1^ο

Απόψεις για την τρομοκρατία Α' χρονικής φάσης

Αρ. Ερωτ.		M.O.	T.A.
8	Η διασφάλιση των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων των πολιτών πρέπει να είναι η πρώτη προτεραιότητα ενός πολιτισμένου κόσμου.	6,24	1,27
2	Ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος καταπολέμησης της τρομοκρατίας συνίσταται στην εξάλειψη των αιτίων που την προκαλούν: της κοινωνικής ανισότητας και αδικίας.	5,85	1,51
13	Η τρομοκρατία είναι διεθνές φαινόμενο, το ίδιο και η καταπολέμησή της.	5,84	1,53
19	Για να καταπολεμηθεί αποτελεσματικά και ουσιαστικά η τρομοκρατία, θα πρέπει προηγουμένως να εξαλειφθεί ουσιαστικά η κοινωνική αδικία και να προωθηθεί έμπρακτα η κοινωνική δικαιοσύνη (π.χ. με την ενίσχυση του Κράτους Πρόνοιας).	5,80	1,42
11	Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της τρομοκρατίας πρέπει να αυξηθεί ο έλεγχος σε κάθε πύλη εισόδου μιας χώρας (λιμάνια, σύνορα, αεροδρόμια)	5,25	1,82
12	Η συλλογική ασφάλεια των πολιτών κινδυνεύει περισσότερο από την αυθαίρετη άσκηση κρατικής εξουσίας παρά από τρομοκρατικές ενέργειες.	5,03	1,67
10	Η τρομοκρατία αποδεικνύει ότι η παντοδυναμία του συστήματος είναι μύθος, καθώς οι τρομοκράτες έχουν καταφέρει ισχυρά πλήγματα στο σύστημα εξουσίας.	5,01	1,68
3	Η τρομοκρατία είναι ένα φαινόμενο που συντηρείται από την εξουσία για να δικαιολογεί την αυθαιρεσία και την άσκηση βίας από μέρος της.	4,73	1,75
22	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υπάρχει μεγάλη αδικία στην κατανομή του πλούτου και των αγαθών.	4,69	1,68
26	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι θέλουν να δηλώσουν ότι υπάρχει κοινωνική αδικία γύρω τους.	4,53	1,64
21	Η τρομοκρατία είναι, ουσιαστικά, μία μορφή ένοπλης πάλης με στόχο την κοινωνική αλλαγή.	4,37	1,78
25	Η τρομοκρατία αποτελεί μια έμπρακτη δυναμική αντίδραση στην καταπίεση της εξουσίας.	4,28	1,70
23	Εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης οι διεθνείς συμφωνίες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας αποτελούν πλέον μονόδρομο.	4,27	1,63
7	Η τρομοκρατία αποτελεί μια πράξη προσωπικής αντίστασης στον ηθικό και κοινωνικό ξεπεσμό που επιβάλλει το σύστημα εξουσίας.	4,11	1,86
14	Τρομοκρατία αποκαλείται συνήθως η δράση που αποσκοπεί στη διαμόρφωση ευρύτερων μαζικών κινημάτων, με στόχο την κοινωνική αλλαγή.	3,86	1,77
18	Η τρομοκρατία αποτελεί μία πράξη τιμωρίας προς κάθε αυταρχική και καταπιεστική εξουσία.	3,77	1,83

5	Οι διεθνείς συμφωνίες σε θέματα καταπολέμησης της τρομοκρατίας απειλούν την εθνική αυτοδιάθεση και κυριαρχία κάθε χώρας.	3,71	1,77
16	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υπάρχει έλλειψη αυστηρού πλαισίου στην κοινωνία μας.	3,47	1,76
4	Η τρομοκρατία είναι η μόνη δυνατότητα πολιτικής έκφρασης για όσους είναι αποκλεισμένοι ουσιαστικά από τις επίσημες πολιτικές διαδικασίες.	3,41	1,96
1	Η τρομοκρατία αποτελεί μια πράξη προσωπικής απελευθέρωσης από τα δεσμά της εξουσίας.	3,28	1,97
20	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι έχουν περιορισμένες πνευματικές δυνατότητες.	3,12	1,93
15	Η τρομοκρατία είναι υπόθεση κάθε χώρας χωριστά, το ίδιο και η καταπολέμησή της.	2,82	1,92
6	Όταν πρόκειται για τη συλλογική ασφάλεια των πολιτών, τα ατομικά δικαιώματα και οι ελευθερίες πρέπει να περνάνε σε δεύτερη μοίρα	2,61	1,96
24	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υστερούν έναντι των άλλων σε ότι αφορά τη σωματική τους διάπλαση.	2,05	1,49
9	Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της τρομοκρατίας πρέπει να επιτρέπεται η παρακολούθηση της καθημερινής ζωής των πολιτών.	2,05	1,53
17	Η τρομοκρατία θα εξαλειφθεί μόνο αν επικρατήσει ένας από τους δύο αντίπαλους πολιτισμούς (Δυτικός - Μουσουλμανικός).	1,87	1,50

Απόψεις για την τρομοκρατία Β' χρονικής φάσης

Αρ.Ερωτ.		Μ.Ο.	Τ.Α.
8	Η διασφάλιση των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων των πολιτών πρέπει να είναι η πρώτη προτεραιότητα ενός πολιτισμένου κόσμου.	5,99	1,48
19	Για να καταπολεμηθεί αποτελεσματικά και ουσιαστικά η τρομοκρατία, θα πρέπει προηγουμένως να εξαλειφθεί ουσιαστικά η κοινωνική αδικία και να προωθηθεί έμπρακτα η κοινωνική δικαιοσύνη (π.χ. με την ενίσχυση του Κράτους Πρόνοιας).	5,56	1,54
2	Ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος καταπολέμησης της τρομοκρατίας συνίσταται στην εξάλειψη των αιτιών που την προκαλούν: της κοινωνικής ανισότητας και αδικίας.	5,52	1,61
13	Η τρομοκρατία είναι διεθνές φαινόμενο, το ίδιο και η καταπολέμησή της.	5,47	1,72
11	Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της τρομοκρατίας πρέπει να αυξηθεί ο έλεγχος σε κάθε πύλη εισόδου μιας χώρας (λιμάνια, σύνορα, αεροδρόμια)	5,07	1,80
12	Η συλλογική ασφάλεια των πολιτών κινδυνεύει περισσότερο από την αυθαίρετη άσκηση κρατικής εξουσίας παρά από τρομοκρατικές ενέργειες.	4,94	1,70
10	Η τρομοκρατία αποδεικνύει ότι η παντοδυναμία του συστήματος είναι μύθος, καθώς οι τρομοκράτες έχουν καταφέρει ισχυρά πλήγματα στο σύστημα εξουσίας.	4,77	1,64
22	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υπάρχει μεγάλη αδικία στην κατανομή του πλούτου και των αγαθών.	4,73	1,62
26	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι θέλουν να δηλώσουν ότι υπάρχει κοινωνική αδικία γύρω τους.	4,66	1,58
25	Η τρομοκρατία αποτελεί μια έμπρακτη δυναμική αντίδραση στην καταπίεση της εξουσίας.	4,43	1,61
21	Η τρομοκρατία είναι, ουσιαστικά, μία μορφή ένοπλης πάλης με στόχο την κοινωνική αλλαγή.	4,39	1,65
3	Η τρομοκρατία είναι ένα φαινόμενο που συντηρείται από την εξουσία για να δικαιολογεί την αυθαιρεσία και την άσκηση βίας από μέρους της.	4,31	1,74
23	Εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης οι διεθνείς συμφωνίες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας αποτελούν πλέον μονόδρομο.	4,26	1,67

7	Η τρομοκρατία αποτελεί μια πράξη προσωπικής αντίστασης στον ηθικό και κοινωνικό ξεπεσμό που επιβάλλει το σύστημα εξουσίας.	4,24	1,78
14	Τρομοκρατία αποκαλείται συνήθως η δράση που αποσκοπεί στη διαμόρφωση ευρύτερων μαζικών κινημάτων, με στόχο την κοινωνική αλλαγή.	4,10	1,70
18	Η τρομοκρατία αποτελεί μία πράξη τιμωρίας προς κάθε αυταρχική και καταπιεστική εξουσία.	4,01	1,73
1	Η τρομοκρατία αποτελεί μια πράξη προσωπικής απελευθέρωσης από τα δεσμά της εξουσίας.	3,93	1,90
5	Οι διεθνείς συμφωνίες σε θέματα καταπολέμησης της τρομοκρατίας απειλούν την εθνική αυτοδιάθεση και κυριαρχία κάθε χώρας.	3,81	1,71
16	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υπάρχει έλλειψη αυστηρού πλαισίου στην κοινωνία μας.	3,71	1,73
4	Η τρομοκρατία είναι η μόνη δυνατότητα πολιτικής έκφρασης για όσους είναι αποκλεισμένοι ουσιαστικά από τις επίσημες πολιτικές διαδικασίες.	3,59	1,85
15	Η τρομοκρατία είναι υπόθεση κάθε χώρας χωριστά, το ίδιο και η καταπολέμησή της.	3,08	1,83
20	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι έχουν περιορισμένες πνευματικές δυνατότητες.	3,06	1,82
6	Όταν πρόκειται για τη συλλογική ασφάλεια των πολιτών, τα ατομικά δικαιώματα και οι ελευθερίες πρέπει να περνάνε σε δεύτερη μοίρα	2,53	1,87
24	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υστερούν έναντι των άλλων σε ότι αφορά τη σωματική τους διάπλαση.	2,21	1,55
9	Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της τρομοκρατίας πρέπει να επιτρέπεται η παρακολούθηση της καθημερινής ζωής των πολιτών.	2,08	1,53
17	Η τρομοκρατία θα εξαλειφθεί μόνο αν επικρατήσει ένας από τους δύο αντίπαλους πολιτισμούς (Δυτικός - Μουσουλμανικός).	2,00	1,51

Πίνακας 7

Πείραμα 1^ο

Εικόνα της μειονότητας Α' χρονικής φάσης

Αρ. Ερωτ.		M.O.	T.A.
9	αντικειμενικοί / υποκειμενικοί	5,35	1,72
4	αδιάφοροι / ενταγμένοι	5,34	1,53
3	ευέλικτοι / άκαμπτοι	5,30	2,69
7	προοδευτικοί / συντηρητικοί	4,92	1,82
15	ρεαλιστές / ανεδαφικοί	4,73	1,81
14	αβέβαιοι / σίγουροι για τον εαυτό τους	4,69	1,90
17	ηττοπαθείς / φιλόδοξοι	4,58	1,81
18	ελεύθεροι / υποταγμένοι	4,49	1,90
22	κομφορμιστές / αντικομφορμιστές	4,30	1,96
5	αυτόνομοι / αλλοτριωμένοι	4,22	1,92
13	ασταθείς / σταθεροί	4,15	1,88
12	ανεξάρτητοι / εξαρτημένοι	4,11	1,95
8	ασυνάρτητοι συγκροτημένοι	3,52	1,73
6	αφύσικοι / φυσιολογικοί	3,46	1,61
19	ανισόρροποι / ισορροπημένοι	3,33	1,62
11	δυναμικοί / παθητικοί	3,32	1,94
2	μεροληπτικοί / αμερόληπτοι	3,29	1,79
20	πολιτικοποιημένοι / απολιτικοποίητοι	3,12	1,92
16	στενόμυαλοι / ανοιχτόμυαλοι	2,84	1,73
10	ανεπιεικείς / επιεικείς	2,76	1,50
21	μειονοτικοί / πλειονοτικοί	2,65	1,64
1	επίμονοι / υποχωρητικοί	2,29	1,25

Εικόνα της μειονότητας Β' χρονικής φάσης

Αρ. Ερωτ.		Μ.Ο.	Τ.Α.
9	αντικειμενικοί / υποκειμενικοί	5,34	1,59
3	ευέλικτοι / άκαμπτοι	5,28	1,59
4	αδιάφοροι / ενταγμένοι	5,25	1,61
7	προοδευτικοί / συντηρητικοί	4,99	1,75
15	ρεαλιστές / ανεδαφικοί	4,87	1,69
14	αβέβαιοι / σίγουροι για τον εαυτό τους	4,56	1,88
17	ηττοπαθείς / φιλόδοξοι	4,51	1,76
18	ελεύθεροι / υποταγμένοι	4,47	1,84
12	ανεξάρτητοι / εξαρτημένοι	4,40	1,90
5	αυτόνομοι / αλλοτριωμένοι	4,31	1,89
22	κομφορμιστές / αντικομφορμιστές	4,26	1,81
13	ασταθείς / σταθεροί	4,05	1,88
8	ασυνάρτητοι συγκροτημένοι	3,47	1,68
11	δυναμικοί / παθητικοί	3,46	1,89
2	μεροληπτικοί / αμερόληπτοι	3,41	1,81
6	αφύσικοι / φυσιολογικοί	3,39	1,56
19	ανισόρροποι / ισορροπημένοι	3,17	1,62
20	πολιτικοποιημένοι / απολιτικοποίητοι	3,06	1,83
16	στενόμυαλοι / ανοιχτόμυαλοι	2,79	1,72
10	ανεπιεικείς / επιεικείς	2,71	1,37
21	μειονοτικοί / πλειονοτικοί	2,54	1,50
1	επίμονοι / υποχωρητικοί	2,36	1,31

Πίνακας 8

Τελειώνοντας θα θέλαμε να μας πεις, ποιο είναι, κατά την εκτίμησή σου, το ποσοστό % της ελληνικής κοινής γνώμης, που συμφωνεί με το κείμενο, το οποίο διάβασες;

Με το κείμενο συμφωνεί το .....% της ελληνικής κοινής γνώμης

2. Πίνακες κλιμάκων 2^{ου} πειράματος

Πίνακας 9

Πείραμα 2^ο

Πρωτοτυπικές ιδέες της «Αριστεράς» και της «Δεξιάς».

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
1	Η κοινωνικά άδικη φορολογική πολιτική που ενθαρρύνει και επιβραβεύει τη φοροδιαφυγή ορισμένων, ενώ επιβαρύνει μονίμως τους μισθωτούς και τους συνταξιούχους, οδηγεί μοιραία τη χώρα σε οικονομικό μαρασμό.	5,84	1,45
5	Πρωταρχικό καθήκον της ελληνικής πολιτείας είναι η ουσιαστική αναβάθμιση της δημόσιας δωρεάν παιδείας και η θωράκισή της απέναντι στα οποιαδήποτε ιδιωτικά συμφέροντα.	5,30	1,92
3	Η ανάγκη προστασίας της προσωπικής ασφάλειας των πολιτών απαιτεί αύξηση της αστυνομικής παρουσίας στην καθημερινή ζωή.	5,03	1,99
4	Η διατήρηση των δαπανών για την εθνική άμυνα σε υψηλά επίπεδα υπηρετεί στην ουσία τα μεγάλα ιδιωτικά συμφέροντα.	4,85	1,67
8	Η αύξηση της αστυνόμευσης στην καθημερινή ζωή των πολιτών ενέχει τον κίνδυνο περιορισμού των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών.	4,36	2,03
9	Οι φορολογικές διευκολύνσεις υπέρ των επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξή της.	3,78	1,81
6	Η αύξηση των δημόσιων δαπανών για την εθνική άμυνα σε βάρος των δαπανών για την κοινωνική πρόνοια είναι αναγκαία λόγω των εξωτερικών απειλών που αντιμετωπίζει η χώρα μας.	3,16	1,77
2	Μόνο η ιδιωτικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι σε θέση να βγάλει την παιδεία της χώρας από το σημερινό αδιέξοδο.	3,05	1,96
7	Η οικονομική ανισότητα μεταξύ των ανθρώπων είναι αποτέλεσμα των διαφορών τους σε ό,τι αφορά τις ικανότητες και το ταλέντο τους.	2,33	1,76

Πίνακας 10

Πείραμα 2^ο

Αιτιολογικές Αποδόσεις της Ψυχολογιοποίησης Α' χρονικής φάσης

Κατά τη γνώμη των συμμετεχόντων η πηγή της ψυχολογιοποίησης έχει αυτήν την άποψη:

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
8	Εξαιτίας των ακραίων απόψεων του μειονοτικού κειμένου	4,90	1,89
9	Επειδή ταιριάζει στην νοοτροπία της	4,74	1,80
4	Επειδή ταιριάζει στην ψυχοσύνθεσή της	4,32	1,88
6	Επειδή υπερασπίζεται θεμελιώδεις κοινωνικές αξίες	4,32	2,06
7	Επειδή προσπαθεί να εξυπηρετήσει έτσι τα πολιτικά της συμφέροντα	4,27	2,01
2	Επειδή υπερασπίζεται ανθρωπιστικά ιδεώδη	4,12	2,02
5	Επειδή μόνο έτσι θα εξουδετερωθεί η απήχηση που μπορεί να έχουν οι μειονοτικές ιδέες του κειμένου σε όσους το διαβάζουν.	4,02	1,89
1	Επειδή απλά έχει δίκιο	3,30	1,97
3	Επειδή είναι περιθωριακή	3,21	1,83

Αιτιολογικές Αποδόσεις της Ψυχολογιοποίησης Β' χρονικής φάσης

Κατά τη γνώμη των συμμετεχόντων η πηγή της ψυχολογιοποίησης έχει αυτήν την άποψη:

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
9	Επειδή ταιριάζει στην νοοτροπία της	4,97	1,58
8	Εξαιτίας των ακραίων απόψεων του μειονοτικού κειμένου	4,87	1,74
4	Επειδή ταιριάζει στην ψυχοσύνθεσή της	4,59	1,65
7	Επειδή προσπαθεί να εξυπηρετήσει έτσι τα πολιτικά της συμφέροντα	4,32	1,91
6	Επειδή υπερασπίζεται θεμελιώδεις κοινωνικές αξίες	4,20	1,98
5	Επειδή μόνο έτσι θα εξουδετερωθεί η απήχηση που μπορεί να έχουν οι μειονοτικές ιδέες του κειμένου σε όσους το διαβάζουν.	4,12	1,74
2	Επειδή υπερασπίζεται ανθρωπιστικά ιδεώδη	4,04	1,90
1	Επειδή απλά έχει δίκιο	3,31	1,92
3	Επειδή είναι περιθωριακή	3,30	1,84

Πίνακας 11

Πείραμα 2^ο

Τρόπος Πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης Α' χρονικής φάσης

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
12	συναινετική / προκαλεί σύγκρουση	5,10	1,64
5	μετριοπαθής / ακραία	4,39	1,70
14	περιθωριακή / κοινωνικά αποδεκτή	4,28	1,85
9	υποκριτική / ειλικρινής	4,15	1,96
8	υποταγμένη / επαναστατική	4,12	1,79
1	προοδευτική / συντηρητική	4,12	1,70
11	αριστερή / δεξιά	4,04	1,68
7	δίκαιη / άδικη	3,99	1,89
2	ξεπερασμένη / μοντέρνα	3,97	1,54
13	ισορροπημένη / ανισόρροπη	3,95	1,83
4	στενόμυαλη / ανοιχτόμυαλη	3,75	1,90
6	εξουσιαστική / αντιεξουσιαστική	3,74	1,91
10	ρεαλιστική / ανεδαφική	3,70	1,85
3	ηθική / ανήθικη	3,63	1,71

Τρόπος Πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης Β' χρονικής φάσης

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
12	συναινετική / προκαλεί σύγκρουση	5,03	1,67
5	μετριοπαθής / ακραία	4,36	1,67
8	υποταγμένη / επαναστατική	4,18	1,73
1	προοδευτική / συντηρητική	4,16	1,73
14	περιθωριακή / κοινωνικά αποδεκτή	4,12	1,82
9	υποκριτική / ειλικρινής	4,08	1,77
13	ισορροπημένη / ανισόρροπη	4,03	1,75
7	δίκαιη / άδικη	4,00	1,85
11	αριστερή / δεξιά	3,98	1,59
2	ξεπερασμένη / μοντέρνα	3,93	1,56
10	ρεαλιστική / ανεδαφική	3,85	1,81
6	εξουσιαστική / αντιεξουσιαστική	3,76	1,78
4	στενόμυαλη / ανοιχτόμυαλη	3,76	1,88
3	ηθική / ανήθικη	3,68	1,65

Πίνακας 12

Πείραμα 2^ο

Ψυχολογιοποίηση ως εξαρτημένη μεταβλητή Α' χρονικής φάσης

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
2	Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό δεν είναι ορθολογική.	4,62	1,90
14	Η άποψη που υποστηρίζεται είναι παράλογη.	4,56	2,09
4	Οι ιδέες αυτές είναι ανεδαφικές.	4,33	1,98
6	Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα αυστηροί.	4,25	1,93
12	Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου δεν έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα.	4,10	1,98
10	Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ακαμψία.	4,01	2,05
8	Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν ασταθή χαρακτήρα.	3,91	2,00
16	Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι υποκριτική.	3,70	1,87
15	Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν σταθερό χαρακτήρα.	3,37	1,80
7	Οι ιδέες αυτές είναι ρεαλιστικές.	3,33	1,99
11	Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα μετριοπαθείς.	3,20	1,76
5	Η άποψη που υποστηρίζεται είναι λογική.	3,10	2,00
9	Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό είναι ορθολογική.	3,09	1,85
13	Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι απόλυτα αληθοφανής.	3,01	1,88
1	Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα.	2,93	1,78
3	Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ευελιξία.	2,84	1,69

Ψυχολογιοποίηση ως εξαρτημένη μεταβλητή Β' χρονικής φάσης

Αριθμός Ερώτησης		M.O.	T.A.
14	Η άποψη που υποστηρίζεται είναι παράλογη.	4,67	1,98
2	Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό δεν είναι ορθολογική.	4,61	1,88
4	Οι ιδέες αυτές είναι ανεδαφικές.	4,54	1,91
6	Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα αυστηροί.	4,42	1,87
12	Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου δεν έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα.	4,16	1,96
10	Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ακαμψία.	4,09	2,00
8	Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν ασταθή χαρακτήρα.	3,94	1,95
16	Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι υποκριτική.	3,89	1,81
15	Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν σταθερό χαρακτήρα.	3,46	1,83
11	Αυτοί που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις είναι ιδιαίτερα μετριοπαθείς.	3,23	1,71
7	Οι ιδέες αυτές είναι ρεαλιστικές.	3,05	1,79
13	Η συγκεκριμένη αντίληψη είναι απόλυτα αληθοφανής.	3,00	1,76
9	Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό είναι ορθολογική.	2,96	1,75
5	Η άποψη που υποστηρίζεται είναι λογική.	2,91	1,89
1	Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα.	2,89	1,74
3	Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ευελιξία.	2,88	1,66

Πίνακας 13

Πείραμα 2^ο

Απόψεις για την τρομοκρατία Α' χρονικής φάσης

Αρ. Ερωτ.		Μ.Ο.	Τ.Α.
8	Η διασφάλιση των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων των πολιτών πρέπει να είναι η πρώτη προτεραιότητα ενός πολιτισμένου κόσμου.	6,09	1,41
19	Για να καταπολεμηθεί αποτελεσματικά και ουσιαστικά η τρομοκρατία, θα πρέπει προηγουμένως να εξαλειφθεί ουσιαστικά η κοινωνική αδικία και να προωθηθεί έμπρακτα η κοινωνική δικαιοσύνη (π.χ. με την ενίσχυση του Κράτους Πρόνοιας).	5,68	1,46
2	Ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος καταπολέμησης της τρομοκρατίας συνίσταται στην εξάλειψη των αιτιών που την προκαλούν: της κοινωνικής ανισότητας και αδικίας.	5,67	1,64
13	Η τρομοκρατία είναι διεθνές φαινόμενο, το ίδιο και η καταπολέμησή της.	5,66	1,62
11	Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της τρομοκρατίας πρέπει να αυξηθεί ο έλεγχος σε κάθε πύλη εισόδου μιας χώρας (λιμάνια, σύνορα, αεροδρόμια)	5,32	1,88
12	Η συλλογική ασφάλεια των πολιτών κινδυνεύει περισσότερο από την αυθαίρετη άσκηση κρατικής εξουσίας παρά από τρομοκρατικές ενέργειες.	4,94	1,68
10	Η τρομοκρατία αποδεικνύει ότι η παντοδυναμία του συστήματος είναι μύθος, καθώς οι τρομοκράτες έχουν καταφέρει ισχυρά πλήγματα στο σύστημα εξουσίας.	4,92	1,75
3	Η τρομοκρατία είναι ένα φαινόμενο που συντηρείται από την εξουσία για να δικαιολογεί την αυθαιρεσία και την άσκηση βίας από μέρους της.	4,63	1,80
22	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υπάρχει μεγάλη αδικία στην κατανομή του πλούτου και των αγαθών.	4,63	1,70
26	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι θέλουν να δηλώσουν ότι υπάρχει κοινωνική αδικία γύρω τους.	4,55	1,67
21	Η τρομοκρατία είναι, ουσιαστικά, μία μορφή ένοπλης πάλης με στόχο την κοινωνική αλλαγή.	4,44	1,75
25	Η τρομοκρατία αποτελεί μια έμπρακτη δυναμική αντίδραση στην καταπίεση της εξουσίας.	4,22	1,72

23	Εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης οι διεθνείς συμφωνίες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας αποτελούν πλέον μονόδρομο.	4,19	1,60
7	Η τρομοκρατία αποτελεί μια πράξη προσωπικής αντίστασης στον ηθικό και κοινωνικό ξεπεσμό που επιβάλλει το σύστημα εξουσίας.	4,11	1,85
14	Τρομοκρατία αποκαλείται συνήθως η δράση που αποσκοπεί στη διαμόρφωση ευρύτερων μαζικών κινημάτων, με στόχο την κοινωνική αλλαγή.	3,84	1,81
5	Οι διεθνείς συμφωνίες σε θέματα καταπολέμησης της τρομοκρατίας απειλούν την εθνική αυτοδιάθεση και κυριαρχία κάθε χώρας.	3,76	1,73
18	Η τρομοκρατία αποτελεί μία πράξη τιμωρίας προς κάθε αυταρχική και καταπιεστική εξουσία.	3,70	1,83
16	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υπάρχει έλλειψη αυστηρού πλαισίου στην κοινωνία μας.	3,56	1,88
4	Η τρομοκρατία είναι η μόνη δυνατότητα πολιτικής έκφρασης για όσους είναι αποκλεισμένοι ουσιαστικά από τις επίσημες πολιτικές διαδικασίες.	3,36	1,96
1	Η τρομοκρατία αποτελεί μια πράξη προσωπικής απελευθέρωσης από τα δεσμά της εξουσίας.	3,28	2,00
20	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι έχουν περιορισμένες πνευματικές δυνατότητες.	3,28	1,99
15	Η τρομοκρατία είναι υπόθεση κάθε χώρας χωριστά, το ίδιο και η καταπολέμησή της.	3,06	1,98
6	Όταν πρόκειται για τη συλλογική ασφάλεια των πολιτών, τα ατομικά δικαιώματα και οι ελευθερίες πρέπει να περνάνε σε δεύτερη μοίρα	2,67	2,00
24	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υστερούν έναντι των άλλων σε ότι αφορά τη σωματική τους διάπλαση.	2,12	1,52
9	Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της τρομοκρατίας πρέπει να επιτρέπεται η παρακολούθηση της καθημερινής ζωής των πολιτών.	2,06	1,50
17	Η τρομοκρατία θα εξαλειφθεί μόνο αν επικρατήσει ένας από τους δύο αντίπαλους πολιτισμούς (Δυτικός - Μουσουλμανικός).	2,04	1,63

Απόψεις για την τρομοκρατία Β' χρονικής φάσης

Αρ. Ερωτ.		Μ.Ο.	Τ.Α.
8	Η διασφάλιση των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων των πολιτών πρέπει να είναι η πρώτη προτεραιότητα ενός πολιτισμένου κόσμου.	5,89	1,50
19	Για να καταπολεμηθεί αποτελεσματικά και ουσιαστικά η τρομοκρατία, θα πρέπει προηγουμένως να εξαλειφθεί ουσιαστικά η κοινωνική αδικία και να προωθηθεί έμπρακτα η κοινωνική δικαιοσύνη (π.χ. με την ενίσχυση του Κράτους Πρόνοιας).	5,51	1,53
13	Η τρομοκρατία είναι διεθνές φαινόμενο, το ίδιο και η καταπολέμησή της.	5,46	1,66
2	Ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος καταπολέμησης της τρομοκρατίας συνίσταται στην εξάλειψη των αιτιών που την προκαλούν: της κοινωνικής ανισότητας και αδικίας.	5,40	1,68
11	Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της τρομοκρατίας πρέπει να αυξηθεί ο έλεγχος σε κάθε πύλη εισόδου μιας χώρας (λιμάνια, σύνορα, αεροδρόμια)	5,12	1,84
12	Η συλλογική ασφάλεια των πολιτών κινδυνεύει περισσότερο από την αυθαίρετη άσκηση κρατικής εξουσίας παρά από τρομοκρατικές ενέργειες.	4,84	1,75
10	Η τρομοκρατία αποδεικνύει ότι η παντοδυναμία του συστήματος είναι μύθος, καθώς οι τρομοκράτες έχουν καταφέρει ισχυρά πλήγματα στο σύστημα εξουσίας.	4,70	1,69
26	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι θέλουν να δηλώσουν ότι υπάρχει κοινωνική αδικία γύρω τους.	4,59	1,65
22	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υπάρχει μεγάλη αδικία στην κατανομή του πλούτου και των αγαθών.	4,57	1,66
21	Η τρομοκρατία είναι, ουσιαστικά, μία μορφή ένοπλης πάλης με στόχο την κοινωνική αλλαγή.	4,39	1,67
25	Η τρομοκρατία αποτελεί μια έμπρακτη δυναμική αντίδραση στην καταπίεση της εξουσίας.	4,30	1,68
3	Η τρομοκρατία είναι ένα φαινόμενο που συντηρείται από την εξουσία για να δικαιολογεί την αυθαιρεσία και την άσκηση βίας από μέρους της.	4,29	1,79
14	Τρομοκρατία αποκαλείται συνήθως η δράση που αποσκοπεί στη διαμόρφωση ευρύτερων μαζικών κινημάτων, με στόχο την κοινωνική αλλαγή.	4,21	1,70
23	Εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης οι διεθνείς συμφωνίες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας αποτελούν πλέον μονόδρομο.	4,19	1,61

7	Η τρομοκρατία αποτελεί μια πράξη προσωπικής αντίστασης στον ηθικό και κοινωνικό ξεπεσμό που επιβάλλει το σύστημα εξουσίας.	4,18	1,81
18	Η τρομοκρατία αποτελεί μία πράξη τιμωρίας προς κάθε αυταρχική και καταπιεστική εξουσία.	3,96	1,79
1	Η τρομοκρατία αποτελεί μια πράξη προσωπικής απελευθέρωσης από τα δεσμά της εξουσίας.	3,89	1,94
5	Οι διεθνείς συμφωνίες σε θέματα καταπολέμησης της τρομοκρατίας απειλούν την εθνική αυτοδιάθεση και κυριαρχία κάθε χώρας.	3,87	1,71
16	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υπάρχει έλλειψη αυστηρού πλαισίου στην κοινωνία μας.	3,74	1,76
4	Η τρομοκρατία είναι η μόνη δυνατότητα πολιτικής έκφρασης για όσους είναι αποκλεισμένοι ουσιαστικά από τις επίσημες πολιτικές διαδικασίες.	3,49	1,87
15	Η τρομοκρατία είναι υπόθεση κάθε χώρας χωριστά, το ίδιο και η καταπολέμησή της.	3,21	1,94
20	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι έχουν περιορισμένες πνευματικές δυνατότητες.	3,19	1,87
6	Όταν πρόκειται για τη συλλογική ασφάλεια των πολιτών, τα ατομικά δικαιώματα και οι ελευθερίες πρέπει να περνάνε σε δεύτερη μοίρα	2,65	1,90
24	Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υστερούν έναντι των άλλων σε ότι αφορά τη σωματική τους διάπλαση.	2,34	1,62
9	Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της τρομοκρατίας πρέπει να επιτρέπεται η παρακολούθηση της καθημερινής ζωής των πολιτών.	2,16	1,63
17	Η τρομοκρατία θα εξαλειφθεί μόνο αν επικρατήσει ένας από τους δύο αντίπαλους πολιτισμούς (Δυτικός - Μουσουλμανικός).	2,14	1,64

Πίνακας 14

Πείραμα 2^ο

Εικόνα της μειονότητας Α' χρονικής φάσης

Αρ.Ερωτ.		M.O.	T.A.
4	αδιάφοροι / ενταγμένοι	5,33	1,54
3	ευέλικτοι / άκαμπτοι	5,28	2,70
9	αντικειμενικοί / υποκειμενικοί	5,18	1,76
7	προοδευτικοί / συντηρητικοί	4,82	1,80
15	ρεαλιστές / ανεδαφικοί	4,65	1,81
14	αβέβαιοι / σίγουροι για τον εαυτό τους	4,63	1,87
17	ηττοπαθείς / φιλόδοξοι	4,62	1,77
18	ελεύθεροι / υποταγμένοι	4,44	1,94
22	κομφορμιστές / αντικομφορμιστές	4,36	1,90
13	ασταθείς / σταθεροί	4,22	1,84
5	αυτόνομοι / αλλοτριωμένοι	4,20	1,88
12	ανεξάρτητοι / εξαρτημένοι	4,15	1,99
6	αφύσικοι / φυσιολογικοί	3,72	1,66
8	ασυνάρτητοι συγκροτημένοι	3,60	1,73
19	ανισόρροποι / ισορροπημένοι	3,52	1,69
11	δυναμικοί / παθητικοί	3,48	1,96
2	μεροληπτικοί / αμερόληπτοι	3,41	1,74
20	πολιτικοποιημένοι / απολιτικοποίητοι	3,13	1,89
16	στενόμυαλοι / ανοιχτόμυαλοι	3,02	1,80
10	ανεπιεικείς / επιεικείς	2,96	1,54
21	μειονοτικοί / πλειονοτικοί	2,80	1,66
1	επίμονοι / υποχωρητικοί	~~1,66~~ 1,57	1,31

Εικόνα της μειονότητας Β' χρονικής φάσης

Αρ. Ερωτ.		M.O.	T.A.
4	αδιάφοροι / ενταγμένοι	5,18	1,55
3	ευέλικτοι / άκαμπτοι	5,12	1,63
9	αντικειμενικοί / υποκειμενικοί	5,12	1,70
7	προοδευτικοί / συντηρητικοί	4,82	1,78
14	αβέβαιοι / σίγουροι για τον εαυτό τους	4,68	1,78
15	ρεαλιστές / ανεδαφικοί	4,66	1,75
17	ηττοπαθείς / φιλόδοξοι	4,47	1,76
18	ελεύθεροι / υποταγμένοι	4,34	1,89
22	κομφορμιστές / αντικομφορμιστές	4,30	1,72
12	ανεξάρτητοι / εξαρτημένοι	4,29	1,89
5	αυτόνομοι / αλλοτριωμένοι	4,24	1,85
13	ασταθείς / σταθεροί	4,18	1,86
6	αφύσικοι / φυσιολογικοί	3,68	1,61
8	ασυνάρτητοι / συγκροτημένοι	3,65	1,69
11	δυναμικοί / παθητικοί	3,49	1,85
2	μεροληπτικοί / αμερόληπτοι	3,48	1,75
19	ανισόρροποι / ισορροπημένοι	3,35	1,68
20	πολιτικοποιημένοι / απολιτικοποίητοι	3,08	1,86
16	στενόμυαλοι / ανοιχτόμυαλοι	3,00	1,76
10	ανεπιεικείς / επιεικείς	2,97	1,52
21	μειονοτικοί / πλειονοτικοί	2,74	1,59
1	επίμονοι / υποχωρητικοί	2,35	1,30

3. Δείκτες

Πείραμα 1^ο – Πείραμα 2^ο

Πρωτοτυπικές ιδέες της «Αριστεράς» και της «Δεξιάς» - Δείκτες:

Ο δείκτης των δεξιών ιδεολογικών απόψεων περιλαμβάνει τις ερωτήσεις

- Μόνο η ιδιωτικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι σε θέση να βγάλει την παιδεία της χώρας από το σημερινό αδιέξοδο.
- Η ανάγκη προστασίας της προσωπικής ασφάλειας των πολιτών απαιτεί αύξηση της αστυνομικής παρουσίας στην καθημερινή ζωή.
- Η αύξηση των δημόσιων δαπανών για την εθνική άμυνα σε βάρος των δαπανών για την κοινωνική πρόνοια είναι αναγκαία λόγω των εξωτερικών απειλών που αντιμετωπίζει η χώρα μας.
- Η οικονομική ανισότητα μεταξύ των ανθρώπων είναι αποτέλεσμα των διαφορών τους σε ό,τι αφορά τις ικανότητες και το ταλέντο τους.
- Οι φορολογικές διευκολύνσεις υπέρ των επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξή της.

Ο δείκτης της αριστερής ιδεολογικής τοποθέτησης περιλαμβάνει τις ερωτήσεις :

- Η κοινωνικά άδικη φορολογική πολιτική που ενθαρρύνει και επιβραβεύει τη φοροδιαφυγή ορισμένων, ενώ επιβαρύνει μονίμως τους μισθωτούς και τους συνταξιούχους, οδηγεί μοιραία τη χώρα σε οικονομικό μαρασμό.

- Η διατήρηση των δαπανών για την εθνική άμυνα σε υψηλά επίπεδα υπηρετεί στην ουσία τα μεγάλα ιδιωτικά συμφέροντα.
- Πρωταρχικό καθήκον της ελληνικής πολιτείας είναι η ουσιαστική αναβάθμιση της δημόσιας δωρεάν παιδείας και η θωράκισή της απέναντι στα οποιαδήποτε ιδιωτικά συμφέροντα.
- Η αύξηση της αστυνόμευσης στην καθημερινή ζωή των πολιτών ενέχει τον κίνδυνο περιορισμού των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Πείραμα 1^ο – Πείραμα 2^ο

Αιτιολογικές Αποδόσεις της Ψυχολογιοποίησης Α' - Β' χρονικής φάσης – Δείκτες.

Ο δείκτης της ιδεολογικής αιτιολόγησης της ψυχολογιοποίησης περιλαμβάνει τις ερωτήσεις

Η πηγή της ψυχολογιοποίησης έχει αυτήν την άποψη:

- Επειδή υπερασπίζεται ανθρωπιστικά ιδεώδη
- Επειδή απλά έχει δίκιο
- Επειδή υπερασπίζεται θεμελιώδεις κοινωνικές αξίες

Ο δείκτης της ψυχολογιοποιητικής αιτιολόγησης της ψυχολογιοποίησης περιλαμβάνει τις ερωτήσεις

Η πηγή της ψυχολογιοποίησης έχει αυτήν την άποψη:

- Επειδή ταιριάζει στην ψυχοσύνθεσή της
- Επειδή ταιριάζει στην νοοτροπία της

και ο δείκτης της εξουδετέρωσης της απήχησης περιλαμβάνει την ερώτηση

Η πηγή της ψυχολογιοποίησης έχει αυτήν την άποψη:

- Επειδή μόνο έτσι θα εξουδετερωθεί η απήχηση που μπορεί να έχουν οι μειονοτικές ιδέες του κειμένου σε όσους το διαβάζουν.

Πίνακας 17^{ος}

Πείραμα 1^ο – 2^ο

Τρόπος Πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης Α' - Β' χρονικής φάσης – Δείκτες.

Ο δείκτης της προοδευτικής, αντιεξουσιαστικής άποψης περιλαμβάνει τις ερωτήσεις:

Κατά τη γνώμη μου, η άποψη αυτή (δηλαδή το γεγονός της ψυχολογιοποίησης από τον εκάστοτε φορέα) είναι:

- επαναστατική
- ανοιχτόμυαλη
- ειλικρινής
- αντιεξουσιαστική
- μοντέρνα
- προοδευτική
- αριστερή

Ο δείκτης της ψυχοκοινωνικά ανισόρροπης άποψης περιλαμβάνει τις ερωτήσεις:

- ανισόρροπη
- ακραία
- προκαλεί σύγκρουση
- άδικη

- ανήθικη
- ανεδαιφική
- περιθωριακή

Πείραμα 1^ο – 2^ο

Ψυχολογιοποίηση ως εξαρτημένη μεταβλητή Α' – Β' χρονικής φάσης – Δείκτες.

Ο δείκτης της θετικής ψυχολογιοποίησης περιλαμβάνει τις ερωτήσεις:

- Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα.
- Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ευελιξία.
- Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν σταθερό χαρακτήρα.

Ο δείκτης της αρνητικής ψυχολογιοποίησης περιλαμβάνει τις ερωτήσεις:

- Τα άτομα που υποστηρίζουν αυτές τις ιδέες έχουν ασταθή χαρακτήρα.
- Όσοι κάνουν παρόμοιες σκέψεις διακρίνονται από διανοητική ακαμψία.
- Οι συγγραφείς αυτού του κειμένου δεν έχουν ισορροπημένη προσωπικότητα.

Ο δείκτης της επικύρωσης του περιεχομένου περιλαμβάνει τις ερωτήσεις:

- Η άποψη που υποστηρίζεται είναι λογική.
- Οι ιδέες αυτές είναι ρεαλιστικές.

- Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό είναι ορθολογική.

Ο δείκτης της ακύρωσης του περιεχομένου περιλαμβάνει τις ερωτήσεις:

- Η θέση που εκφράζεται στο κείμενο αυτό δεν είναι ορθολογική.
- Οι ιδέες αυτές είναι ανεδαφικές.
- Η άποψη που υποστηρίζεται είναι παράλογη.

Πείραμα 1^ο – 2^ο

Απόψεις για την τρομοκρατία Α' – Β' χρονικής φάσης – Δείκτες.

Ο δείκτης των αντιτρομοκρατικών επιχειρημάτων περιλαμβάνει τις ερωτήσεις:

- Όταν πρόκειται για τη συλλογική ασφάλεια των πολιτών, τα ατομικά δικαιώματα και οι ελευθερίες πρέπει να περνάνε σε δεύτερη μοίρα
- Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της τρομοκρατίας πρέπει να επιτρέπεται η παρακολούθηση της καθημερινής ζωής των πολιτών.
- Η τρομοκρατία είναι υπόθεση κάθε χώρας χωριστά, το ίδιο και η καταπολέμησή της.
- Η τρομοκρατία θα εξαλειφθεί μόνο αν επικρατήσει ένας από τους δύο αντίπαλους πολιτισμούς (Δυτικός - Μουσουλμανικός).
- Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι έχουν περιορισμένες πνευματικές δυνατότητες.
- Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υστερούν έναντι των άλλων σε ότι αφορά τη σωματική τους διάπλαση.

Ο δείκτης των μη αντιτρομοκρατικών επιχειρημάτων με τις ερωτήσεις:

- Ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος καταπολέμησης της τρομοκρατίας συνίσταται στην εξάλειψη των αιτίων που την προκαλούν: της κοινωνικής ανισότητας και αδικίας.
- Η διασφάλιση των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων των πολιτών πρέπει να είναι η πρώτη προτεραιότητα ενός πολιτισμένου κόσμου.
- Η τρομοκρατία είναι διεθνές φαινόμενο, το ίδιο και η καταπολέμησή της.
- Για να καταπολεμηθεί αποτελεσματικά και ουσιαστικά η τρομοκρατία, θα πρέπει προηγουμένως να εξαλειφθεί ουσιαστικά η κοινωνική αδικία και να προωθηθεί έμπρακτα η κοινωνική δικαιοσύνη (π.χ. με την ενίσχυση του Κράτους Πρόνοιας).
- Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι υπάρχει μεγάλη αδικία στην κατανομή του πλούτου και των αγαθών.
- Εάν κάποιος διαπράττει τρομοκρατικές πράξεις, αυτό συμβαίνει διότι θέλουν να δηλώσουν ότι υπάρχει κοινωνική αδικία γύρω τους.

Ο δείκτης των φιλοτρομοκρατικών επιχειρημάτων με τις ερωτήσεις:

- Η τρομοκρατία αποτελεί μια πράξη προσωπικής απελευθέρωσης από τα δεσμά της εξουσίας.

- Η τρομοκρατία είναι η μόνη δυνατότητα πολιτικής έκφρασης για όσους είναι αποκλεισμένοι ουσιαστικά από τις επίσημες πολιτικές διαδικασίες.
- Η τρομοκρατία αποτελεί μια πράξη προσωπικής αντίστασης στον ηθικό και κοινωνικό ξεπεσμό που επιβάλλει το σύστημα εξουσίας.
- Η τρομοκρατία αποδεικνύει ότι η παντοδυναμία του συστήματος είναι μύθος, καθώς οι τρομοκράτες έχουν καταφέρει ισχυρά πλήγματα στο σύστημα εξουσίας.
- Τρομοκρατία αποκαλείται συνήθως η δράση που αποσκοπεί στη διαμόρφωση ευρύτερων μαζικών κινημάτων, με στόχο την κοινωνική αλλαγή.
- Η τρομοκρατία αποτελεί μία πράξη τιμωρίας προς κάθε αυταρχική και καταπιεστική εξουσία.
- Η τρομοκρατία είναι, ουσιαστικά, μία μορφή ένοπλης πάλης με στόχο την κοινωνική αλλαγή.
- Η τρομοκρατία αποτελεί μια έμπρακτη δυναμική αντίδραση στην καταπίεση της εξουσίας.

Πίνακας 20^{ος}

Πείραμα 1^ο – 2^ο

Εικόνα της μειονότητας Α' - Β' χρονικής φάσης - Δείκτες

Ο δείκτης της ισορροπημένης ευελιξίας περιλαμβάνει τις ερωτήσεις

- αντικειμενικοί
- ευέλικτοι
- ρεαλιστές
- συγκροτημένοι
- φυσιολογικοί
- ισορροπημένοι
- ανοιχτόμυαλοι
- επεικείς
- πλειονοτικοί

Ο δείκτης του αλλοτριωμένου συντηρητισμού περιλαμβάνει τις ερωτήσεις

- αλλοτριωμένοι
- συντηρητικοί
- εξαρτημένοι
- υποταγμένοι
- κομφορμιστές

Ο δείκτης του συνεκτικού πολιτικού ακτιβισμού³⁸ περιλαμβάνει τις ερωτήσεις

- σίγουροι για τον εαυτό τους
- σταθεροί
- φιλόδοξοι
- ενταγμένοι
- πολιτικοποιημένοι
- δυναμικοί.

38

Συνεκτικός Πολιτικός Ακτιβισμός		
	1 ^ο πείραμα	2 ^ο πείραμα
A' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha =.711	Cronbach's alpha =.692
B' χρονικής φάσης	Cronbach's alpha =.701	Cronbach's alpha =.669

4. Διαγράμματα - Παραγοντικές αναλύσεις

Διάγραμμα 1

Πείραμα 1^ο

Αιτιολογικές αποδόσεις της ψυχολογιοποίησης Α' Χρονικής Φάσης

Total Variance Explained										
Component		Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
		Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
dimension0	1	2,736	30,403	30,403	2,736	30,403	30,403	2,461	27,340	27,340
	2	1,514	16,822	47,224	1,514	16,822	47,224	1,790	19,884	47,224
	3	,982	10,906	58,130						
	4	,935	10,384	68,514						
	5	,825	9,166	77,680						
	6	,665	7,386	85,066						
	7	,554	6,154	91,219						
	8	,490	5,446	96,665						
	9	,300	3,335	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix ^a		
	Component	
	1	2
6θμελιώδεις κοιν. αξίες	,821	
2άνθρωπιστικά ιδεώδη	,819	
1έχει δίκιο	,662	
7πολιτικά συμφέροντα	-,577	,415
3περιθωριακή	-,452	
8ακραίες απόψεις μειονότητας		
4ψυχοσύνθεση		,804
9νοοτροπία		,768
5εξουδετέρωση απήχησης		,489
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.		
a. Rotation converged in 3 iterations.		

Αιτιολογικές αποδόσεις της ψυχολογιοποίησης Β' Χρονικής Φάσης

Total Variance Explained										
Component		Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared			Rotation Sums of Squared		
		Loadings			Loadings			Loadings		
		Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
dimension0	1	2,725	30,273	30,273	2,725	30,273	30,273	2,690	29,887	29,887
	2	1,542	17,129	47,402	1,542	17,129	47,402	1,461	16,233	46,120
	3	1,028	11,419	58,822	1,028	11,419	58,822	1,143	12,702	58,822
	4	,933	10,364	69,186						
	5	,770	8,558	77,743						
	6	,623	6,926	84,669						
	7	,586	6,516	91,186						
	8	,498	5,534	96,720						
	9	,295	3,280	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix ^a			
	Component		
	1	2	3
2άνθρωπιστικά ιδεώδη	,835		
6θεμελιώδεις κοιν. αξίες	,825		
1έχει δικιο	,684		
3περιθωριακή	-,614		
7πολιτικά συμφέροντα	-,609		,442
8ακραίες απόψεις μειονότητας			
9νοοτροπία		,826	
4ψυχοσύνθεση		,824	
5εξουδετέρωση απήχησης			,907

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 4 iterations.

Διάγραμμα 2

Πείραμα 2^ο

Αιτιολογικές αποδόσεις της ψυχολογιοποίησης Α' Χρονικής Φάσης

Total Variance Explained										
Component		Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
		Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
dimension0	1	2,559	28,429	28,429	2,559	28,429	28,429	2,275	25,280	25,280
	2	1,467	16,302	44,730	1,467	16,302	44,730	1,596	17,729	43,008
	3	1,037	11,522	56,253	1,037	11,522	56,253	1,192	13,244	56,253
	4	,949	10,548	66,801						
	5	,856	9,512	76,313						
	6	,698	7,755	84,068						
	7	,582	6,467	90,535						
	8	,526	5,844	96,379						
	9	,326	3,621	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix ^a			
	Component		
	1	2	3
2άνθρωπιστικά ιδεώδη	,845		
6θμελιώδεις κοιν. αξίες	,831		
1έχει δίκιο	,642		
δακράιες απόψεις μειονότητας			
4ψυχοσύνθεση		,836	
9νοοτροπία		,805	
3περιθωριακή		,410	
5εξουδετέρωση απήχησης			,920
7πολιτικά συμφέροντα	-,510		,542

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 4 iterations.

Αιτιολογικές αποδόσεις της ψυχολογιοποίησης Β' Χρονικής Φάσης

Total Variance Explained										
Component		Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared			Rotation Sums of Squared		
		Loadings			Loadings			Loadings		
		Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
dimension0	1	2,557	28,409	28,409	2,557	28,409	28,409	2,543	28,257	28,257
	2	1,407	15,634	44,043	1,407	15,634	44,043	1,380	15,328	43,585
	3	1,063	11,815	55,858	1,063	11,815	55,858	1,105	12,273	55,858
	4	,927	10,295	66,153						
	5	,838	9,311	75,464						
	6	,750	8,329	83,793						
	7	,606	6,731	90,524						
	8	,554	6,160	96,685						
	9	,298	3,315	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix ^a			
	Component		
	1	2	3
2άνθρωπιστικά ιδεώδη	,836		
6θμελιώδεις κοιν. αξίες	,815		
1έχει δίκιο	,648		
7πολιτικά συμφέροντα	-,619		
3περιθωριακή	-,540		
9νοοτροπία		,828	
4ψυχοσύνθεση		,812	
5εξουδετέρωση απήχησης			,790
8ακραίες απόψεις μειονότητας			,542

Extraction Method: Principal Component Analysis.
 Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
 a. Rotation converged in 4 iterations.

Διάγραμμα 3

Πείραμα 1^ο

Τρόπος πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης Α΄ χρονικής φάσης

Total Variance Explained										
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Sq. Loadings			Rotation Sums of Sq. Loadings			
	Total	% of Var.	Cumulat.%	Total	% of Var.	Cumulat.%	Total	% of Var.	Cumulat.%	
dimension 0	1	6,151	43,936	43,936	6,151	43,936	43,936	4,099	29,280	29,280
	2	1,673	11,948	55,884	1,673	11,948	55,884	3,725	26,604	55,884
	3	,924	6,601	62,485						
	4	,776	5,544	68,029						
	5	,650	4,641	72,670						
	6	,608	4,345	77,015						
	7	,553	3,947	80,962						
	8	,543	3,876	84,838						
	9	,434	3,103	87,941						
	10	,424	3,027	90,968						
	11	,346	2,470	93,437						
	12	,327	2,337	95,774						
	13	,311	2,223	97,997						
	14	,280	2,003	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix ^a		
	Component	
	1	2
8υποταγμένη / επαναστατική	,783	
1προοδευτική / συντηρητική	-,686	
4στενομυαλη / ανοιχτόμυαλη	,666	-,492
9υποκριτική / ειλικρινής	,664	
6εξουσιαστική / αντιεξουσιαστική	,624	
2ξεπερασμένη / μοντέρνα	,621	
11αριστερή / δεξιά	-,603	
10ρεαλιστική / ανεδαφική	-,576	,463
14περιθωριακή / κοινωνικά αποδεκτή		-,748
13ισορροπημένη / ανισόρροπη	-,416	,729
12συναινετική / προκαλεί σύγκρουση		,695
5μετριοπαθής / ακραία		,691
7δίκαιη / άδικη	-,504	,682
3ηθική / ανήθικη	-,440	,642

Τρόπος πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης Β' χρονικής φάσης

Total Variance Explained										
Component		Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Sq. Loadings			Rotation Sums of Sq. Loadings		
		Total	% of Var.	Cumul.%	Total	% of Var.	Cumul.%	Total	% of Var.	Cumul.%
dimension0	1	6,493	46,376	46,376	6,493	46,376	46,376	4,424	31,598	31,598
	2	1,751	12,508	58,884	1,751	12,508	58,884	3,820	27,287	58,884
	3	,897	6,404	65,288						
	4	,747	5,337	70,626						
	5	,604	4,316	74,942						
	6	,580	4,142	79,083						
	7	,560	3,998	83,081						
	8	,483	3,451	86,532						
	9	,428	3,059	89,591						
	10	,372	2,658	92,249						
	11	,311	2,224	94,472						
	12	,295	2,106	96,578						
	13	,244	1,746	98,324						
	14	,235	1,676	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix ^a		
	Component	
	1	2
13ισορροπημένη / ανισόρροπη	,795	
14περιθωριακή / κοινωνικά αποδεκτή	-,770	
5μετριοπαθής / ακραία	,723	
7δίκαιη / άδικη	,717	-,483
10ρεαλιστική / ανεδαφική	,699	
3ηθική / ανήθικη	,694	
12συναινετική / προκαλεί σύγκρουση	,641	
8υποταγμένη / επαναστατική		,820
1προοδευτική / συντηρητική		-,681
2ξεπερασμένη / μοντέρνα	-,406	,667
6εξουσιαστική / αντιεξουσιαστική		,665
4στενομυαλη / ανοιχτόμυαλη	-,525	,650
11αριστερή / δεξιά		-,643
9υποκριτική / ειλικρινής	-,415	,580

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. a. Rotation converged in 3 iterations.

Διάγραμμα 4

Πείραμα 2^ο
 Τρόπος πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης Α' χρονικής φάσης

Total Variance Explained										
Component		Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
		Total	% of Var.	Cumul.%	Total	% of Var.	Cumul.%	Total	% of Vari.	Cumul.%
dimension 0	1	5,914	42,242	42,242	5,914	42,242	42,242	3,771	26,933	26,933
	2	1,574	11,240	53,482	1,574	11,240	53,482	3,717	26,549	53,482
	3	,956	6,825	60,307						
	4	,844	6,026	66,333						
	5	,650	4,643	70,976						
	6	,612	4,371	75,347						
	7	,567	4,047	79,393						
	8	,552	3,946	83,339						
	9	,510	3,642	86,981						
	10	,440	3,139	90,120						
	11	,414	2,955	93,075						
	12	,358	2,559	95,634						
	13	,332	2,373	98,008						
	14	,279	1,992	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix ^a		
	Component	
	1	2
8υποταγμένη / επαναστατική	,738	
4στενομυαλη / ανοιχτόμυαλη	,681	-,468
1προοδευτική / συντηρητική	-,663	
2ξεπερασμένη / μοντέρνα	,603	
11αριστερή / δεξιά	-,585	
9υποκριτική / ειλικρινής	,579	
6εξουσιαστική / αντιεξουσιαστική	,579	
10ρεαλιστική / ανεδαφική	-,512	,485
14περιθωριακή / κοινωνικά αποδεκτή		-,775
13ισορροπημένη / ανισόρροπη		,734
12συναινετική / προκαλεί σύγκρουση		,711
5μετριοπαθής / ακραία		,678
7δίκαιη / άδικη	-,517	,660
3ηθική / ανήθικη	-,448	,589

Τρόπος πρόσληψης της ψυχολογιοποίησης Β' χρονικής φάσης

Total Variance Explained										
Component		Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared			Rotation Sums of Squared		
					Loadings			Loadings		
		Total	% of Var.	Cumul.%	Total	% of Var.	Cumul.%	Total	% of Var.	Cumul.%
dimension 0	1	6,047	43,193	43,193	6,047	43,193	43,193	4,342	31,014	31,014
	2	1,686	12,041	55,234	1,686	12,041	55,234	3,391	24,220	55,234
	3	,941	6,720	61,955						
	4	,746	5,331	67,286						
	5	,702	5,015	72,300						
	6	,645	4,610	76,910						
	7	,611	4,366	81,276						
	8	,574	4,097	85,373						
	9	,446	3,188	88,561						
	10	,402	2,870	91,430						
	11	,381	2,719	94,149						
	12	,303	2,167	96,316						
	13	,278	1,987	98,303						
	14	,238	1,697	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix ^a		
	Component	
	1	2
14περιθωριακή / κοινωνικά αποδεκτή	-,764	
13ισορροπημένη/ ανισόρροπη	,761	
7δίκαιη / άδικη	,726	-,450
5μετριοπαθής / ακραία	,707	
3ηθική / ανήθικη	,704	
10ρεαλιστική / ανεδαφική	,645	-,403
12συναινετική / προκαλεί σύγκρουση	,638	
8υποταγμένη / επαναστατική		,740
1προοδευτική / συντηρητική		-,669
11αριστερή / δεξιά		-,630
4στενομυαλη / ανοιχτόμυαλη	-,571	,604
2ξεπερασμένη / μοντέρνα		,593
6εξουσιαστική / αντιεξουσιαστική		,581
9υποκριτική / ειλικρινής	-,403	,573

Διάγραμμα 5

Πείραμα 1^ο

Εικόνα της μειονότητας Α' χρονικής φάσης

Total Variance Explained										
Component		Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
		Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
dimension 0	1	6,266	28,483	28,483	6,266	28,483	28,483	4,600	20,910	20,910
	2	2,528	11,491	39,974	2,528	11,491	39,974	2,962	13,462	34,372
	3	1,777	8,076	48,050	1,777	8,076	48,050	2,739	12,449	46,821
	4	1,018	4,628	52,678	1,018	4,628	52,678	1,289	5,857	52,678
	5	,949	4,312	56,990						
	6	,911	4,141	61,130						
	7	,882	4,011	65,141						
	8	,810	3,684	68,825						
	9	,718	3,264	72,089						
	10	,708	3,219	75,308						
	11	,645	2,931	78,239						
	12	,598	2,720	80,959						
	13	,575	2,613	83,572						
	14	,548	2,493	86,065						
	15	,514	2,337	88,401						
	16	,475	2,157	90,559						
	17	,458	2,081	92,640						
	18	,413	1,876	94,516						
	19	,358	1,629	96,144						
	20	,309	1,404	97,549						
	21	,285	1,296	98,844						
	22	,254	1,156	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix ^a				
	Component			
	1	2	3	4
6αφύσικοι / φυσιολογικοί	,745			
16στενόμυαλοι / ανοιχτόμυαλοι	,737			
10ανεπιεικείς / επιεικείς	,713			
19ανισόρροποι / ισορροπημένοι	,711			
15ρεαλιστές / ανεδαφικοί	-,693			
9αντικειμενικοί / υποκειμενικοί	-,612			
8ασυνάρτητοι / συγκροτημένοι	,563		,490	
21μειονοτικοί / πλειονοτικοί	,551			
7προοδευτικοί / συντηρητικοί	-,527	,496		
3ευέλκτοι / άκαμπτοι	-,421			
12ανεξάρτητοι / εξαρτημένοι		,761		
5αυτόνομοι / αλλοτριωμένοι		,688		
18ελεύθεροι / υποταγμένοι	-,457	,648		
22κομφορμιστές / αντικομφορμιστές		-,622		
14αβέβαιοι / σίγουροι για τον εαυτό τους			,727	
13σταθείς / σταθεροί			,689	
4αδιάφοροι / ενταγμένοι			,613	
11δυναμικοί / παθητικοί		,524	-,531	
17ηττοπαθείς / φιλόδοξοι			,489	
20πολιτικοποιημένοι / απολιτικοποίητοι			-,468	
2μεροληπτικοί / αμερόληπτοι				,799
1επίμονοι / υποχωρητικοί				,518
Extraction Method: Principal Component Analysis.				
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.				
a. Rotation converged in 5 iterations.				

Εικόνα της μειονότητας Β' χρονικής φάσης

Total Variance Explained										
Component		Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
		Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
dimension 0	1	6,695	30,433	30,433	6,695	30,433	30,433	5,091	23,140	23,140
	2	2,675	12,158	42,591	2,675	12,158	42,591	3,290	14,956	38,096
	3	1,738	7,898	50,489	1,738	7,898	50,489	2,727	12,393	50,489
	4	,998	4,537	55,026						
	5	,909	4,132	59,157						
	6	,885	4,025	63,182						
	7	,863	3,922	67,104						
	8	,786	3,573	70,677						
	9	,726	3,299	73,976						
	10	,692	3,147	77,122						
	11	,635	2,888	80,010						
	12	,590	2,683	82,693						
	13	,551	2,504	85,196						
	14	,519	2,357	87,554						
	15	,443	2,012	89,566						
	16	,406	1,846	91,412						
	17	,389	1,766	93,178						
	18	,377	1,713	94,891						
	19	,333	1,513	96,404						
	20	,294	1,339	97,743						
	21	,269	1,221	98,964						
	22	,228	1,036	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix ^a			
	Component		
	1	2	3
15 ρεαλιστές / ανεδαφικοί	-,743		
19 ανισόρροποι / ισορροπημένοι	,711		
6 αφύσικοι / φυσιολογικοί	,708		
10 ανεπεικεείς / επεικεείς	,667		
16 στενόμυαλοι / ανοιχτόμυαλοι	,663	-,415	
9 αντικειμενικοί / υποκειμενικοί	-,649		
8 ασυνάρτητοι / συγκροτημένοι	,645		
3 ευέλικτοι / άκαμπτοι	-,585		
7 προοδευτικοί / συντηρητικοί	-,564	,479	
21 μειονοτικοί / πλειονοτικοί	,554		
12 ανεξάρτητοι / εξαρτημένοι		,769	
18 ελεύθεροι / υποταγμένοι	-,432	,701	
5 αυτόνομοι / αλλοτριωμένοι		,669	
22 κομοφορμιστές / αντικομοφορμιστές		-,617	
11 δυναμικοί / παθητικοί		,564	-,400
4 αδιάφοροι / ενταγμένοι			,667
14 αβέβαιοι / σίγουροι για τον εαυτό τους			,636
13 ασταθείς / σταθεροί			,613
20 πολιτικοποιημένοι / απολιτικοποίητοι			-,562
1 επίμονοι / υποχωρητικοί	,401		-,463
17 ηττοπαθείς / φιλόδοξοι		-,428	,453
2 μεροληπτικοί / αμερόληπτοι			
Extraction Method: Principal Component Analysis.			
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.			
a. Rotation converged in 5 iterations.			

Διάγραμμα 6

Πείραμα 2^ο

Εικόνα της μειονότητας Α' χρονικής φάσης

Total Variance Explained										
Component		Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared			Rotation Sums of Squared		
		Loadings			Loadings			Loadings		
		Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
dimension 0	1	6,250	28,408	28,408	6,250	28,408	28,408	4,646	21,116	21,116
	2	2,338	10,627	39,036	2,338	10,627	39,036	3,340	15,181	36,297
	3	1,817	8,257	47,293	1,817	8,257	47,293	2,419	10,995	47,293
	4	,977	4,442	51,734						
	5	,961	4,369	56,103						
	6	,904	4,107	60,211						
	7	,838	3,811	64,022						
	8	,804	3,656	67,678						
	9	,771	3,505	71,182						
	10	,731	3,321	74,504						
	11	,627	2,851	77,355						
	12	,603	2,739	80,093						
	13	,571	2,597	82,691						
	14	,541	2,457	85,148						
	15	,527	2,396	87,543						
	16	,495	2,251	89,794						
	17	,479	2,179	91,974						
	18	,425	1,933	93,907						
	19	,423	1,922	95,829						
	20	,347	1,576	97,405						
	21	,314	1,427	98,833						
	22	,257	1,167	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix ^a			
	Component		
	1	2	3
19ανισόρροποι / ισορροπημένοι	,718		
15ρεαλιστές / ανεδαφικοί	-,706		
6αφύσικoi / φυσιολογικοί	,695		
16στενόμυαλοι / ανοιχτόμυαλοι	,692		
10ανεπιεικείς / επιεικείς	,687		
9αντικειμενικοί / υποκειμενικοί	-,648		
8ασυνάρτητοι / συγκροτημένοι	,627		
21μειονοτικοί / πλειονοτικοί	,526		
3ευέλκτοι / άκαμπτοι	-,423		
1επίμονοι / υποχωρητικοί			
12ανεξάρτητοι / εξαρτημένοι		,752	
5αυτόνομοι / αλλοτριωμένοι		,695	
18ελεύθεροι / υποταγμένοι		,662	
22κομοφορμιστές / αντικομοφορμιστές		-,597	
11δυναμικοί / παθητικοί		,581	-,482
7προοδευτικοί / συντηρητικοί	-,476	,535	
20πολιτικοποιημένοι / απολιτικοποίητοι			-,618
14αβέβαιοι / σίγουροι για τον εαυτό τους			,603
4αδιάφοροι / ενταγμένοι			,546
13ασταθείς / σταθεροί			,545
17ηττοπαθείς / φιλόδοξοι		-,448	,457
2μεροληπτικοί / αμερόληπτοι			
Extraction Method: Principal Component Analysis.			
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.			
a. Rotation converged in 5 iterations.			

Εικόνα της μειονότητας Β' χρονικής φάσης

Total Variance Explained										
Component		Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
		Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
dimension 0	1	6,400	29,090	29,090	6,400	29,090	29,090	4,665	21,205	21,205
	2	2,648	12,035	41,125	2,648	12,035	41,125	3,895	17,706	38,911
	3	1,835	8,340	49,466	1,835	8,340	49,466	2,322	10,554	49,466
	4	,997	4,534	54,000						
	5	,988	4,490	58,490						
	6	,907	4,125	62,615						
	7	,857	3,896	66,511						
	8	,780	3,547	70,058						
	9	,714	3,246	73,304						
	10	,644	2,927	76,231						
	11	,622	2,829	79,059						
	12	,602	2,735	81,795						
	13	,559	2,542	84,337						
	14	,529	2,406	86,743						
	15	,498	2,264	89,007						
	16	,438	1,990	90,997						
	17	,420	1,907	92,904						
	18	,384	1,747	94,651						
	19	,363	1,651	96,302						
	20	,293	1,330	97,632						
	21	,284	1,291	98,924						
	22	,237	1,076	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix^a			
	Component		
	1	2	3
9αντικειμενικοί / υποκειμενικοί	-,702		
15ρεαλιστές / ανεδαφικοί	-,699	,295	-,148
10ανεπιεικείς / επιεικείς	,694		
16στενόμυαλοι / ανοιχτόμυαλοι	,642	-,425	
3ευέλικτοι / άκαμπτοι	-,637	,133	,246
19ανισόρροποι / ισορροπημένοι	,627	-,359	,382
6αφύσικoi / φυσιολογικοί	,615	-,221	,410
21μειονοτικοί / πλειονοτικοί	,586	,124	,177
7προοδευτικοί / συντηρητικοί	-,536	,482	,123
8ασυνάρτητοι / συγκροτημένοι	,532	-,264	,449
1επίμονοι / υποχωρητικοί	,511	,221	-,240
2μεροληπτικοί / αμερόληπτοι	,240		-,225
12ανεξάρτητοι / εξαρτημένοι	-,224	,779	
18ελεύθεροι / υποταγμένοι	-,394	,724	
5αυτόνομοι / αλλοτριωμένοι	-,224	,708	
11δυναμικοί / παθητικοί		,640	-,289
22κομφορμιστές / αντικομφορμιστές	-,269	-,538	-,223
17ηττοπαθείς / φιλόδοξοι		-,534	,275
14αβέβαιοι / σίγουροι για τον εαυτό τους		-,522	,505
20πολιτικοποιημένοι / απολιτικοποίητοι			-,661
4αδιάφοροι / ενταγμένοι			,608
13ασταθείς / σταθεροί	,214	-,396	,536
Extraction Method: Principal Component Analysis.			
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.			
a. Rotation converged in 5 iterations.			

5. Αναλύσεις διακύμανσης

Κεφάλαιο 6^ο Διάγραμμα 1

Κύρια επίδραση της «Πηγής Ψυχολογιοποίησης της μειονότητας» κατά την Α' φάση του πειράματος στο εκτιμώμενο ποσοστό συμφωνίας της ελληνικής κοινής γνώμης με το κείμενο της μειονότητας.

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	7279,689 ^a	2	3639,845	6,443	,002
Intercept	506978,602	1	506978,602	897,468	,000
ΣτήριξηΑ	7279,689	2	3639,845	6,443	,002
Error	334420,130	592	564,899		
Total	855845,694	595			
Corrected Total	341699,820	594			

a. R Squared = ,021 (Adjusted R Squared = ,018)

Post Hoc Tests

Πηγή ψυχολογιοποίησης

Multiple Comparisons

(I) Πηγή ψυχολογιοποίησης	(J) Πηγή ψυχολογιοποίησης	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
dimension 2	88%	7,4907*	2,35205	,002	2,8714	12,1101
	dimension3 "Εξουσία"	7,0899*	2,38782	,003	2,4002	11,7795
	12%	-7,4907*	2,35205	,002	-12,1101	-2,8714
	dimension3 "Εξουσία"	-,4009	2,42994	,869	-5,1732	4,3715
"Εξουσία"	dimension3 88%	-7,0899*	2,38782	,003	-11,7795	-2,4002
"	dimension3 12%	,4009	2,42994	,869	-4,3715	5,1732

Based on observed means.

The error term is Mean Square(Error) = 564,899.

*. The mean difference is significant at the ,05 level.

Κεφάλαιο 6^ο Διάγραμμα 2

Κύρια επίδραση της «Πηγής Ψυχολογιοποίησης της μειονότητας» κατά την Α' φάση του πειράματος στην ιδεολογική αιτιολόγηση της Ψυχολογιοποίησης, στην εκτίμηση της Ψυχολογιοποίησης ως άποψη Ψυχοκοινωνικά Ανισόρροπη.

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
RMV(Άποψη Ψ)Ψυχοκοινωνικά ανισόρροπη (Δείκτης Α)	Between Groups	36,160	2	18,080	10,924	,000
	Within Groups	979,746	592	1,655		
	Total	1015,906	594			
RMV(Αιτιο Ψ) Ιδεολογική αιτιολόγηση Α (Δείκτης)	Between Groups	93,334	2	46,667	18,063	,000
	Within Groups	1529,477	592	2,584		
	Total	1622,812	594			

Post Hoc Tests

Multiple Comparisons

LSD

Dependent Variable	(I) Πηγή ψυχολογιοποίησης	(J) Πηγή ψυχολογιοποίησης	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
RMV(Αποψη Ψ)Ψυχοκοινωνικά ανισόρροπη (Δείκτης Α)	88%	dim 12%	-,59507*	,12731	,000	-,8451	-,3450
		ensi on3 "Εξουσία"	-,28729*	,12924	,027	-,5411	-,0335
	dim 12%	dim 88%	,59507*	,12731	,000	,3450	,8451
		ensi on2 "Εξουσία"	,30779*	,13152	,020	,0495	,5661
	"Εξουσία"	dim 88%	,28729*	,12924	,027	,0335	,5411
		ensi on3 12%	-,30779*	,13152	,020	-,5661	-,0495
RMV(Αιτιο Ψ) Ιδεολογική αιτιολόγηση Α (Δείκτης)	88%	dim 12%	,72791*	,15906	,000	,4155	1,0403
		ensi on3 "Εξουσία"	,90453*	,16148	,000	,5874	1,2217
	dim 12%	dim 88%	-,72791*	,15906	,000	-1,0403	-,4155
		ensi on2 "Εξουσία"	,17661	,16433	,283	-,1461	,4994
	"Εξουσία"	dim 88%	-,90453*	,16148	,000	-1,2217	-,5874
		ensi on3 12%	-,17661	,16433	,283	-,4994	,1461

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 1

Κύρια επίδραση της «Πηγής Ψυχολογιοποίησης της μειονότητας» κατά την Α΄ φάση του πειράματος στη συμφωνία με την ιδέα της ψυχολογιοποίησης, στην προοδευτική και αντιεξουσιαστική άποψη της ψυχολογιοποίησης, στην ψυχολογιοποιητική αιτιολόγηση της ψυχολογιοποίησης, και στην εξουδετέρωση της απήχησης.

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
RMV ΣυμφωνίαΨΑ	Between Groups	19,511	2	9,756	2,568	,078
	Within Groups	2248,852	592	3,799		
	Total	2268,364	594			
RMV(Άποψη Ψ) Προοδευτική Αντιεξουσιαστική (Δείκτης Α)	Between Groups	82,971	2	41,486	29,008	,000
	Within Groups	846,648	592	1,430		
	Total	929,620	594			
RMV(Αίτιο Ψ) Ψυχολογιοποιητική αιτιολόγηση Α (Δείκτης)	Between Groups	19,464	2	9,732	4,033	,018
	Within Groups	1428,389	592	2,413		
	Total	1447,853	594			
RMV(Αίτιο Ψ) Εξουδετέρωση απήχησης Α (Δείκτης)	Between Groups	52,970	2	26,485	7,773	,000
	Within Groups	2017,158	592	3,407		
	Total	2070,128	594			

Post Hoc Tests

LSD Multiple Comparisons

Dependent Variable	(I) Πηγή ψυχολογιοποίησης	(J) Πηγή ψυχολογιοποίησης	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval		
						Lower Bound	Upper Bound	
						RMV ΣυμφωνίαΨΑ	88%	12%
	dimension3	"Εξουσία"	,40970*	,19581	,037	,0251	,7943	
	dimension2	12%	88%	-,04360	,19288	,821	-,4224	,3352
		dimension3	"Εξουσία"	,36610	,19926	,067	-,0253	,7574
	"Εξουσία"	dimension3	88%	-,40970*	,19581	,037	-,7943	-,0251
		dimension3	12%	-,36610	,19926	,067	-,7574	,0253
RMV(Άποψη Ψ)Προοδευτική Αντιεξουσιαστική (Δείκτης Α)	88%	12%	,29828*	,11835	,012	,0658	,5307	
	dimension3	"Εξουσία"	,90386*	,12015	,000	,6679	1,1398	
	dimension2	12%	88%	-,29828*	,11835	,012	-,5307	-,0658
		dimension3	"Εξουσία"	,60559*	,12226	,000	,3655	,8457
	"Εξουσία"	dimension3	88%	-,90386*	,12015	,000	-1,1398	-,6679
		dimension3	12%	-,60559*	,12226	,000	-,8457	-,3655
RMV(Αίτιο Ψ) Ψυχολογιοποιητική αιτιολόγηση Α (Δείκτης)	88%	12%	,09394	,15372	,541	-,2080	,3958	
	dimension3	"Εξουσία"	,42628*	,15606	,006	,1198	,7328	
	dimension2	12%	88%	-,09394	,15372	,541	-,3958	,2080
		dimension3	"Εξουσία"	,33234*	,15881	,037	,0204	,6442
	"Εξουσία"	dimension3	88%	-,42628*	,15606	,006	-,7328	-,1198
		dimension3	12%	-,33234*	,15881	,037	-,6442	-,0204
RMV(Αίτιο Ψ) Εξουδετέρωση απήχησης Α (Δείκτης)	88%	12%	-,08586	,18267	,639	-,4446	,2729	
	dimension3	"Εξουσία"	-,68043*	,18545	,000	-1,0446	-,3162	
	dimension2	12%	88%	,08586	,18267	,639	-,2729	,4446
		dimension3	"Εξουσία"	-,59457*	,18872	,002	-,9652	-,2239
	"Εξουσία"	dimension3	88%	,68043*	,18545	,000	,3162	1,0446
		dimension3	12%	,59457*	,18872	,002	,2239	,9652

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 2

Κύρια επίδραση της «Πηγής Ψυχολογιοποίησης της μειονότητας» κατά την Β' φάση του πειράματος στη συμφωνία με την ιδέα της ψυχολογιοποίησης, στην άμεση επιρροή των μειονοτικών απόψεων, στην προοδευτική και αντιεξουσιαστική άποψη της ψυχολογιοποίησης, στην αιτιολόγηση της ψυχολογιοποίησης ως εξουδετέρωση της απήχησης, στην εικόνα της μειονότητας με όρους συνεκτικού πολιτικού ακτιβισμού, στο πρόσημο της συνολικής επιχειρηματολογίας των συμμετεχόντων.

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
RMV ΣυμφωνίαΨB	Between Groups	43,740	2	21,870	6,450	,002
	Within Groups	2007,234	592	3,391		
	Total	2050,975	594			
RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	Between Groups	6,113	2	3,056	3,293	,038
	Within Groups	549,492	592	,928		
	Total	555,604	594			
RMV(Άποψη Ψ) Προοδευτική Αντιεξουσιαστική (Δείκτης B)	Between Groups	62,337	2	31,168	20,569	,000
	Within Groups	897,047	592	1,515		
	Total	959,384	594			
RMV(Αίτιο Ψ) Εξουδετέρωση απήχησης B (Δείκτης)	Between Groups	36,400	2	18,200	5,958	,003
	Within Groups	1808,361	592	3,055		
	Total	1844,761	594			
RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης B)	Between Groups	16,264	2	8,132	6,469	,002
	Within Groups	744,158	592	1,257		
	Total	760,423	594			
RMV(Ψ Εξ)Πρόσημο συνολικής επιχειρηματολογίας (Σύνθ.Δείκτης B)	Between Groups	132,120	2	66,060	2,793	,062
	Within Groups	14002,233	592	23,652		
	Total	14134,352	594			

Post Hoc Tests

Multiple Comparisons

LSD

Dependent Variable	(I) Πηγή ψυχολογιοποίησης	(J) Πηγή ψυχολογιοποίησης	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
RMV ΣυμφωνίαΨΒ	88%	dim 12%	,17439	,18222	,339	-,1835	,5323
		ensi "Εξου on3 σία"	,64775*	,18499	,000	,2844	1,0111
	dim 12% ensi on2	dim 88% ensi "Εξου on3 σία"	-,17439 ,47336*	,18222 ,18826	,339 ,012	-,5323 ,1036	,1835 ,8431
	"Εξου on3 σία"	dim 88% ensi 12%	-,64775* ,47336*	,18499 ,18826	,000 ,012	-1,0111 ,8431	-,2844 ,1036
RMV Άμεση Επιρροή Β (Δείκτης)	88%	dim 12%	-,15077	,09534	,114	-,3380	,0365
		ensi "Εξου on3 σία"	,09958	,09679	,304	-,0905	,2897
	dim 12% ensi on2	dim 88% ensi "Εξου on3 σία"	,15077 ,25035*	,09534 ,09850	,114 ,011	-,0365 ,0569	,3380 ,4438
	"Εξου on3 σία"	dim 88% ensi 12%	-,09958 ,25035*	,09679 ,09850	,304 ,011	-,2897 ,4438	,0905 ,0569
RMV (Αποψη Ψ) Προοδευτική Αντιεξουσιαστική (Δείκτης Β)	88%	dim 12%	,28047*	,12182	,022	,0412	,5197
		ensi "Εξου on3 σία"	,78681*	,12367	,000	,5439	1,0297
	dim 12% ensi on2	dim 88% ensi "Εξου on3 σία"	-,28047* ,50634*	,12182 ,12585	,022 ,000	-,5197 ,2592	-,0412 ,7535
	"Εξου on3 σία"	dim 88% ensi 12%	-,78681* ,50634*	,12367 ,12585	,000 ,000	-1,0297 ,7535	-,5439 ,2592
RMV (Αίτιο Ψ) Εξουδετέρωση απήχησης Β (Δείκτης)	88%	dim 12%	-,15551	,17296	,369	-,4952	,1842
		ensi "Εξου on3 σία"	-,59005*	,17559	,001	-,9349	-,2452
	dim 12% ensi on2	dim 88% ensi "Εξου on3 σία"	,15551 ,43455*	,17296 ,17869	,369 ,015	-,1842 ,7855	,4952 ,0836
	"Εξου on3 σία"	dim 88%	,59005*	,17559	,001	,2452	,9349

	ία"	ensi 12%	on3	,43455*	,17869	,015	,0836	,7855
RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης Β)	88%	dim 12%	on3	-,02404	,11095	,829	-,2419	,1939
		ensi "Εξουσία"	on3	-,36759*	,11264	,001	-,5888	-,1464
	dim 12%	dim 88%	on3	,02404	,11095	,829	-,1939	,2419
	ensi on2	ensi "Εξουσία"	on3	-,34355*	,11463	,003	-,5687	-,1184
	"Εξουσία"	dim 88%	ensi 12%	,36759*	,11264	,001	,1464	,5888
		ensi 12%	on3	,34355*	,11463	,003	,1184	,5687
RMV(Ψ Εξ)Πρόσημο συνολικής επιχειρηματολογίας (Σύνθ.Δείκτης Β)	88%	dim 12%	on3	,56600	,48128	,240	-,3792	1,5112
		ensi "Εξουσία"	on3	-,60913	,48860	,213	-1,5687	,3505
	dim 12%	dim 88%	on3	-,56600	,48128	,240	-1,5112	,3792
	ensi on2	ensi "Εξουσία"	on3	-1,17514*	,49722	,018	-2,1517	-,1986
	"Εξουσία"	dim 88%	ensi 12%	,60913	,48860	,213	-,3505	1,5687
		ensi 12%	on3	1,17514*	,49722	,018	,1986	2,1517

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 3

Κύρια επίδραση της «Διαχρονικής Συνεκτικότητας της μειονότητας» κατά την Β' φάση του πειράματος στην άμεση επιρροή, στην έμμεση επιρροή, στη συνολική επιρροή.

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	Between Groups	6,387	1	6,387	6,896	,009
	Within Groups	549,217	593	,926		
	Total	555,604	594			
RMVΈμμεση Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)R	Between Groups	3,743	1	3,743	4,622	,032
	Within Groups	480,177	593	,810		
	Total	483,919	594			
RMVΣυνολική Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)	Between Groups	4,686	1	4,686	9,330	,002
	Within Groups	297,846	593	,502		
	Total	302,531	594			

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 4

Κύρια επίδραση της «Διαχρονικής Συνεκτικότητας της μειονότητας» κατά την Β' φάση του πειράματος στο ποσοστό συμφωνίας της ελληνικής κοινής γνώμης με τις μειονοτικές ιδέες.

ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	7400,068	1	7400,068	13,625	,000
Within Groups	322071,521	593	543,122		
Total	329471,589	594			

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 5

Κύρια επίδραση της «Διαχρονικής Συνεκτικότητας» στις διαφορές της Β' φάσης από την Α' φάση του πειράματος στην άμεση επιρροή, στη συνολική επιρροή, στην εκτίμηση της ψυχολογιοποίησης ως άποψη ψυχοκοινωνικά ανισόρροπη, στο συνολικό πρόσημο της ψυχολογιοποίησης και στην πρόσληψη του αλλοτριωμένου συντηρητισμού.

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
RMVΔιαφορά Άμεσης Επιρροής	Between Groups	5,947	1	5,947	8,495	,004
	Within Groups	415,102	593	,700		
	Total	421,049	594			
RMVΔιαφορά Συνολικής Επιρροής	Between Groups	1,776	1	1,776	4,549	,033
	Within Groups	231,505	593	,390		
	Total	233,281	594			
RMVΔιαφορά Ψυχοκοινωνικά Ανισόρροπης	Between Groups	10,675	1	10,675	8,127	,005
	Within Groups	778,921	593	1,314		
	Total	789,597	594			
RMVΔιαφορά Συνολικού Προσήμου Ψυχολογιοποίησης	Between Groups	18,722	1	18,722	3,469	,063
	Within Groups	3200,326	593	5,397		
	Total	3219,048	594			
RMVΔιαφορά Αλλοτριωμένου Συντηρητισμού	Between Groups	6,391	1	6,391	4,977	,026
	Within Groups	761,392	593	1,284		
	Total	767,783	594			

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 6

Κύρια επίδραση της «Επανεκθεσης των συμμετεχόντων στο μήνυμα της μειονότητας» κατά την Β' φάση του πειράματος στην έμμεση επιρροή.

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	4,650 ^a	1	4,650	5,753	,017
Intercept	6246,889	1	6246,889	7729,274	,000
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντίδρασης_A	4,650	1	4,650	5,753	,017
Error	479,269	593	,808		
Total	6792,700	595			
Corrected Total	483,919	594			

a. R Squared = ,010 (Adjusted R Squared = ,008)

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 7

Αλληλεπίδραση της διαχρονικής συνεκτικότητας και της επανεκθεσης των συμμετεχόντων στις μειονοτικές απόψεις στην άμεση επιρροή.

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	11,438 ^a	3	3,813	4,141	,006
Intercept	3674,896	1	3674,896	3991,179	,000
ΑντίδρασηΑ	7,012	1	7,012	7,615	,006
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντίδρασης_A	,165	1	,165	,179	,672
ΑντίδρασηΑ * Μορφή_ΜειονοτικήςΑντίδρασης_A	4,887	1	4,887	5,308	,022
Error	544,166	591	,921		
Total	4259,625	595			
Corrected Total	555,604	594			

a. R Squared = ,021 (Adjusted R Squared = ,016)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptive Statistics

Αντίδραση μειονότητας	Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Mean	Std. Deviation	N	
dimension1	Ναι	Επανάληψη κειμένου	2,5342	,99302	173
		Απλή δήλωση	2,6830	1,05473	128
		Total	2,5974	1,02065	301
	Όχι	Επανάληψη κειμένου	2,4981	,95790	147
		Απλή δήλωση	2,2823	,82475	147
		Total	2,3902	,89881	294

Tests of Between-Subjects Effects

Αντίδραση μειονότητας	Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	
dimension1	Ναι	Corrected Model	1,629 ^a	1	1,629	1,566	,212
		Intercept	2002,403	1	2002,403	1925,832	,000
		Μορφή_Μειονοτικής Αντίδρασης_A	1,629	1	1,629	1,566	,212
		Error	310,888	299	1,040		
		Total	2343,269	301			
		Corrected Total	312,517	300			
	Όχι	Corrected Model	3,423 ^b	1	3,423	4,284	,039
		Intercept	1679,655	1	1679,655	2102,469	,000
		Μορφή_Μειονοτικής Αντίδρασης_A	3,423	1	3,423	4,284	,039
		Error	233,278	292	,799		
		Total	1916,355	294			
		Corrected Total	236,701	293			

a. R Squared = ,005 (Adjusted R Squared = ,002)

b. R Squared = ,014 (Adjusted R Squared = ,011)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptive Statistics

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Αντίδραση μειονότητας		Mean	Std. Deviation	N
Επανάληψη κειμένου	Ναι		2,5342	,99302	173
	dimension2 Όχι		2,4981	,95790	147
	Total		2,5176	,97568	320
Απλή δήλωση	Ναι		2,6830	1,05473	128
	dimension2 Όχι		2,2823	,82475	147
	Total		2,4688	,95821	275

Tests of Between-Subjects Effects

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Επανάληψη κειμένου	Corrected Model	,103 ^a	1	,103	,108	,742
	Intercept	2012,530	1	2012,530	2108,184	,000
	ΑντίδρασηA	,103	1	,103	,108	,742
	Error	303,572	318	,955		
	Total	2331,939	320			
	Corrected Total	303,675	319			
Απλή δήλωση	Corrected Model	10,983 ^b	1	10,983	12,462	,000
	Intercept	1686,864	1	1686,864	1914,067	,000
	ΑντίδρασηA	10,983	1	10,983	12,462	,000
	Error	240,594	273	,881		
	Total	1927,686	275			
	Corrected Total	251,577	274			

a. R Squared = ,000 (Adjusted R Squared = -,003)

b. R Squared = ,044 (Adjusted R Squared = ,040)

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 8

Αλληλεπίδραση της διαχρονικής συνεκτικότητας και της επανέκθεσης των συμμετεχόντων στις μειονοτικές απόψεις στη *συνολική επιρροή*.

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	7,380 ^a	3	2,460	4,926	,002
Intercept	4842,251	1	4842,251	9695,934	,000
ΑντίδρασηΑ	4,682	1	4,682	9,375	,002
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντίδρασης_A	1,174	1	1,174	2,351	,126
ΑντίδρασηΑ * Μορφή_ΜειονοτικήςΑντίδρασης_A	1,521	1	1,521	3,046	,081
Error	295,152	591	,499		
Total	5202,150	595			
Corrected Total	302,531	594			

a. R Squared = ,024 (Adjusted R Squared = ,019)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptive Statistics

Αντίδραση μειονότητας	Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Mean	Std. Deviation	N	
dimension1	Ναι	Επανάληψη κειμένου	2,9521	,72711	173
		Απλή δήλωση	2,9644	,68781	128
		Total	2,9573	,70952	301
	Όχι	Επανάληψη κειμένου	2,8753	,74496	147
		Απλή δήλωση	2,6843	,65748	147
		Total	2,7798	,70788	294
Total	Επανάληψη κειμένου	2,9168	,73520	320	
	Απλή δήλωση	2,8147	,68499	275	
	Total	2,8696	,71366	595	

Tests of Between-Subjects Effects

Αντίδραση μειονότητας	Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	
dimension1	Ναι	Corrected Model	,011 ^a	1	,011	,022	,882
		Intercept	2575,228	1	2575,228	5098,812	,000
		Μορφή_Μειονοτικής Αντίδρασης_A	,011	1	,011	,022	,882
		Error	151,014	299	,505		
		Total	2783,485	301			
		Corrected Total	151,025	300			
	Όχι	Corrected Model	2,683 ^b	1	2,683	5,435	,020
		Intercept	2271,846	1	2271,846	4602,408	,000
		Μορφή_Μειονοτικής Αντίδρασης_A	2,683	1	2,683	5,435	,020
		Error	144,137	292	,494		
		Total	2418,666	294			
		Corrected Total	146,820	293			

a. R Squared = ,000 (Adjusted R Squared = -,003)

b. R Squared = ,018 (Adjusted R Squared = ,015)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptive Statistics

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Αντίδραση μειονότητας	Mean	Std. Deviation	N
Επανάληψη κειμένου	Ναι	2,9521	,72711	173
	dimension2 Όχι	2,8753	,74496	147
	Total	2,9168	,73520	320
Απλή δήλωση	Ναι	2,9644	,68781	128
	dimension2 Όχι	2,6843	,65748	147
	Total	2,8147	,68499	275

Tests of Between-Subjects Effects

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Επανάληψη κειμένου	Corrected Model	,468 ^a	1	,468	,865	,353
	Intercept	2698,757	1	2698,757	4990,788	,000
	ΑντίδρασηΑ	,468	1	,468	,865	,353
	Error	171,958	318	,541		
	Total	2894,933	320			
	Corrected Total	172,426	319			
Απλή δήλωση	Corrected Model	5,369 ^b	1	5,369	11,897	,001
	Intercept	2183,189	1	2183,189	4837,992	,000
	ΑντίδρασηΑ	5,369	1	5,369	11,897	,001
	Error	123,194	273	,451		
	Total	2307,217	275			
	Corrected Total	128,563	274			

a. R Squared = ,003 (Adjusted R Squared = ,000)

b. R Squared = ,042 (Adjusted R Squared = ,038)

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 9

Αλληλεπίδραση της διαχρονικής συνεκτικότητας και της επανέκθεσης των συμμετεχόντων στην εικόνα της μειονοτικής πηγής με όρους *συνεκτικού πολιτικού ακτιβισμού*.

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	13,292 ^a	3	4,431	3,505	,015
Intercept	12664,787	1	12664,787	10018,186	,000
ΑντίδρασηΑ	,095	1	,095	,075	,784
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντιδρασης_A	3,159	1	3,159	2,499	,114
ΑντίδρασηΑ * Μορφή_ΜειονοτικήςΑντιδρασης_A	10,097	1	10,097	7,987	,005
Error	747,130	591	1,264		
Total	13593,343	595			
Corrected Total	760,423	594			

a. R Squared = ,017 (Adjusted R Squared = ,012)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptive Statistics

Αντίδραση μειονότητας	Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Mean	Std. Deviation	N	
dimension1	Ναι	Επανάληψη κειμένου	4,6849	1,06055	173
		Απλή δήλωση	4,5695	1,09854	128
		Total	4,6358	1,07657	301
	Όχι	Επανάληψη κειμένου	4,4483	1,28335	147
		Απλή δήλωση	4,8569	1,04668	147
		Total	4,6526	1,18678	294

Tests of Between-Subjects Effects

Αντίδραση μειονότητας	Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	
dimension1	Ναι	Corrected Model	,981 ^a	1	,981	,846	,358
		Intercept	6300,663	1	6300,663	5433,448	,000
		Μορφή_Μειονοτικής Αντίδρασης_A	,981	1	,981	,846	,358
		Error	346,722	299	1,160		
		Total	6816,476	301			
		Corrected Total	347,703	300			
	Όχι	Corrected Model	12,270 ^b	1	12,270	8,948	,003
		Intercept	6364,190	1	6364,190	4641,128	,000
		Μορφή_Μειονοτικής Αντίδρασης_A	12,270	1	12,270	8,948	,003
		Error	400,408	292	1,371		
		Total	6776,867	294			
		Corrected Total	412,677	293			

a. R Squared = ,003 (Adjusted R Squared = -,001)

b. R Squared = ,030 (Adjusted R Squared = ,026)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptive Statistics

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Αντίδραση μειονότητας	Mean	Std. Deviation	N
Επανάληψη κειμένου	Ναι	4,6849	1,06055	173
	dimension2 Όχι	4,4483	1,28335	147
	Total	4,5762	1,17226	320
Απλή δήλωση	Ναι	4,5695	1,09854	128
	dimension2 Όχι	4,8569	1,04668	147
	Total	4,7231	1,07876	275

Tests of Between-Subjects Effects

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Επανάληψη κειμένου	Corrected Model	4,449 ^a	1	4,449	3,260	,072
	Intercept	6629,275	1	6629,275	4858,273	,000
	ΑντίδρασηΑ	4,449	1	4,449	3,260	,072
	Error	433,922	318	1,365		
	Total	7139,821	320			
	Corrected Total	438,370	319			
Απλή δήλωση	Corrected Model	5,653 ^b	1	5,653	4,928	,027
	Intercept	6079,731	1	6079,731	5299,237	,000
	ΑντίδρασηΑ	5,653	1	5,653	4,928	,027
	Error	313,209	273	1,147		
	Total	6453,522	275			
	Corrected Total	318,862	274			

a. R Squared = ,010 (Adjusted R Squared = ,007)

b. R Squared = ,018 (Adjusted R Squared = ,014)

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 10

Αλληλεπίδραση της διαχρονικής συνεκτικότητας και της επανέκθεσης των συμμετεχόντων στο είδος επιχειρηματολογίας των συμμετεχόντων.

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	3,014 ^a	3	1,005	1,765	,153
Intercept	22,189	1	22,189	38,995	,000
ΑντίδρασηΑ	,030	1	,030	,052	,820
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντ ίδρασης_A	,352	1	,352	,619	,432
ΑντίδρασηΑ * Μορφή_ΜειονοτικήςΑντ ίδρασης_A	2,654	1	2,654	4,663	,031
Error	336,300	591	,569		
Total	362,490	595			
Corrected Total	339,314	594			

a. R Squared = ,009 (Adjusted R Squared = ,004)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptive Statistics

Αντίδραση μειονότητας	Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Mean	Std. Deviation	N	
dimension1	Ναι	Επανάληψη κειμένου	-,2298	,85630	173
		Απλή δήλωση	-,1444	,75930	128
		Total	-,1935	,81624	301
	Όχι	Επανάληψη κειμένου	-,1097	,71353	147
		Απλή δήλωση	-,2929	,65496	147
		Total	-,2013	,68984	294

Tests of Between-Subjects Effects

Αντίδραση μειονότητας	Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	
dimension1	Ναι	Corrected Model	,536 ^a	1	,536	,805	,370
		Intercept	10,304	1	10,304	15,456	,000
		Μορφή_Μειονοτικής Αντίδρασης_A	,536	1	,536	,805	,370
		Error	199,338	299	,667		
		Total	211,145	301			
		Corrected Total	199,874	300			
		Όχι	Corrected Model	2,468 ^b	1	2,468	5,262
	Intercept		11,914	1	11,914	25,401	,000
	Μορφή_Μειονοτικής Αντίδρασης_A		2,468	1	2,468	5,262	,023
	Error		136,962	292	,469		
	Total		151,345	294			
	Corrected Total		139,431	293			

a. R Squared = ,003 (Adjusted R Squared = -,001)

b. R Squared = ,018 (Adjusted R Squared = ,014)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptive Statistics

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Αντίδραση μειονότητας		Mean	Std. Deviation	N
Επανάληψη κειμένου	Ναι		-,2298	,85630	173
	dimension2 Όχι		-,1097	,71353	147
	Total		-,1746	,79496	320
Απλή δήλωση	Ναι		-,1444	,75930	128
	dimension2 Όχι		-,2929	,65496	147
	Total		-,2238	,70803	275

Tests of Between-Subjects Effects

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Επανάληψη κειμένου	Corrected Model	1,147 ^a	1	1,147	1,820	,178
	Intercept	9,160	1	9,160	14,531	,000
	ΑντίδρασηA	1,147	1	1,147	1,820	,178
	Error	200,450	318	,630		
	Total	211,356	320			
	Corrected Total	201,597	319			
Απλή δήλωση	Corrected Model	1,509 ^b	1	1,509	3,032	,083
	Intercept	13,088	1	13,088	26,302	,000
	ΑντίδρασηA	1,509	1	1,509	3,032	,083
	Error	135,850	273	,498		
	Total	151,134	275			
	Corrected Total	137,359	274			

a. R Squared = ,006 (Adjusted R Squared = ,003)

b. R Squared = ,011 (Adjusted R Squared = ,007)

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 11

Αλληλεπίδραση της διαχρονικής συνεκτικότητας και της επανέκθεσης των συμμετεχόντων στην άμεση επιρροή, στη συνολική επιρροή και στην εικόνα της μειονότητας με όρους *συνεκτικού πολιτικού ακτιβισμού*, μόνο όταν ο φορέας της ψυχολογιοποίησης είναι μια μειοψηφία.

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Dependent Variable	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	RMVΆμεση Επιρροή Β (Δείκτης)	12,383 ^a	3	4,128	3,592	,015
	RMVΣυνολική Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)	7,098 ^b	3	2,366	3,906	,010
	RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης Β)	17,161 ^c	3	5,720	4,828	,003
Intercept	RMVΆμεση Επιρροή Β (Δείκτης)	1308,106	1	1308,106	1138,386	,000
	RMVΣυνολική Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)	1655,446	1	1655,446	2733,156	,000
	RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης Β)	3942,075	1	3942,075	3327,320	,000
ΑντίδρασηΑ	RMVΆμεση Επιρροή Β (Δείκτης)	7,497	1	7,497	6,524	,011
	RMVΣυνολική Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)	3,119	1	3,119	5,150	,024
	RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης Β)	1,684	1	1,684	1,422	,235
Μορφή_Μειονοτικής Αντίδρασης_Α	RMVΆμεση Επιρροή Β (Δείκτης)	,266	1	,266	,231	,631
	RMVΣυνολική Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)	,029	1	,029	,047	,828

	RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης Β)	8,927E-5	1	8,927E-5	,000	,993
ΑντίδρασηΑ *	RMVΆμεση	6,124	1	6,124	5,329	,022
Μορφή_Μειονοτική	Επιρροή Β (Δείκτης)					
ςΑντίδρασης_Α	RMVΣυνολική	4,687	1	4,687	7,739	,006
	Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)					
	RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης Β)	16,360	1	16,360	13,809	,000
Error	RMVΆμεση	221,774	193	1,149		
	Επιρροή Β (Δείκτης)					
	RMVΣυνολική	116,898	193	,606		
	Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)					
	RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης Β)	228,659	193	1,185		
Total	RMVΆμεση	1593,705	197			
	Επιρροή Β (Δείκτης)					
	RMVΣυνολική	1828,240	197			
	Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)					
	RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης Β)	4315,788	197			
Corrected Total	RMVΆμεση	234,158	196			
	Επιρροή Β (Δείκτης)					
	RMVΣυνολική	123,996	196			
	Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)					
	RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης Β)	245,820	196			

a. R Squared = ,053 (Adjusted R Squared = ,038)

b. R Squared = ,057 (Adjusted R Squared = ,043)

c. R Squared = ,070 (Adjusted R Squared = ,055)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptives

Αντίδραση μειονότητας			N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
							Lower Bound	Upper Bound		
Ναι	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	Επανάληψη κειμένου	64	2,6693	1,16174	,14522	2,3791	2,9595	1,00	6,00
		Απλή δήλωση	45	2,9524	1,11932	,16686	2,6161	3,2887	1,17	5,67
		Total	109	2,7862	1,14775	,10993	2,5682	3,0041	1,00	6,00
	RMVΣυνολική Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)	Επανάληψη κειμένου	64	2,8985	,83533	,10442	2,6898	3,1071	1,28	5,20
		Απλή δήλωση	45	3,2358	,73059	,10891	3,0163	3,4553	1,89	4,58
		Total	109	3,0377	,80767	,07736	2,8844	3,1911	1,28	5,20
	RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης B)	Επανάληψη κειμένου	64	4,7339	1,08723	,13590	4,4623	5,0055	1,00	6,83
		Απλή δήλωση	45	4,1508	,94669	,14112	3,8664	4,4352	1,83	7,00
		Total	109	4,4932	1,06670	,10217	4,2906	4,6957	1,00	7,00
Όχι	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	Επανάληψη κειμένου	47	2,6312	1,12393	,16394	2,3012	2,9612	1,00	5,50
		Απλή δήλωση	41	2,1992	,76668	,11974	1,9572	2,4412	1,00	4,67
		Total	88	2,4299	,99254	,10581	2,2196	2,6402	1,00	5,50
	RMVΣυνολική Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)	Επανάληψη κειμένου	47	2,9561	,83674	,12205	2,7104	3,2018	1,79	5,66
		Απλή δήλωση	41	2,6677	,65663	,10255	2,4605	2,8750	1,54	4,70
		Total	88	2,8218	,76770	,08184	2,6591	2,9844	1,54	5,66
	RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης B)	Επανάληψη κειμένου	47	4,3370	1,33446	,19465	3,9451	4,7288	1,00	7,00
		Απλή δήλωση	41	4,9228	,90607	,14150	4,6368	5,2088	2,67	6,50
		Total	88	4,6099	1,18549	,12637	4,3587	4,8611	1,00	7,00

ANOVA

Αντίδραση μειονότητας			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Ναι	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	Between Groups	2,118	1	2,118	1,617	,206
		Within Groups	140,154	107	1,310		
		Total	142,272	108			
	RMVΣυνολική Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)	Between Groups	3,006	1	3,006	4,769	,031
		Within Groups	67,445	107	,630		
		Total	70,451	108			
	RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης B)	Between Groups	8,983	1	8,983	8,438	,004
		Within Groups	113,904	107	1,065		
		Total	122,887	108			
Όχι	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	Between Groups	4,087	1	4,087	4,306	,041
		Within Groups	81,620	86	,949		
		Total	85,707	87			
	RMVΣυνολική Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)	Between Groups	1,821	1	1,821	3,167	,079
		Within Groups	49,453	86	,575		
		Total	51,274	87			
	RMV(Εικ.Μ)Δυναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης B)	Between Groups	7,515	1	7,515	5,632	,020
		Within Groups	114,755	86	1,334		
		Total	122,269	87			

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptives

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης			N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
							Lower Bound	Upper Bound		
Επανάληψη κειμένου	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	Ναι	64	2,6693	1,16174	,14522	2,3791	2,9595	1,00	6,00
		Όχι	47	2,6312	1,12393	,16394	2,3012	2,9612	1,00	5,50
		Total	111	2,6532	1,14087	,10829	2,4386	2,8678	1,00	6,00
	RMVΣυνολική Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)	Ναι	64	2,8985	,83533	,10442	2,6898	3,1071	1,28	5,20
		Όχι	47	2,9561	,83674	,12205	2,7104	3,2018	1,79	5,66
		Total	111	2,9229	,83261	,07903	2,7663	3,0795	1,28	5,66
	RMV(Εικ.Μ)Δυ ναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης B)	Ναι	64	4,7339	1,08723	,13590	4,4623	5,0055	1,00	6,83
		Όχι	47	4,3370	1,33446	,19465	3,9451	4,7288	1,00	7,00
		Total	111	4,5658	1,20851	,11471	4,3385	4,7931	1,00	7,00
Απλή δήλωση	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	Ναι	45	2,9524	1,11932	,16686	2,6161	3,2887	1,17	5,67
		Όχι	41	2,1992	,76668	,11974	1,9572	2,4412	1,00	4,67
		Total	86	2,5933	1,03361	,11146	2,3717	2,8149	1,00	5,67
	RMVΣυνολική Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)	Ναι	45	3,2358	,73059	,10891	3,0163	3,4553	1,89	4,58
		Όχι	41	2,6677	,65663	,10255	2,4605	2,8750	1,54	4,70
		Total	86	2,9650	,74876	,08074	2,8044	3,1255	1,54	4,70
	RMV(Εικ.Μ)Δυ ναμική Συνεκτικότητα (Δείκτης B)	Ναι	45	4,1508	,94669	,14112	3,8664	4,4352	1,83	7,00
		Όχι	41	4,9228	,90607	,14150	4,6368	5,2088	2,67	6,50
		Total	86	4,5188	1,00034	,10787	4,3044	4,7333	1,83	7,00

ANOVA

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Επανάληψη κειμένου	RMVΆμεση Επιρροή Β (Δείκτης)	Between	,039	1	,039	,030	,863
		Within	143,135	109	1,313		
		Total	143,174	110			
	RMVΣυνολική Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)	Between	,090	1	,090	,129	,720
		Within	76,166	109	,699		
		Total	76,256	110			
	RMV(Εικ.Μ)Δυνα μική Συνεκτικότητα (Δείκτης Β)	Between	4,269	1	4,269	2,976	,087
		Within	156,386	109	1,435		
		Total	160,655	110			
Απλή δήλωση	RMVΆμεση Επιρροή Β (Δείκτης)	Between	12,171	1	12,171	13,000	,001
		Within	78,639	84	,936		
		Total	90,810	85			
	RMVΣυνολική Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)	Between	6,922	1	6,922	14,276	,000
		Within	40,732	84	,485		
		Total	47,654	85			
	RMV(Εικ.Μ)Δυνα μική Συνεκτικότητα (Δείκτης Β)	Between	12,785	1	12,785	14,860	,000
		Within	72,273	84	,860		
		Total	85,058	85			

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 12

Αλληλεπίδραση της πηγής της ψυχολογιοποίησης με την επανέκθεση των συμμετεχόντων στην έμμεση επιρροή.

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	12,711 ^a	5	2,542	3,178	,008
Intercept	6238,915	1	6238,915	7798,516	,000
ΣτήριξηΑ	,715	2	,358	,447	,640
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντιδρασης_A	4,564	1	4,564	5,705	,017
ΣτήριξηΑ *	7,531	2	3,766	4,707	,009
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντιδρασης_A					
Error	471,208	589	,800		
Total	6792,700	595			
Corrected Total	483,919	594			

a. R Squared = ,026 (Adjusted R Squared = ,018)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptive Statistics

Πηγή ψυχολογιοποίησης	Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Mean	Std. Deviation	N
88%	Επανάληψη κειμένου	3,3438	,84309	110
	Απλή δήλωση	3,0719	,96832	102
	Total	3,2129	,91354	212
12%	Επανάληψη κειμένου	3,2186	,89022	111
	Απλή δήλωση	3,3577	,88767	86
	Total	3,2793	,88954	197
"Εξουσία"	Επανάληψη κειμένου	3,4661	1,02285	99
	Απλή δήλωση	3,0706	,70173	87
	Total	3,2811	,90679	186

Tests of Between-Subjects Effects

Πηγή ψυχολογιοποίησης	Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
88%	Corrected Model	3,913 ^a	1	3,913	4,773	,030
	Intercept	2178,388	1	2178,388	2656,90	,000
	Μορφή_Μειονοτικής Αντίδρασης_A	3,913	1	3,913	4,773	,030
	Error	172,179	210	,820		
	Total	2364,571	212			
	Corrected Total	176,092	211			
	12%	Corrected Model	,939 ^b	1	,939	1,188
Intercept		2095,648	1	2095,648	2650,98	,000
Μορφή_Μειονοτικής Αντίδρασης_A		,939	1	,939	1,188	,277
Error		154,151	195	,791		
Total		2273,612	197			
Corrected Total		155,090	196			
"Εξουσί α"		Corrected Model	7,242 ^c	1	7,242	9,198
	Intercept	1978,586	1	1978,586	2512,86	,000
	Μορφή_Μειονοτικής Αντίδρασης_A	7,242	1	7,242	9,198	,003
	Error	144,878	184	,787		
	Total	2154,517	186			
	Corrected Total	152,120	185			

a. R Squared = ,022 (Adjusted R Squared = ,018)

b. R Squared = ,006 (Adjusted R Squared = ,001)

c. R Squared = ,048 (Adjusted R Squared = ,042)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptive Statistics

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Πηγή ψυχολογιοποίησης		Mean	Std. Deviation	N
Επανάληψη κειμένου	88%		3,3438	,84309	110
	12%	dimension2	3,2186	,89022	111
	"Εξουσία"		3,4661	1,02285	99
	Total		3,3382	,92067	320
Απλή δήλωση	88%		3,0719	,96832	102
	12%	dimension2	3,3577	,88767	86
	"Εξουσία"		3,0706	,70173	87
	Total		3,1609	,87311	275

Tests of Between-Subjects Effects

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Επανάληψη κειμένου	Corrected Model	3,211 ^a	2	1,606	1,905	,151
	Intercept	3566,150	1	3566,150	4231,097	,000
	ΣτήριξηΑ	3,211	2	1,606	1,905	,151
	Error	267,181	317	,843		
	Total	3836,280	320			
	Corrected Total	270,392	319			
Απλή δήλωση	Corrected Model	4,851 ^b	2	2,425	3,233	,041
	Intercept	2741,105	1	2741,105	3654,332	,000
	ΣτήριξηΑ	4,851	2	2,425	3,233	,041
	Error	204,026	272	,750		
	Total	2956,419	275			
	Corrected Total	208,877	274			

a. R Squared = ,012 (Adjusted R Squared = ,006)

b. R Squared = ,023 (Adjusted R Squared = ,016)

Post Hoc Tests

Πηγή ψυχολογιοποίησης

Multiple Comparisons

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	(I) Πηγή ψυχολογιοποί ησης	(J) Πηγή ψυχολογιοποί ησης	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
						Επανάληψη κειμένου	88%
	dime 12% nsio n3	dime 88% nsio "Εξουσι n4 ία"	-,1252 -,2475	,12351 ,12691	,311 ,052	-,3682 -,4972	,1178 ,0022
	"Εξουσι ία"	dime 88% nsio 12% n4	,1223 ,2475	,12718 ,12691	,337 ,052	-,1279 -,0022	,3725 ,4972
Απλή δήλωση	88%	dime 12% nsio "Εξουσι n4 ία"	-,2859* ,0012	,12679 ,12640	,025 ,992	-,5355 -,2476	-,0363 ,2501
	dime 12% nsio n3	dime 88% nsio "Εξουσι n4 ία"	,2859* ,2871*	,12679 ,13170	,025 ,030	,0363 ,0279	,5355 ,5464
	"Εξουσι ία"	dime 88% nsio 12% n4	-,0012 -,2871*	,12640 ,13170	,992 ,030	-,2501 -,5464	,2476 -,0279

Based on observed means.

The error term is Mean Square(Error) = ,750.

*. The mean difference is significant at the ,05 level.

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 13

Αλληλεπίδραση της πηγής της ψυχολογιοποίησης με τη διαχρονική συνεκτικότητα της μειονότητας και την επανέκθεση των συμμετεχόντων στην έμμεση επιρροή.

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	21,463 ^a	11	1,951	2,460	,005
Intercept	6171,470	1	6171,470	7780,128	,000
ΣτήριξηΑ	,671	2	,336	,423	,655
ΑντίδρασηΑ	3,336	1	3,336	4,205	,041
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντίδρασης_Α	4,597	1	4,597	5,795	,016
ΣτήριξηΑ * ΑντίδρασηΑ	,443	2	,221	,279	,757
ΣτήριξηΑ * Μορφή_ΜειονοτικήςΑντίδρασης_Α	6,703	2	3,352	4,225	,015
ΑντίδρασηΑ * Μορφή_ΜειονοτικήςΑντίδρασης_Α	,072	1	,072	,090	,764
ΣτήριξηΑ * ΑντίδρασηΑ * Μορφή_ΜειονοτικήςΑντίδρασης_Α	5,113	2	2,557	3,223	,041
Error	462,456	583	,793		
Total	6792,700	595			
Corrected Total	483,919	594			

a. R Squared = ,044 (Adjusted R Squared = ,026)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptive Statistics

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Αντίδραση μειονότητας		Mean	Std. Deviation	N
Επανάληψη κειμένου	Ναι		3,1727	,81025	64
	dimension2 Όχι		3,2810	,99451	47
	Total		3,2186	,89022	111
Απλή δήλωση	Ναι		3,5610	,80115	45
	dimension2 Όχι		3,1346	,93321	41
	Total		3,3577	,88767	86

Tests of Between-Subjects Effects

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Επανάληψη κειμένου	Corrected Model	,318 ^a	1	,318	,399	,529
	Intercept	1128,683	1	1128,683	1416,445	,000
	ΑντίδρασηA	,318	1	,318	,399	,529
	Error	86,856	109	,797		
	Total	1237,031	111			
	Corrected Total	87,174	110			
Απλή δήλωση	Corrected Model	3,901 ^b	1	3,901	5,195	,025
	Intercept	961,800	1	961,800	1280,861	,000
	ΑντίδρασηA	3,901	1	3,901	5,195	,025
	Error	63,076	84	,751		
	Total	1036,581	86			
	Corrected Total	66,977	85			

a. R Squared = ,004 (Adjusted R Squared = -,005)

b. R Squared = ,058 (Adjusted R Squared = ,047)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptive Statistics

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Αντίδραση μειονότητας		Mean	Std. Deviation	N
Επανάληψη κειμένου	Ναι		3,6654	1,07398	51
	dimension2 Όχι		3,2543	,93032	48
	Total		3,4661	1,02285	99
Απλή δήλωση	Ναι		3,0804	,72381	37
	dimension2 Όχι		3,0634	,69226	50
	Total		3,0706	,70173	87

Tests of Between-Subjects Effects

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Επανάληψη κειμένου	Corrected Model	4,180 ^a	1	4,180	4,123	,045
	Intercept	1183,990	1	1183,990	1167,740	,000
	ΑντίδρασηA	4,180	1	4,180	4,123	,045
	Error	98,350	97	1,014		
	Total	1291,879	99			
	Corrected Total	102,530	98			
Απλή δήλωση	Corrected Model	,006 ^b	1	,006	,012	,912
	Intercept	802,636	1	802,636	1611,258	,000
	ΑντίδρασηA	,006	1	,006	,012	,912
	Error	42,342	85	,498		
	Total	862,637	87			
	Corrected Total	42,348	86			

a. R Squared = ,041 (Adjusted R Squared = ,031)

b. R Squared = ,000 (Adjusted R Squared = -,012)

Κεφάλαιο 6^ο Πίνακας 14

Αλληλεπίδραση της πηγής της ψυχολογιοποίησης με τη διαχρονική συνεκτικότητα της μειονότητας και την επανέκθεση των συμμετεχόντων στη χρήση ψυχολογιοποιητικών επιχειρημάτων θετικών ή αρνητικών (συνολική ψυχολογιοποίηση) προς τη μειονότητα.

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	10,283 ^a	11	,935	2,132	,017
Intercept	7497,788	1	7497,788	17098,277	,000
ΣτήριξηA	,376	2	,188	,429	,652
ΑντίδρασηA	,009	1	,009	,020	,889
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντιδρασης_A	,175	1	,175	,400	,527
ΣτήριξηA * ΑντίδρασηA	4,539	2	2,269	5,175	,006
ΣτήριξηA *	1,054	2	,527	1,202	,301
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντιδρασης_A					
ΑντίδρασηA *	2,631	1	2,631	5,999	,015
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντιδρασης_A					
ΣτήριξηA * ΑντίδρασηA *	1,947	2	,973	2,219	,110
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντιδρασης_A					
Error	255,652	583	,439		
Total	7932,605	595			
Corrected Total	265,935	594			

a. R Squared = ,039 (Adjusted R Squared = ,021)

Ανάλυση διακύμανσης μόνο για τη μειοψηφία (12%) που ψυχολογιοποιεί τη μειονότητα.

Descriptive Statistics

Αντίδραση μειονότητας	Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Mean	Std. Deviation	N	
dimension1	Ναι	Επανάληψη κειμένου	3,6394	,78862	64
		Απλή δήλωση	3,8450	,56482	45
		Total	3,7243	,70929	109
	Όχι	Επανάληψη κειμένου	3,6686	,68771	47
		Απλή δήλωση	3,3293	,60033	41
		Total	3,5105	,66689	88
	Total	Επανάληψη κειμένου	3,6518	,74443	111
		Απλή δήλωση	3,5991	,63394	86
		Total	3,6288	,69713	197

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	5,863 ^a	3	1,954	4,220	,006
Intercept	2511,385	1	2511,385	5422,307	,000
ΑντίδρασηΑ	2,835	1	2,835	6,121	,014
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντ ίδρασης_A	,214	1	,214	,462	,497
ΑντίδρασηΑ * Μορφή_ΜειονοτικήςΑντ ίδρασης_A	3,555	1	3,555	7,676	,006
Error	89,389	193	,463		
Total	2689,367	197			
Corrected Total	95,253	196			

a. R Squared = ,062 (Adjusted R Squared = ,047)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών στη συνθήκη 12%

Descriptives

RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης Β)

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης			N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
							Lower Bound	Upper Bound		
Επανάληψη κειμένου	Ναι		64	3,6394	,78862	,09858	3,4424	3,8364	1,83	5,50
	Όχι		47	3,6686	,68771	,10031	3,4667	3,8705	2,00	5,00
	Total		111	3,6518	,74443	,07066	3,5117	3,7918	1,83	5,50
Απλή δήλωση	Ναι		45	3,8450	,56482	,08420	3,6753	4,0147	2,83	5,50
	Όχι		41	3,3293	,60033	,09376	3,1398	3,5188	1,83	4,50
	Total		86	3,5991	,63394	,06836	3,4632	3,7350	1,83	5,50

ANOVA

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Επανάληψη κειμένου	Between Groups	,023	1	,023	,041	,840
	Within Groups	60,936	109	,559		
	Total	60,959	110			
Απλή δήλωση	Between Groups	5,706	1	5,706	16,846	,000
	Within Groups	28,453	84	,339		
	Total	34,159	85			

Ανάλυση διακύμανσης μόνο για την εξουσία που ψυχολογιοποιεί τη μειονότητα.

Descriptive Statistics

Αντίδραση μειονότητας	Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης	Mean	Std. Deviation	N
dimension1	Ναι			
	Επανάληψη κειμένου	3,3529	,73835	51
	Απλή δήλωση	3,5721	,59127	37
	Total	3,4451	,68543	88
	Όχι			
	Επανάληψη κειμένου	3,6808	,45030	48
	Απλή δήλωση	3,6267	,68060	50
	Total	3,6532	,57705	98
Total	Επανάληψη κειμένου	3,5119	,63444	99
	Απλή δήλωση	3,6034	,64110	87
	Total	3,5547	,63748	186

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	3,110 ^a	3	1,037	2,618	,052
Intercept	2315,858	1	2315,858	5848,160	,000
ΑντίδρασηΑ	1,672	1	1,672	4,223	,041
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντ ίδρασης_A	,311	1	,311	,786	,377
ΑντίδρασηΑ *	,854	1	,854	2,156	,144
Μορφή_ΜειονοτικήςΑντ ίδρασης_A					
Error	72,072	182	,396		
Total	2425,493	186			
Corrected Total	75,181	185			

a. R Squared = ,041 (Adjusted R Squared = ,026)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών στη συνθήκη εξουσίας

Descriptives

RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης Β)

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
						Lower Bound	Upper Bound		
Επανάληψη κειμένου	Ναι	51	3,3529	,73835	,10339	3,1453	3,5606	1,67	4,50
	Όχι	48	3,6808	,45030	,06499	3,5501	3,8116	2,33	4,83
	Total	99	3,5119	,63444	,06376	3,3854	3,6384	1,67	4,83
Απλή δήλωση	Ναι	37	3,5721	,59127	,09720	3,3749	3,7692	1,67	4,50
	Όχι	50	3,6267	,68060	,09625	3,4332	3,8201	1,50	5,00
	Total	87	3,6034	,64110	,06873	3,4668	3,7401	1,50	5,00

ANOVA

Μορφές Μειονοτικής Αντίδρασης		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Επανάληψη κειμένου	Between Groups	2,658	1	2,658	7,009	,009
	Within Groups	36,788	97	,379		
	Total	39,446	98			
Απλή δήλωση	Between Groups	,063	1	,063	,153	,697
	Within Groups	35,283	85	,415		
	Total	35,347	86			

Κεφάλαιο 7^ο Πίνακας 1

Κύρια επίδραση της μειονοτικής αντιψυχολογιοποίησης στη συμφωνία με την ιδέα της ψυχολογιοποίησης, στην αρνητική ψυχολογιοποίηση, στην επικύρωση του μειονοτικού περιεχομένου, στο συνολικό πρόσημο επικέντρωσης στο μειονοτικό περιεχόμενο, στο πρόσημο της συνολικής επιχειρηματολογίας, στο συνολικό πρόσημο της ψυχολογιοποίησης, στην ισορροπημένη ευελιξία της μειονότητας και στην ακύρωση του μειονοτικού περιεχομένου.

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
RMV ΣυμφωνίαΨΒ	Between Groups	13,607	1	13,607	3,757	,053
	Within Groups	2155,092	595	3,622		
	Total	2168,699	596			
RMV(Ψ Εξ) Αρνητική Ψυχολογιοποίηση(Δείκτης Β)	Between Groups	13,996	1	13,996	5,529	,019
	Within Groups	1506,153	595	2,531		
	Total	1520,150	596			
RMV(Ψ Εξ) Επικύρωση Περιεχομένου (Δείκτης Β)	Between Groups	19,894	1	19,894	8,878	,003
	Within Groups	1333,356	595	2,241		
	Total	1353,250	596			
RMV(Ψ Εξ) Συνολικό Πρόσημο Επικέντρωσης στο Περιεχόμενο (Σύνθ.Δείκτης Β)	Between Groups	80,601	1	80,601	10,446	,001
	Within Groups	4590,959	595	7,716		
	Total	4671,560	596			
RMV(Ψ Εξ)Πρόσημο συνολικής επιχειρηματολογίας (Σύνθ.Δείκτης Β)	Between Groups	224,159	1	224,159	9,534	,002
	Within Groups	13989,869	595	23,512		
	Total	14214,029	596			
RMV(Ψ Εξ) Συνολικό Πρόσημο της Ψυχολογιοποίησης (Σύνθ.Δείκτης Β)	Between Groups	34,589	1	34,589	5,665	,018
	Within Groups	3632,801	595	6,106		
	Total	3667,390	596			
RMV(Εικ.Μ)Ισορροπημένη Ευελιξία (Δείκτης Β)	Between Groups	24,421	1	24,421	21,002	,000
	Within Groups	691,875	595	1,163		
	Total	716,296	596			

RMV(Ψ Εξ) Ακύρωση Περιεχομένου (Δείκτης B)	Between Groups	19,994	1	19,994	8,474	,004
	Within Groups	1403,894	595	2,359		
	Total	1423,888	596			

Κεφάλαιο 7^ο Πίνακας 3

Αλληλεπίδραση της μειονοτικής αντιψυχολογιοποίησης με την επανέκθεση των συμμετεχόντων στην άμεση επιρροή, στην έμμεση επιρροή, στη συνολική ψυχολογιοποίηση και στο είδος της επιχειρηματολογίας.

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Dependent Variable	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	8,728 ^a	3	2,909	2,784	,040
	RMVΈμμεση Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)R	3,973 ^b	3	1,324	1,707	,164
	RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης B)	4,302 ^c	3	1,434	2,617	,050
	RMV(Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογίας (Συνθ.Δείκτης B)	3,539 ^d	3	1,180	1,538	,204
Intercept	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	4001,868	1	4001,868	3829,521	,000
	RMVΈμμεση Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)R	6498,926	1	6498,926	8377,866	,000
	RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης B)	7451,049	1	7451,049	13599,978	,000
	RMV(Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογίας (Συνθ.Δείκτης B)	29,307	1	29,307	38,206	,000

ΜειονΨυχα	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	,005	1	,005	,005	,945
	RMVΕμμεση Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)R	,005	1	,005	,006	,938
	RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης B)	,666	1	,666	1,216	,271
	RMV(Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογίας (Συνθ.Δείκτης B)	,747	1	,747	,974	,324
Είδος_Επαν_Μειον_ΑπόψΑ	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	,928	1	,928	,888	,346
	RMVΕμμεση Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)R	,163	1	,163	,211	,646
	RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης B)	,547	1	,547	,999	,318
	RMV(Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογίας (Συνθ.Δείκτης B)	,383	1	,383	,499	,480
ΜειονΨυχα *	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	7,648	1	7,648	7,318	,007
Είδος_Επαν_Μειον_ΑπόψΑ	RMVΕμμεση Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)R	3,784	1	3,784	4,877	,028
	RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης B)	3,404	1	3,404	6,212	,013
	RMV(Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογίας (Συνθ.Δείκτης B)	2,712	1	2,712	3,535	,061
Error	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	619,688	593	1,045		
	RMVΕμμεση Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)R	460,005	593	,776		

	RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης Β)	324,888	593	,548		
	RMV(Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογίας (Συνθ.Δείκτης Β)	454,878	593	,767		
Total	RMVΆμεση Επιρροή Β (Δείκτης)	4707,962	597			
	RMVΕμμεση Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)R	7074,084	597			
	RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης Β)	7920,560	597			
	RMV(Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογίας (Συνθ.Δείκτης Β)	487,671	597			
Corrected Total	RMVΆμεση Επιρροή Β (Δείκτης)	628,416	596			
	RMVΕμμεση Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)R	463,979	596			
	RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης Β)	329,190	596			
	RMV(Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογίας (Συνθ.Δείκτης Β)	458,416	596			

a. R Squared = ,014 (Adjusted R Squared = ,009)

b. R Squared = ,009 (Adjusted R Squared = ,004)

c. R Squared = ,013 (Adjusted R Squared = ,008)

d. R Squared = ,008 (Adjusted R Squared = ,003)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptives

Μειονοτική Ψυχολογιοποίηση			N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
							Lower Bound	Upper Bound		
Μη μειον.Ψυχολογιοποίηση	RMVAμεση Επιρροή B (Δείκτης)	Επανάληψη κειμένου	173	2,5342	,99302	,07550	2,3851	2,6832	1,00	6,00
		Απλή δήλωση	128	2,6830	1,05473	,09323	2,4985	2,8674	1,00	6,00
		Total	301	2,5974	1,02065	,05883	2,4817	2,7132	1,00	6,00
	RMVEμμεση Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)R	Επανάληψη κειμένου	173	3,3887	,88591	,06735	3,2558	3,5217	1,06	7,00
		Απλή δήλωση	128	3,2615	,88112	,07788	3,1074	3,4156	1,00	5,52
		Total	301	3,3346	,88465	,05099	3,2343	3,4349	1,00	7,00
	RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης B)	Επανάληψη κειμένου	173	3,5514	,75276	,05723	3,4385	3,6644	1,50	5,50
		Απλή δήλωση	128	3,6427	,70071	,06193	3,5201	3,7652	1,00	5,50
		Total	301	3,5902	,73128	,04215	3,5073	3,6732	1,00	5,50
	RMV(Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογίας (Συνθ.Δείκτης B)	Επανάληψη κειμένου	173	-,2302	,85629	,06510	-,3587	-,1017	-3,00	2,33
		Απλή δήλωση	128	-,1454	,75938	,06712	-,2782	-,0125	-2,67	1,67
		Total	301	-,1941	,81625	,04705	-,2867	-,1016	-3,00	2,33
Μειον.Ψυχολογιοποίηση	RMVAμεση Επιρροή B (Δείκτης)	Επανάληψη κειμένου	164	2,7683	1,11897	,08738	2,5958	2,9408	1,00	7,00
		Απλή δήλωση	132	2,4604	,89403	,07782	2,3065	2,6144	1,00	5,00
		Total	296	2,6310	1,03454	,06013	2,5127	2,7493	1,00	7,00
	RMVEμμεση Επιρροή B	Επανάληψη κειμένου	164	3,2338	,88772	,06932	3,0969	3,3706	1,13	6,19

(Συνθ. Δείκτης)R	Απλή δήλωση	132	3,4277	,86476	,07527	3,2788	3,5766	1,71	6,15
	Total	296	3,3203	,88138	,05123	3,2194	3,4211	1,13	6,19
RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης B)	Επανάληψη κειμένου	164	3,6364	,77359	,06041	3,5171	3,7557	1,67	7,00
	Απλή δήλωση	132	3,4230	,71794	,06249	3,2994	3,5466	1,17	5,00
	Total	296	3,5412	,75554	,04392	3,4548	3,6276	1,17	7,00
RMV(Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογίας (Συνθ. Δείκτης B)	Επανάληψη κειμένου	164	-,1656	,95790	,07480	-,3133	-,0179	-3,00	3,00
	Απλή δήλωση	132	-,3527	,89938	,07828	-,5075	-,1978	-4,00	2,00
	Total	296	-,2491	,93534	,05437	-,3560	-,1421	-4,00	3,00

ANOVA

Μειονοτική Ψυχολογιοποίηση			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Μη μειονοτική Ψυχολογιοποίηση	RMV Άμεση	Between Groups	1,629	1	1,629	1,566	,212
	Επιρροή B (Δείκτης)	Within Groups	310,888	299	1,040		
		Total	312,517	300			
RMV Έμμεση	Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)R	Between Groups	1,191	1	1,191	1,524	,218
		Within Groups	233,591	299	,781		
		Total	234,782	300			
RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης B)		Between Groups	,612	1	,612	1,146	,285
		Within Groups	159,819	299	,535		
		Total	160,432	300			
RMV(Ψ Εξ) Είδος		Between Groups	,530	1	,530	,795	,373

	Επιχειρηματολογία (Συνθ. Δείκτης B)	Within Groups Total	199,350 199,880	299 300	,667		
Μειον. Ψυχολογιοποίηση	RMV Αμεση Επιρροή B (Δείκτης)	Between Groups Within Groups Total	6,932 308,800 315,731	1 294 295	6,932 1,050	6,599	,011
	RMV Εμμεση Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης) R	Between Groups Within Groups Total	2,752 226,414 229,166	1 294 295	2,752 ,770	3,573	,060
	RMV (Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης B)	Between Groups Within Groups Total	3,330 165,069 168,399	1 294 295	3,330 ,561	5,931	,015
	RMV (Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογία (Συνθ. Δείκτης B)	Between Groups Within Groups Total	2,559 255,527 258,086	1 294 295	2,559 ,869	2,944	,087

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptives

Είδος Επανατροφοδότησης Μειονοτικών Απόψεων			N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
							Lower Bound	Upper Bound		
Επανάληψη κειμένου	RMVΆμεση	Μη	173	2,5342	,99302	,07550	2,3851	2,6832	1,00	6,00
	Επιρροή Β (Δείκτης)	μειον.Ψυχολογιοποίηση	164	2,7683	1,11897	,08738	2,5958	2,9408	1,00	7,00
		Μειον.Ψυχολογιοποίηση	337	2,6481	1,06110	,05780	2,5344	2,7618	1,00	7,00
	RMVΕμμεση	Μη	173	3,3887	,88591	,06735	3,2558	3,5217	1,06	7,00
	Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)R	μειον.Ψυχολογιοποίηση	164	3,2338	,88772	,06932	3,0969	3,3706	1,13	6,19
		Μειον.Ψυχολογιοποίηση	337	3,3133	,88886	,04842	3,2181	3,4085	1,06	7,00
	RMV(Ψ Εξ)	Μη	173	3,5514	,75276	,05723	3,4385	3,6644	1,50	5,50
	Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης Β)	μειον.Ψυχολογιοποίηση	164	3,6364	,77359	,06041	3,5171	3,7557	1,67	7,00
		Μειον.Ψυχολογιοποίηση	337	3,5928	,76302	,04156	3,5110	3,6745	1,50	7,00
	RMV(Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογίας (Συνθ. Δείκτης Β)	Μη	173	-,2302	,85629	,06510	-,3587	-,1017	-3,00	2,33
		μειον.Ψυχολογιοποίηση	164	-,1656	,95790	,07480	-,3133	-,0179	-3,00	3,00
		Μειον.Ψυχολογιοποίηση	337	-,1988	,90638	,04937	-,2959	-,1017	-3,00	3,00
Απλή δήλωση	RMVΆμεση	Μη	128	2,6830	1,05473	,09323	2,4985	2,8674	1,00	6,00
	Επιρροή Β (Δείκτης)	μειον.Ψυχολογιοποίηση	132	2,4604	,89403	,07782	2,3065	2,6144	1,00	5,00

Total		260	2,5700	,98091	,0608 3	2,4502	2,6898	1,00	6,00
RMVΕμμεση	Μη	128	3,2615	,88112	,0778 8	3,1074	3,4156	1,00	5,52
Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)R	Μειον.Ψυχολογιοπ οίηση	132	3,4277	,86476	,0752 7	3,2788	3,5766	1,71	6,15
	Total	260	3,3459	,87514	,0542 7	3,2390	3,4528	1,00	6,15
RMV(Ψ Εξ)	Μη	128	3,6427	,70071	,0619 3	3,5201	3,7652	1,00	5,50
Συνολική Ψυχολογιοποί ηση (Δείκτης B)	Μειον.Ψυχολογιοπ οίηση	132	3,4230	,71794	,0624 9	3,2994	3,5466	1,17	5,00
	Total	260	3,5311	,71664	,0444 4	3,4436	3,6187	1,00	5,50
RMV(Ψ Εξ)	Μη	128	-,1454	,75938	,0671 2	-,2782	-,0125	-2,67	1,67
Είδος Επιχειρηματο λογίας (Συνθ.Δείκτη ς Β)	Μειον.Ψυχολογιοπ οίηση	132	-,3527	,89938	,0782 8	-,5075	-,1978	-4,00	2,00
	Total	260	-,2506	,83825	,0519 9	-,3530	-,1483	-4,00	2,00

ANOVA

Είδος Επανατροφοδότησης Μειονοτικών Απόψεων			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Επανάληψη κειμένου	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	Between	4,615	1	4,615	4,137	,043
		Within	373,698	335	1,116		
		Total	378,312	336			
	RMVΕμμεση Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)R	Between	2,021	1	2,021	2,570	,110
		Within	263,443	335	,786		
		Total	265,464	336			
	RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης B)	Between	,607	1	,607	1,043	,308
		Within	195,010	335	,582		
		Total	195,617	336			
	RMV(Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογία ς (Συνθ.Δείκτης B)	Between	,351	1	,351	,427	,514
		Within	275,680	335	,823		
		Total	276,031	336			
Απλή δήλωση	RMVΆμεση Επιρροή B (Δείκτης)	Between	3,218	1	3,218	3,375	,067
		Within	245,990	258	,953		
		Total	249,208	259			
	RMVΕμμεση Επιρροή B (Συνθ. Δείκτης)R	Between	1,796	1	1,796	2,357	,126
		Within	196,563	258	,762		
		Total	198,359	259			
	RMV(Ψ Εξ) Συνολική Ψυχολογιοποίηση (Δείκτης B)	Between	3,137	1	3,137	6,231	,013
		Within	129,878	258	,503		
		Total	133,015	259			

RMV(Ψ Εξ) Είδος Επιχειρηματολογία (Συνθ.Δείκτης Β)	Between Groups	2,793	1	2,793	4,021	,046
	Within Groups	179,198	258	,695		
	Total	181,991	259			

Κεφάλαιο 7^ο Πίνακας 4

Αλληλεπίδραση της πηγής της ψυχολογιοποίησης με τη μειονοτική αντιψυχολογιοποίηση και την επανέκθεση των συμμετεχόντων στην έμμεση επιρροή.

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	22,003 ^a	11	2,000	2,648	,003
Intercept	6338,028	1	6338,028	8389,038	,000
ΣτήριξηΑ	2,075	2	1,038	1,373	,254
ΜειονΨυχα	,020	1	,020	,026	,872
Είδος_Επαν_Μειον_Από ψΑ	,052	1	,052	,069	,793
ΣτήριξηΑ * ΜειονΨυχα	3,223	2	1,612	2,133	,119
ΣτήριξηΑ *	5,498	2	2,749	3,639	,027
Είδος_Επαν_Μειον_Από ψΑ					
ΜειονΨυχα *	4,369	1	4,369	5,782	,016
Είδος_Επαν_Μειον_Από ψΑ					
ΣτήριξηΑ * ΜειονΨυχα *	6,361	2	3,180	4,210	,015
Είδος_Επαν_Μειον_Από ψΑ					
Error	441,975	585	,756		
Total	7074,084	597			
Corrected Total	463,979	596			

a. R Squared = ,047 (Adjusted R Squared = ,030)

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptives

RMVEμμεση Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)R

Είδος Επανατροφοδότησης Μειονοτικών Απόψεων		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Mini mum	Maxi mum
						Lower Bound	Upper Bound		
Επανάληψη κειμένου	Μη μειον.Ψυχολογι σποίηση	58	3,3838	,71410	,0937 7	3,1960	3,5715	2,13	5,17
	Μειον.Ψυχολογι σποίηση	56	3,2108	,86816	,1160 1	2,9783	3,4433	1,38	6,19
	Total	114	3,2988	,79475	,0744 3	3,1513	3,4463	1,38	6,19
Απλή δήλωση	Μη μειον.Ψυχολογι σποίηση	46	3,1141	1,00275	,1478 5	2,8163	3,4119	1,00	5,52
	Μειον.Ψυχολογι σποίηση	59	3,5230	,89664	,1167 3	3,2893	3,7567	1,71	5,50
	Total	105	3,3439	,96176	,0938 6	3,1577	3,5300	1,00	5,52

ANOVA

Είδος Επανατροφοδότησης Μειονοτικών Απόψεων			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
dimension 1	Επανάληψη κειμένου	Between Groups	,853	1	,853	1,354	,247
		Within Groups	70,520	112	,630		
		Total	71,373	113			
	Απλή δήλωση	Between Groups	4,321	1	4,321	4,844	,030
		Within Groups	91,878	103	,892		
		Total	96,199	104			

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptives

RMVEμμεση Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)R

Είδος Επανατροφοδότησης Μειονοτικών Απόψεων		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
						Lower Bound	Upper Bound		
Επανάληψη κειμένου	Μη μειον.Ψυχολογιοποίηση	64	3,1727	,81025	,10128	2,9703	3,3751	1,06	4,94
	Μειον.Ψυχολογιοποίηση	47	3,0764	,80907	,11802	2,8388	3,3139	1,50	5,46
	Total	111	3,1319	,80748	,07664	2,9800	3,2838	1,06	5,46
Απλή δήλωση	Μη μειον.Ψυχολογιοποίηση	45	3,5610	,80115	,11943	3,3204	3,8017	2,10	5,00
	Μειον.Ψυχολογιοποίηση	39	3,2174	,91258	,14613	2,9216	3,5132	1,96	6,15
	Total	84	3,4015	,86675	,09457	3,2134	3,5896	1,96	6,15

ANOVA

Είδος Επανατροφοδότησης Μειονοτικών Απόψεων			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
dimension 1	Επανάληψη κειμένου	Between Groups	,251	1	,251	,383	,537
		Within Groups	71,471	109	,656		
		Total	71,722	110			
	Απλή δήλωση	Between Groups	2,467	1	2,467	3,378	,070
		Within Groups	59,887	82	,730		
		Total	62,354	83			

Σύγκριση μεταξύ των κελιών

Descriptives

RMVΕμμεση Επιρροή Β (Συνθ. Δείκτης)R

Είδος Επανατροφοδότησης Μειονοτικών Απόψεων	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Mini mum	Maxi mum	
					Lower Bound	Upper Bound			
					Επανάληψη κειμένου	Μη μειον.Ψυχολογι οποίηση			51
	Μειον.Ψυχολογι οποίηση	61	3,3761	,95269	,1219 8	3,1321	3,6201	1,13	5,85
	Total	112	3,5078	1,01544	,0959 5	3,3177	3,6980	1,13	7,00
Απλή δήλωση	Μη μειον.Ψυχολογι οποίηση	37	3,0804	,72381	,1189 9	2,8390	3,3217	1,73	4,52
	Μειον.Ψυχολογι οποίηση	34	3,5037	,72257	,1239 2	3,2516	3,7558	1,96	5,00
	Total	71	3,2831	,74895	,0888 8	3,1058	3,4603	1,73	5,00

ANOVA

Είδος Επανατροφοδότησης Μειονοτικών Απόψεων	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	
Επανάληψη κειμένου	Between Groups	2,325	1	2,325	2,281	,134
	Within Groups	112,128	110	1,019		
	Total	114,453	111			
Απλή δήλωση	Between Groups	3,175	1	3,175	6,070	,016
	Within Groups	36,090	69	,523		
	Total	39,265	70			